Видавництво Товариства сьв. Ап. Павла.

Ч. 8.

ДЕ ЗНАЙТИ ПРАВДУ?

написав

сьвящ. Теодозій Лежогубский
катихит цк. реальних шкіл у Львові.

Друге, доповнене видаиє.

ЛЬВІВ 1912.
Накладом Товариства сьв. Ап. Павла.
Друкарня Ставропіґійского Інституту
під упр. Мих Рефця.

Ч. 3791/XIII 1912.

Позволяє ся печатати.

Від гр.-кат. Митрополитального Ординаріята.

У Львові дня 19. цьвітня 1912.

† Андрей

Митрополит.

Вѣрую въ єдину, святую, соборную и апостольскую Церковь.

Нік. Царг. Символ віри.

Бідний Ти, мій добрий, любий руский народе!

Яких то ворогів не водило ся Тобі мати?!

Були такі —' та Богу дякувати вже перевели ся зовсім — що казали, що Ти не народ, а якась тілько порода народа, привязана до землї на те, щоби чорно працювати, та не для себе, а для других.

Ти їм відповів: „Нї! Я народ, як кождий инший, а хоть мене покинули мої „старші" сини шукаючи „білого" хлїба у сусїд, то у мене є на стілько сили, що я із своїх „найменших" синів видам таких, що не силою, а духом вести муть провід у мене.

Були такі — та Богу дякувати з них лишили ся вже лиш останки — що казали, що Ти, руский народе, нїмий, що у Тебе нема того дару, яким Бог надїлив кождий народ, що у Тебе нема своєї мови, якою міг би Ти величати Бога та висказувати свої думки, свої високі почуваня. Казали, що Тобі треба вчити ся чужої мови, бо ся, якою Ти говориш, то мова пастухів.

Та Ти їм відповів. Ти промовив до них такою чудовою мовою, такою звучною та гнучкою, такою богатою та розкішною, що вороги, ті що мали ще крихітку почутя правди, мусїли

уступити. Лишили ся тілько ті, що визбули ся всякої правди.

Се були вороги Твого народного житя!

По них прийшли другі, вороги Твого житя вічного.

Одні з них хотіли в Тебе вмовити, що нема Бога, що нема позагробового житя, що все те обман і лож.

Та від тих Ти відвернув ся, мов від зачумлених і відповів їм, що нема на сьвіті сили, яка змогла би видерти Тобі твою сьв. віру.

І побачили вороги, що не вдіють нічого.

Тоді знайшли ся инші, що прибрали ся в овечу скіру та стали вдавати приятелів.

Вони кажуть: „Ми не хочемо відбирати Тобі віри в Бога, ми самі християни і то — ще ліпші як ти, руский народе. Ми хочемо навчити Тебе віри ліпшої, як ся, яку Ти визнаєш, бо ті, що Тебе учать, се твої вороги, а ми твої одинокі приятелі.“

Та Ти, руский народе, скажи до них словами Божественного Спасителя: „Ідіть проч від мене“. Одна є правдива віра, яку визнає сьвята католицка Церков, а святий греко-руский обряд, се дорога спадщина по моїх дідах-прадідах. І ні свого обряду і ні своєї віри не покину за ніщо в сьвіті!“

А на всяку їх бесіду знайдеш відповідь в отсій книжочці.

Перше єї видане, в 5000 примірників, розійшло ся протягом чотирох місяців.

Знать дуже потрібував Ти єї, мій руский народе.

Найжеж і се друге видане, в дечім змінене та доповнене, знайде рівнож щирий приєм і послужить для слави сьв. католицкої Церкви і греко-руского обряду, для Твого вічного і дочасного добра, мій добрий, любий, руский народе!

АВТОР.

I.

Нещасний збіглець.

Було се в неділю. Золоте, маєве сонце, що стояло в самім полудни, хоть ще трохи скоса, та повними снопами свого теплого проміня сипало на кучми, капелюхи, хустки або таки прямо на голови товпи людий, що вертала якраз зі Служби Божої домів. Такою самою вязанкою свого проміня кинуло воно і в лице о. Петра, що саме вийшов із церковних дверий, так що аж мусів рукою заслонити собі очи, які через кілька годин привикли були до церковної сутїни та не могли знести повного блеску сонїчного съвітла.

Отець Петро був від яких десять літ парохом в селї Р., що лежало на самій росийскій границї. Крізь ліс, о яких два кільометри від приходства, біг кордон,

через який не вільно переходити ні нашим там, ні тамошним до нас, як не хотять запізнати ся з карабіновою кулею. Сонце осьвітило струнку стать о. Петра, який на хвилю пристав в церковних дверах, щоби кинути оком на ріжноцьвітний потік людий, що скорим ходом плив із церкви, мов із жерела в село. За хвилю подав ся на приходство, бо і єму належав ся віддих по кількагодинній праці в церкві. В сінях зустрінув о. Петро свою жінку, яка усьміхаючи ся привітно привитала єго словами: „Алеж бо ти утомив ся!“

— Ні! — відповів о. Петро — Мусів тілько трохи забарити ся в церкві, бо було богато до сьв. сповіди.

За сими словами отворив о. Петро двері до кімнати, де на столї ждало єго сніданє, на яке вповні заслужив собі нинішною працею. Входячого до кімнати батька, привитав син поцїлуєм в руку та поміг єму скинути реверенду, подаючи легку, домашну одіж. Син о. Петра, Богдан, був студентом медицини і якраз тепер приготовував ся до іспиту. Двоє других дїтий, ще один син та донечка,

були в школах. Отець Петро засїв до стола та став пити снїдане. Жінка сїла напроти него.

— Кажуть, що нинї в ночи застрілили якогось чоловіка, що перебирав ся крізь границю — сказала.

— Нашого? — спитав о. Петро.

— Нї. Відай з Росиї. Лежить в лїсї — відповіла жінка.

— Хтожь се казав? — спитав дальше о. Петро.

— Казав начальник, якому по Службі Божій дали знати пастухи, що гнали лїсом товар. Він зараз пішов тамтуди з людьми — відповіла жінка.

Ще не договорила сих слів, коли отворили ся двері кімнати і війшов церковний провізор з ключами.

Отець Петро звернув ся до него.

— Що там, застрілили чоловіка?

— Нї! — відповів провізор. — Пан начальник вернули з лїса і кажуть, що тілько пострілили. Побігли в село за фірою.

— Не знати чи тяжко? — сказав о. Петро, встаючи від стола. — Треба піти, може він умираючий.

І не ждучи на відповідь, взяв з кута палицю і подав ся до дверий. В дверах звернув ся до сина і сказав.

— Богдане, ходи зі мною, може придаш ся на що. Возьми перепаску, може буде треба обвязати рану.

Богдан мерщій кинув ся до другого покою, хопив кусень полотна, фляшчину з якоюсь течию і вже на подвірю здогонив батька, який скорим кроком йшов в напрямі лїса.

Там вже зібрав ся гурт людий. Під деревом лежав молодий чоловік, літ двайцяти. Біля него червоніла калужа крови. Блїде лице, на якім чорнів перший, молодечий, повний заріст, вказувуло на інтеліґентного чоловіка, а замкнені очи та затиснені уста, казали догадувати ся, що нещасний терпів дуже тяжко.

Богдан приступив близше і вітгорнув одіж. Висше колїна виднїла глубока рана. Карабінова куля перейшла крізь тіло. Принесеною водою, до якої вляв кілька капель десінфекцийної течі, обмив Богдан рану і наложив полотняну перепаску. В часї сеї роботи хорий застогнав тяжко і отворив очи.

— Рана глубока; куля перейшла на

скрізь, але здаєсь не нарушила мязий — говорив Богдан до батька. — На всякий случай треба післати по лікара, а хорого перевести до села.

— Фіра зараз прийде, тілько що не видко — сказали присутні — а о. Петро присів ся коло раненого.

— Ви звідки? — питав єго.

— Я з Росиї, — відповів ранений. — Я переходив границю та мене побачив обіздчик і стрілив. Куля поцілила мене в ногу та я мав ще на тілько сили, що доволік ся сюди.

— Чогож Ви утікли з Росиї — питав дальше о. Петро.

— Я мусїв. Менї грозило, що мене віддадуть в салдати і я рішив ся утечи до Австриї — відповів збіглець.

— А може за Вами слідить поліция? — запитав один з присутних.

— Нї — відповів хорий, — я не допустив ся нїякого злочину, я утік тільки перед військом.

— А чим Ви займали ся в Росиї — питав дальше о. Петро.

— Я семінарист. Я був на послїднім роцї духовної семінариї.

— А чомуж Ви не кінчили духовної семінариї? — запитав знова о. Петро.

Хорий нічо не відповів, тілько з єго грудий добув ся тяжкий стогін. Він замкнув очи, не знати, чи з великої утоми, чи тому, щоби перервати дальші питаня.

В тім надїхала фіра зі села. Хорого положили обережно на вистеленій соломою фірі і цілий гурт людий подав ся в напрямі до села.

По дорозї сказав о. Петро до начальника.

— Завезїть єго на приходство, ми випрячемо хатинку, що стоїть в садї і там помістимо єго. Богдан, що там завсїди лїтом мешкає, перенесе ся до хати. Годї прецінь містити хорого в громадскій хатї. Нинї пішлю по лїкара, може скаже відвезти єго до шпиталю, а як нї, то най лишить ся у нас. Якийсь нещасний чоловік. Але на всякий случай дайте знати до староства.

За якої пів години повільної їзди приїхали на приходство. Богдан, що пішов на перед, повідомив матїр про цілу подію. Ліжко в хатинї, що зимою слу-

жила стебником, застелено чистим білєм, книжки та записки Богдана перенесено до хати так, що коли фіра з хорим станула на приходстві, хатина вже була приготована на принятє нещасного гостя. Там і поміщено єго.

Лїкар, що вечером приїхав з урядником ц. к. Староства, оглянув хорого і заявив, що куля вправдї перейшла наскрізь, але не нарушила мязий та що нема жадної небезпеки, а хорий за кілька тижнїв буде міг ходити.

Урядник ц. к. Староства списав з хорим протокол і запитав о. Петра, чи має єго відставити до повітового шпиталя, чи о. Петро задержить єго у себе. Отець Петро, по нарадї зі своєю жінкою, рішив ся задержати хорого у себе, на що радо згодив ся і урядник.

Першу ніч перевів хорий дуже тяжко. В горячцї зривав ся нераз з постелї і говорив якісь незрозумілї, поодинокі слова. Та на них не звертав нїхто уваги. По якім тижни горячка змалїла, а хорий зачав приходити до себе.

О. Петро і Богдан дуже часто заходили до кімнати хорого, але їх відвідини

були короткі, бо хорий не проявляв ні найменшої охоти до розмови. Звичайно мовчав, а коли і промовив яке слово, то так різко і непривітно, що кождого, що хотів з ним поговорити, відбігала сейчас до сего охота. Нераз бувало і таке, що коли о. Петро входив до кімнати, хорий замикав очи та вдавав, що спить, щоби тілько не відповідати на питаня. Та се не зражувало о. Петра. Приходив сам, приходив Богдан, приходила і жінка о. Петра та на всіх них поведене хорого робило враженє, мовби він до них мав якусь злість, мовби вони були єму ворогами. Ще найрадше розмовляв хорий з пастухом, який що ночи спав в єго кімнаті, щоби в разі потреби міг послужити.

II.

Перші питаня та відповіди.

Якось в три тижні по нещасній пригоді війшов о. Петро до кімнати хорого. По звичайних словах привитаня, сів на

кріслї біля ліжка хорого і зачав з ним розмову. Питав про рану, про степень горячки, про сон. Хорий відповідав поодинокими словами. Розмова якось не клеїла ся. Видко було, що оба мають щось на серци та ні один, ні другий не хотів з сим вийти перший. Настала мовчанка, яку в кінци перервав хорий.

Який обряд у Русинів?

— Ви уніят, — сказав він звертаючи ся до о. Петра. — А сказав се якось так нагло, так скоро, мовби бояв ся своїх власних слів.

Отець Петро ажь здрігнув ся почувши сї слова, бо се були перші слова, якими хорий, хоть з далека діткнув питаня, яке вже від кількох днїв не давало єму супокою. В сих словах було чути і злість і ненависть і страх і цїлу вязанку почувань, які вже не від нинї зворушували ум хорого.

— Так! Я католик східного, себто грецкого обряду — відповів о. Петро.

— Який там у вас грецкий обряд? З него і слїду не лишило ся. Ви зовсїм

златиньщили ся — відказав зі злостию хорий.

— Ні, брате — відповів супокійно о. Петро. — Наш обряд, се справді грецкий обряд, той сам, якого придержували ся грецкі Вітцї Церкви як, сьв. Йоан Золотоустий, сьв. Василій Вел. сьв. Григорій і инші. Що більше! Наш обряд в деяких частях заховав ся навіть чистїйший, як в нинїшній грецкій Церкві. Примїром, в грецкій Церкві мало де відправляє ся проскомидия в Службі Божій, між тим як у нас не опускає ся з неї анї слова. В самій Службі Божій не змінено у нас нїчого, а навіть задержано богато такого, що серед теперішних обставин є зовсїм злишним. От хоть би візванє оглашених, щоби опустили Церков перед Літурґією вірних, або слова: „Двері, двері премудростию воньмим", які в перших віках християньства були не чим иншим, як візванем до стереженя дверий перед нападом поган. А все те задержано з великої пошани для сьвятого обряду. Ми дуже цінимо наш грецкий обряд і любимо єго так, що за нїщо в сьвітї не покинули би єго. Сеж прецїнь

дорога спадщина по наших батьках, яка нас, Русинів, вратувала, що ми досї є Русинами. Так, як ми є дітьми католицкої Церкви, так є і вірні свому грецкому обрядови, а се, що Ви говорите, що наш обряд є златиньщений, то говорите тому, що Ви єго не знаєте.

Як Русини називають свій обряд?

— Таж ви навіть вже не називаєте свого обряду греко-католицким, а рутеньско-католицким — перебив хорий.

— А так? То Вам о назву ходить? — продовжав дальше о. Петро. — Тож знайте, що нї один Русин не називає свого обряду рутеньско-католицким, бо такої назви у Русинів взагалї нема, а є вона тільки видумкою злобних людий, які не мають що сказати проти нашої віри і обряду та хотять правду вбити кпинами. Та се дарма. Насьмівали ся Жиди з Ісуса Христа, коли висїв на хрестї, а Христос нї словом не відповідав. І наша сьвята віра та обряд не боять ся кпин людий злої волї, але щоби Ви не думали,

що воно так є, як Ви говорите, то я Вам се поясню.

— Як Ви називаєте свою Церков?— запитав о. Петро хорого.

— Ми — відповів хорий — називаємо її „греко русскою·“

— Так! — сказав о. Петро. — Себто греко-российскою. А чому? Тому, щоби зазначити, що се віра грецка, яку визнає „русскій“, себто российский нарід. Щось подібного є і у нас.

— Кромі Русинів греко-католиків є ще і инші народи, що належать до католицкої Церкви грецкого обряду, от хотьби Румуни та Італійці. Проте папа римский, що є Головою цілої католицкої Церкви, коли йде річ про Русинів католиків, називає нашу Церков греко-рускою, а по латиньски graeco-ruthena. Се слово ruthena є слово латиньске і значить тілько що руска. Се і цілком природно. Прецінь в кождій чужій мові греко руский обряд називає ся інакше, алеж із сего не слідує зовсім, щоби ми себе називали так, як називають нас инші в своїх мовах. Чи тому, що Німці називають церков словом „Kirche“, можна сказати, що

Росияни свої церкви називають „кірхами“ ?

Чи обряд у Русинів є златиньщений?

— Тому то якраз, що папи рядять вашою Церквою, ваш обряд є цілком златиньщений — перебив хорий.

— Не так воно є, як ви кажете — відповів о. Петро — бо я Вам скажу, що папа Урбан VIII. сказав виразно: „Я хочу, щоби всі стали католиками, а не латинниками“, значить ся папи, як Голови цілої Церкви, хотять, щоби всі стали католиками, то є, визнавали правдиву віру, але радо позволяють кождому лишити ся при своїм обряді. А впрочім я певний, що наколи би я Вас спитав, в чім ми златиньщили наш обряд, то Ви не вміли би сего сказати.

— Та я там вашого обряду не знаю, але чув, що ви позаводили у себе латиньскі Богослуженя — відповів хорий.

— В тім то і біда, що ви єго не бачили — говорив дальше о. Петро.— Тож знайте, що в цілім нашім Богослуженю нема ні одного латиньского слова, а всьо

править ся в язиці церковнім, себто в тім язиці, в якім відправляли Богослужене ще наші діди-прадіди тоді, коли за великого князя сьв. Володимира приймили християньство. Се той сам язик, в якім правлять Богослуженя і Росияни, які і переймили від нас наші церковні книги.

Чи є у Русинів нові Богослуженя?

— Та инша річ, що в нашім обряді введено деякі нові Богослуженя, яких давнійше в грецкім обряді не було, але се зроблено не тому, щоби златиньщити обряд, а тому, що таке Богослужене було потрібне і показало ся дуже хосенним.

— Я догадую ся, о що Вам ходить. Ви чули, що в нашім обряді розвинуло ся особенне почитане Найсьвятійших Тайн, Богослужене, що відправляє ся в маю в честь Пречистої Діви та набоженьство до Найсьвятійшого Серця Ісусового.

— Але через ті набоженьства наш східний обряд не перестав зовсім бути східним, він ні троха не златиньщив ся. Хибаж обряд латиньский, в якім не так

то давно сих набоженьств не було, перестав бути латиньским, коли їх впровадив в свої Богослуженя? Ні, певно що ні! Наколиж латиньский обряд через нові Богослуженя не перестав бути латиньским, то чомуж грецкий мав би перестати бути грецким? Сі Богослуженя не давно тому, були в латиньскім обряді чимсь зовсім новим, але з часом приноровили ся до него і стали обрядом латиньским. Вони в нашім грецкім обряді є поки-що чимсь новим, але вони рівнож приноровили ся до него і стали грецким обрядом

— Препінь ніхто не скаже, що тілько латиньский обряд має право впроваджувати у себе нові Богослуженя, відповідно до потреб часу, а грецкий ні. Ті самі права, які має обряд латиньский, має і обряд грецкий. Вводив, вводить і буде вводити латиньский обряд нові Богослуженя, вводив, вводить і буде вводити нові Богослуженя і грецкий обряд, але через се, ні латиньский не перестане бути латиньским, ні грецкий, грецким.

— Впрочім не лишень в латиньскім обряді є Ісус Христос присутний в Най-

сьвятійшій Тайні Евхаристиї, але і в грецкім, проте вільно вірним грецкого обряду покланяти ся Єму таким самим набоженьством, як і вірним обряду латиньского.

— Тою самою любовю горіло Найсьвятійше Серце Ісусове до вірних грецкого, як і латиньского обряду, тож вільно одним і другим почитати Єго таким самим набоженьством.

— Пречиста Діва Марія є матерю для вірних грецкого і латиньского обряду і тому одні і другі добре роблять, коли найкрасший місяць в роцї, май, посьвячують в Єї честь, і особенними Богослуженями почитають Єї.

— Але може Вам, брате, здаєть ся, що через нові Богослуженя, які є в латиньскім обряді, наш обряд латиньщить ся?

— Нї, воно так не є! Ось Вам примір.

— Бачить наш чоловік, що доси сіяв збіже рукою, як Німець, чи Француз сіє сівачкою. Думає собі: „Се пусте! Де він так розсіє сівачкою, як рукою". Але коли побачив, що збіже Француза сходить як

щітина, а на его ниві видко пліші, пішов і купив собі сівачку. Чи він зробив зле? Ні, всякий скаже. Він зробив мудро і був би сам собі ворогом, наколи би сего не зробив. Ще і „Спаси Біг“ скаже Французови, що таку машину видумав. — Так само бачите і з сьв. обрядом. Бачимо, що в латиньскій чи вірменьскій, розуміє ся католицкій Церкві є якась гарна відправа, яка дуже подобає ся народови і дуже підносить его побожність та спричинює, що він жие ліпше, чим перед тим, так ми кажемо собі: „На що є обряд, на що заводили сьвяті Вітці ріжні Богослуженя, як не на те, щоби підносити побожність у людий та, щоби люди слухаючи сих відправ, ставали ліпшими і ліпше любили Бога?“ А наші Вітці Церкви, наші епископи, які про те тільки і дбають, щоби люди ставали чимраз побожнійші, роздумавши та обговоривши разом справу, скажуть: „Добре буде і у нас завести таку відправу. Ми переведемо єї на церковний язик, надамо єї грецкий обряд та най і наші вірні користають з неї та стають ліпшими і побожнійшими“. Чи то значить латинь-

щити наш обряд? Нї, він зістав грецким. Як би то так ми взяли яку латиньску відправу і таки так як вона є, відправляли єї в наших церквах, тодї було би се справдї латиньщенем грецкого обряду. Але такого случаю нема у нас нї одного.

Чи в росийскій Церкві є які звичаї з латиньского обряду?

— А впрочім скажу Вам, брате, що і росийскі епископи позаводили також деякі звичаї з латиньского обряду. От хоть би пісню: „Тебе Бога хвалим“, яку уложив сьв. Амврозій, епископ медиоляньский, або пісню: „К кому возопію, Владико«, рівнож походженя латиньского, а навіть уложену здаєсь членом Чина Єзуїтів. А кілько то пісень, взятих з латиньского обряду, співає ся нинї по ваших мужеских, а передусім по жіночих монастирах. Я чув навіть, що в деяких парохіях, що лежать на границї Галичини, позаводжено і майскі Богослуженя. Прецїнь не скажете, що ваші епископи хотять златиньщити грецкий обряд.

Чи в россійскій Церкві є чистий, давний грецкий обряд?

— А що Ви скажете про зміни, які позаводжено в россійскій Церкві в самій Службі Божій?

— Звідки, приміром, в богато церквах в Росиї в неділї і сьвята по „Малім вході“ введено звичай поминати померших та співати: „Вічная память“? Або, чому в россійскій Церкві опускають по Апостолї пісню: „Аллилуя“? Пощо введено в россійскій Церкві в неділї і сьвята по сугубій єктенії (по сьв. Евангелию) почитуванє імен померших, що нераз треває і цілу годину? Але правда! За поминанє померших вірні складають копійки. Для копійки варто і в дечім змінити обряд, але змінити єго тому, щоби серед вірних піднести побожність, се непростимий гріх, се латиньщенє!

— Де поділа ся в россійскій Церкві проповідь по Евангелию? З початку перенесено єї на кінець сьв. Літурґії, а тепер опускає ся єї зовсім. Деж і колиж мають вірні учити ся Христової науки?

— А московский патриярх Нікон, що зробив з давними богослужебними книгами, уживаними в росийскій Церкві? Він бачив, що не то що в инших книгах, але навіть в сьв. Евангелию та Апостолї було безліч похибок та змін, тож зачав їх справляти. Дещо справив, а в инших місцях богато поопускав або пододавав. В сьв. Літурґії поскорочував богато молитов. Тоді то і повстали в росийскій Церкві „Старообрядовці“, які не хотіли приняти сих нових, „справлених“ книг.

— Не така була давнійша Літурґія грецка, як вона є нині в росийскій Церкві. Вчений митрополит московскій Філярет, ось що пише про московске Богослужене: „Ми (себто росийске духовеньство) за мало дбаємо про те, щоби Богослужене відправляти як слід. Вмісто, щоби держати ся старинного, грецкого Богослуженя, ми додаємо богато нового і то такого, що єго тяжко зрозуміти не то тому, що слухає, але навіть тому, що читає“. І отсе говорить таки про ваше Богослужене.

Які „звичаї“ бувають в російскій Церкві?

— Та отсе деякі тілько зміни, одобрені навіть найвисшою властию російскої Церкви, а кілько то змін заводить ся у вас таки самими сьвященниками? А що думати про ваші, так звані »обѣденныя пустозвони“? Аж вірити не хоче ся, щоби щось такого могло діяти ся та розказував мені про се чоловік дуже добре обзнакомлений зі справами вашої консисториї, або як єї часто називають російскі священники „пилатової палати“. Він оповідав, що в російских церквах водить ся ось таке: Сьвященник каже „благовѣстить къ обѣднѣ“ себто, дзвонити на Службу Божу. По якімсь часї каже дзвонити „во вся«, ніби в часї сьв. Евангелия. За якої чверть години каже „ударить къ достойнѣ“, ніби-то дзвонити на „Достойно єсть“. При тім слїдять, чи хто не йде до церкви. Як тільки покаже ся перший вірний, біжить сьвященник до церкви, отвирає царскі врата і з порожною чашею в руках, виголошує: „Всегда, нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ“, або таки без чаші відразу

„Благословеніє Господне на вас“, а бідний вірний жалує, що спізнив ся на „обѣдню“.

— А що діє ся з відправою вечірні та утрені? Подзвонять на дзвіниці, отворять на хвилю церков і зараз замикають. А коли вірні зачинають сходити ся на відправу, церковний „причет“ заявляє, що Служба уже відійшла, бо сьвященик прийшов до церкви єще перед дзвоненєм. Таке менї оповідав чоловік, що бачив се на власні очи. Скажіть, брате, чи є в тім що правди, чи нї?

Хорий нїчо не відповідав, а єго мовчанка була найлїпшою відповідию. Стидно єму було признати ся до того.

— Ось вам чистий, грецкий обряд — говорив дальше о. Петро—Не дивота, що від такого грецкого обряду відхрещує ся 15 мілїонів старообрядовців, яких викляла росийска Церков за се головно, що вони хотїли держати ся старинних, грецких обрядів. Отсї то старообрядовцї зі своєю любовію до старинного, грецкого обряду прихильнїйше відносять ся до католицкої Церкви, чим до вашої державної, росийскої, від якої відлучили ся.

Чи вільно заводити зміни в обряді?

— Але все таки є воно гріхом заводити зміни в обряді — відізвав ся хорий.

— Се залежить від того, хто заводить зміну — відповів о. Петро. — Самому сьвященикови сего робити невільно, бо сьвященик не має власти рядити в Церкві. Він мусить у всїм слухати свого епископа. Але коли се зробить церковне начальсво, тодї вільно, бо церковні обряди є заведені людьми, а не Ісусом Христом, тож і людям вільно робити в них зміни. Щоби се стало яснїйшим, дам Вам примір.

— Чоловік має дуже гарну; шовкову одїж та вона стала єму троха потїсна. Він дібрав такої самої материї і розпустив єї. Чи ся одежа вже не є більше єго одежию, чи вона вже не ґарна, не шовкова? Нї! Вона і єго одежа і гарна і шовкова та ще і лїпша єму до стану. Ось такою шовковою, гарною одежию є і обряд. Він і загріває до побожности і підносить красу Богослуженя. Тому пару сот лїт був він добрий, навіть дуже добрий, та

по пару сотках літ, став троха потїсний. Змінили ся часи, змінили ся люди. Що гріло давнїйше, нинї вже не так гріє, що підносило побожність давнїйше, нинї може навіть викликати згіршенє. Чи не так? Як би так нинї заставив в притворі братолюбні столи, які заставлювали християни перших віків і гостив вірних хлїбом і вином? Чи не викликувало би се згіршеня? Говорено би, що люди йдуть до церкви, щоби пити? Щожь робити? Чи лїпше лишити одежину так як вона є, потїсною, хоть би і попукала на чоловіцї та позволити, щоби дїрами завівав студений вітер і морозив єго, чи радше додати щось, що зробило би єї знова доброю на довгі лїта? Як зробить мудрий чоловік?

Зміни в обрядї за сьв. Йоана Золотоустого і инших.

— Нї! Сьвятий обряд не одежина; в нїм не можна заводити нїяких змін та додатків — перервав хорий.

— Добре — сказав о. Петро. — А що Ви думаєте про сьв. Йоана Золотоусго-

го? Чи він був Сьвятим, чи він був щирим приятелем грецкого обряду, чи він робив що небудь, що могло вийти на шкоду сьв. віри та грецкого обряду? Правда, що він один з найбільших Сьвятих грецкої Церкви, єго віра тверда мов скала, єго наука мов чисте золото! А прецінь може нїхто більше не позаводив змін в грецкім обрядї, як сей великий Сьвятитель. Він жеж скоротив Службу Божу сьв. Василія Великого, а зробив се тому, що вона на єго часи вже була за довга. Він змінив спосіб сьв. Причастия, впроваджуючи уживанє ложочки. Перед тим вірві дїставали Найсьвятїйше Тїло на долоню, а Найсьвятїйшу Кров пили прямо з чаші. Чи він був ворогом сьв. грецкого обряду, чи він хотїв єго златиньщити?

— А сьв. Василій Великий, чи не зробив перед ним того самого зі Службою Божою сьв. апостола Якова. Чуєте! Він скоротив Службу Божу, яку уложив сам апостол, ученик самого Божественного Спасителя, що бачив на власні очи першу Службу Божу, яку відправив Ісус Христос в четвер перед своїми муками.

Чи він зробив зле? Ні! Ціла Церков величає єго великим Сьвятим.

— А сьв. Йоан Дамаскин? Хибаж він не уложив тисячі нових пісень і поввозив їх до Богослужень? Чи сих Богослужень не було перед тим? Ні! Вони були, тільки їх відправляли інакше. Бачив сьв. Дамаскин, що вони вже не надають ся, тож позаводив зміни. А сьв. Прокль, що впровадив до Служби Божої пісню: „Сьвятий Боже", а богато инших, чи вони робили зле, чи через ті зміни обряд не остав грецким? А сьвяті Вітці рускі, чи не заводили змін в обряді, чи не додавали нових Богослужень?

Звідки пішло брите бороди?

— Та може Ви і правду кажете, — перервав хорий — але бачите мені дуже противне є се, що ваші сьвященики навіть у зверхнім вигляді не придержують ся грецких звичаїв і бриють бороду та вуса. Сеж прецінь цілком не по обряду. Ісус Христос та апостоли не брили борід.

— Що до сего, то будьте цілком су-

покійні — відповів о. Петро. — Католицка Церков ніколи не змушувала сьвящеників грецкого обряду, щоби брили бороду. І нині бувають у нас сьвященики, а навіть епископи, що носять бороди. Є навіть монахи латиньского обряду, що носять заріст. Впрочім не думайте, що брите борід є звичаєм чисто латиньским. Деякі епископи грецкі з часів цісара Юстиніяна, значить ся із VI-го віка, зображені на образах з бритими бородами та вусами і з коротко стриженим волосєм. Видко, що вже тоді був такий звичай і в грецкій Церкві.

— В книжці „Театронъ“, або „Позоръ историческій“, виданій в Росиї за царя Петра Великого, читаємо, що в часі переслїдувань християн за римских цісарів, війшов був звичай, що сьвященики брили бороду та вуса, так як се робила тоді римска шляхта, патриції, щоби не ріжнити ся від них і в сей спосіб устеречи ся переслїдувань. Се дуже давний звичай! А що до ношеня довгого волося на голові, як се носять российскі сьвященики, то треба вам знати, що се не є давний, грецкий звичай. Був час коли в грецкій Церкві ношенє

довгого волося на голові було священикам прямо заборонене. Грецкий, трульскій собор з р. 629, який грецка Церков хоче навіть узнавати собором вселеньским, дуже строго виступає проти сего і каже, що носити довге волосє, вільно тілько тим сьвященикам, яким епископ за їх провини відібрав сьвященичу власть. Собор сей уважав ношенє довгого волося карою.

Як давна є віра, якої придержують ся Русини?

Бесіду о. Петра перервав хорий. Він сказав.

— Що з того, що так було давнійше? Прецінь ваша уніятска віра повстала не давнійше, як триста літ тому. Перед тим уніятскої віри не було.

— Як то? — відповів о. Петро. — Наша віра є допера від 300 літ? То сьв. Йоан Золотоустий, сьв. Василій Великий і инші не були нашої віри і нашого обряду? Алеж се історична лож! Ми визнаємо тоту саму віру, яку визнавали отсї великі Сьвятителї Церкви, ми придержуємо ся того самого обряду, що вони.

— Наша віра, наш обряд так давні,

як давна є Христова Церков, а хто говорить інакше, сей або сам не знає правди, або хоч знає, то скриває єї перед людьми і вдає, що не знає. Прецінь вже в самих початках витворило ся в Христовій Церкві два головних обряди, один на сході, грецкий, другий на заході, латиньский. Були ще і инші, поменші та про них нема що нині згадувати. А ми Русини, придержуємо ся тої самої віри, яка була від початку християньства і того самого грецкого обряду, який зі самого початку розвинув ся в Христовій Церкві.

Причина ненависти.

— Ми знаємо, що ви, члени російскої Церкви, найгірше ненавидите нашої віри тому, що ви колись самі визнавали єї, а пізнійше відрекли ся. Правда, що нема гіршого ворога як сей, що покине свій народ і пристане до иншого? Нема гіршого ворога Церкви, як сей, що колись був єї членом, а відтак відірвав ся від неї. Ви чули може, що Турки брали християньских хлопців і виховували їх в бісурменьскій вірі на те, щоби з них

зробити найгірших ворогів Христової віри, яничарів, які воліли кожду иншу віру, кождий инший нарід, чим свій. Зі свого сьміяли ся, своїм гордили, своє проклинали і хотіли, щоби з него не остало ні сліду на землї. Так робить нинї і росийска Церков!

— Вона з першу була також донькою католицкої Церкви. Та покинула свою матїр і стала єї ворогом, а найзавзятїйшим тої великої, прегарної єї галузи, що називає ся католицкою, грецкого обряду. Та щоб забити в собі грижу совісти, ви видумуєте на нашу віру, на наш обряд найогиднїйші вигадки, посуджуєте нас о найгірші річи, а для посьміховиска називаєте єї вірою калакутскою, себто вірою, яку визнавати личить хиба якимсь там півдиким Калакутам, між тим, як нас в самій Галичин є чотири мілїони, не числячи Русинів на Угорщинї та в Америцї. І то не якихсь диких Калакутів, а щирих Русинів, що славили ся великою просьвітою тодї, коли ще про Росию і слиху не було, що будували величаві Божі храми в первопрестольнім Київі, закладали школи, бібліотеки, мали

великих Сьвятих, як сьв. Теодозія, Антонія, а навіть між самими князями, як сьв. Бориса і Гліба. Се наші Сьвяті! Вони кість з костий наші, вони і нині нашими заступниками перед Божим престолом. Та ваша державна, росийска Церков силою та підступом відірвала міліони наших братів від католицкої Церкви і прилучила до себе, де они нидіють та гинуть. Гинуть, кажу, бо скажіть самі, кілько то у вашій Церкві ріжних-преріжних сект, які відхрещують ся від неї, мов від найбільшого ворога. А росийска Церков цілу ненависть звертає проти нашої Церкви, бо знає, яка небезпека грозить єї від сьв. Унії, знає, що Голова католицкої Церкви, Клименій VIII. сказав, що хоче навернути цілий схід до католицкої Церкви, а хоче се зробити якраз через Русинів і ми маємо в Бозї надію, що се колись мусить стати ся, бо Христос сказав, що мусить бути одно стадо і один Пастир.

Чи винен росийский нарід?

—Я не виную росийского народу, що він обаламучений вашими учителями, бачить в нас ворогів, а нашу віру

уважає нераз гіршою, чим жидівску, але найби сей росийский народ зайшов до наших церков, почув наші науки, почитав наших книжок, тоді пізнав би він правду, пізнав би, де жиє Христос! Та ваші опікупи заслонюють перед ним правду, зогиджують єму нашу віру. Знає добре росийский ряд, знають і ваші Владики, що велика частина вірних росийскої Церкви, а особливо ті, що признають себе Русинами, радо навернули би ся до віри своїх батьків з часів сьв. Володимира Великого і Ярослава Мудрого і тому робить всьо, щоби з тої давної батьківскої віри і сліду не було в цілій Росиї.

— До недавна не вільно було в Росиї відправляти Служби Божої по нашому обряду, не вільно греко-католицкому сьвященикови навіть поїхати до Росиї !- Вільно в Росиї визнавати віру католицку по латиньскому обряду, вільно визнавати всї инші як: жидівску бісурменску, буддийску, вільно всяку, хоть би і найбільше поганьску, а нашої не вільно.

—· Як той син, що прожене матір з батьківщини за те, що вона ганила єго злі поступки, опісля всїм позволить

приходити до себе в гості, хоть би і зовсім чужим, а свою матїр, коли би хотіла зайти, затровить псами, так і ваш росийский ряд, так і ваші ті, що держать власть у своїх руках, вигнали матїр, що їм дала християньске жите із своєї хати, ще і щують на неї.

— Тих, що хотіли держати ся своєї матери,католицкої Церкви, в Сибір гнали, мов душегубів.А чому? Бо боять ся правди, бо на них здійснюють ся слова Спасителя, що люди полюбили пітьму, а ненавидять сьвітла, щоби при єго блеску не показали ся їх погані діла. Знають, що серед вірних росийскої Церкви ще не зовсім загинули давні спомини, коли то вони належали до правдивої Христової Церкви, а знають також, що до їх сердець нічим так щиро не промовить як давним, прадідним, грецким обрядом, якого держимо ся ми. Най би так наші рускі, католицкі сьвященики пішли між руский народ, що жиє на Україні, Білій Руси, Поділю, най би заговорили до него єго рідною мовою, най би пригадали єму ті сьтітлі часи, коли він належав до ка-

толицкої Церкви, най би повчили его правд Христової віри, а тоді мілїони штундистів та старовірців вернуло би ся до давної, католицкої віри, до батьківского, грецкого обряду. Та сего якраз найбільше боїть ся росийске правительство. Боїть ся, щоби народ не прозрів, не пізнав де Христова правда.

Отець Петро говорив щиро, аж запалював ся, а хорий дивив ся, не спускаючи з него очий.

— Та я не обстаю за нашим рядом — сказав тихо — я не хочу бути ворогом правди. Я і сам досить натерпів ся від наших властий.

— Я і кажу, що ви тому не винні, що вас так учать — говорив дальше о. Петро. — Ваші учителї є тими, про яких говорив Ісус Христос, що взяли в свої руки ключ розуміня, замкнули Царство Боже і самі там не входять і не дають війти другим.

— Та ми довго розговорили ся, а Ви ще слабі. Дасть Бог діждати ся вільного часу, то і поговоримо довше, а я Вам розкажу, що ми, Русини греко-католицкого обряду, ніякі Калакути, а діти тої са-

мої віри, яку приняв наш київский великий князь сьв. Володимир.

По сих словах попращав ся о. Петро з хорим і відійшов.

III.

Коли настала схизма в Церкві?

По кількох днях зайшов о. Петро знова на довший час до кімнати хорого. Занятя в парохиї та при господарстві, не давали єму спромоги робити се частійше. На хвилю, щоб поспитати про здоровлє та про се, чи хорий чого не потрібує, заходив о. Петро що дня, а часом і кілько разів на день. І знова завів розмову про те, що лежало єму на серци, а що, як бачив, цікавило і хорого.

— Вам, брате — говорив о. Петро — здає ся, що віра, яку ви називаєте унїятскою, а яка є католицкою по грецкому обряду, що вона щось зовсїм нового, видумка злих людий. Я Вам вже сказав, що вона є так давна, як давна є Христо-

ва віра, але Ви, здаєсь, не конче вірите сему. Тожь я Вам розкажу про се. А буде воно мені тим лекше, що бачу, що Ви досить обзнакомлені з історією Церкви.

— Без сумніву знаєте коли Русини приймили християньску віру. Було се за великого князя київского сьв. Володимира Великого, якого Церков величає Рівноапостольним і якого память обходить дня 15. липня.

Яку віру визнавали Греки перед Фотієм?

— Якаж се була віра, яку приймили Русини?

— Як то, яка? — спитав хорий — Грецка.

— Так, — сказав о. Петро — але в тім найголовнійша річ, яка се була ся „грецка" віра? Чи така, яку нині визнає грецка та росийска Церков, чи така, яку визнає католицка. Ви думаєте, що Русини приймили віру грецку таку, яка нині є в росийский Церкві, між тим история учить, що Русини приймили католицку віру по грецкому обряду, значить ся то-

ту саму, яку і ми, галицкі Русини, визнаємо до нині.

— О що се, то таки ні — перервав хорий.

— Тілько поволи! Не спорім голословно, а придивім ся історії — говорив дальше о. Петро.

— Правда, що з початку обі Церкви, грецка і римска, були одної віри, а ріжнили ся тілько обрядом?

— Так — відповів хорий

— На заході розповсюднив ся обряд римский, а на сході грецкий. Бували часом деякі непорозуміня в справах обрядових, от так, як то буває і між рідними сестрами, та се не тикало віри.

— Коли в одній або другій Церкві виступив хтось з ложною наукою віри, тоді епископи обох Церков зїздили ся разом на раду, що називала ся собором, справу обговорили і взивали, щоби такий ложний учитель, еретик, свою науку покинув, а коли сего не хотів зробити, тоді і виключували его з Церкви, а з ним і всїх, що йшли за его наукою. На таких соборах завсе вів провід римский епископ і то або сам, або через свого

заступника. Так приміром на першім такім вселеньскім, себто всесьвітнім, соборі в Нікеї, проти єретика Арія, проводив заступник римского епископа, епископ міста Кордови сьв. Осія.

— І тоді на пречуд гарно цвила Христова Церков. Так в грецкій, як і римскій Церкві були тоді найславнійші Вітці. Про грецких я вже згадував, згадаю і про найвизначнійших латиньских, яких до нині ваша, росийска Церков, почитає Сьвятими. Приміром: сьв. Августин, сьв. Амврозій, сьв. Єронїм, сьв. Лев і богато инших. Всї вони, чи то грецкі, чи латиньскі, були Учителями одної правдивої Церкви Христової, що називала ся католицкою.

— Сю назву „католицка", що по руски значить тілько що соборна, вселеньска (всесьвітна), приняла Христова Церков ще в другім віку, щоби відріжнити ся від єретиків, йдучи за словами Божественого Спасителя, що сказав до апостолів: „Ідіть в сьвіт і учіть всї народи", а якраз „католицка" значить тілько, що Церков для всіх.

Хто був Фотій?

— Так було аж до девятого віка. В девятім віці зайшли події, які мало що не спричинили роздору між обома сестрами, себто грецкою та римскою Церквою. А справа ся була ось така.

— Те, що тепер Вам розкажу, є написане в книжці грецкого історика Георгія Кедрина, значить ся чоловіка, що сам належав до грецкої Церкви.

— В половині девятого віка вступив на грецкий, цїсарский престіл в Царгороді, цар Михайло Ш., якого історики називають „Пяним“ тому, що любив впивати ся. Єго отець був іконоборцем, себто тим грецким цїсарем, що казав з церков повикидати всї образи Сьвятих, а навіть Ісуса Христа, та Пречистої Діви Марії. В батька вдав ся і син. Михайло був недовірком. Державні справи не обходили єго зовсїм. Він окружав себе весельчаками, значить ся такими людьми, що вдавали дурноватих, щоби розвеселити других і зі своїм приятелем, рівнож весельчаком, Теофілем Ірільом, перебирав ся за сьвященика і ходячи процесиєю по

улицях міста, висьмівав Христову віру, а навіть для наруги подавав людям на улиці ніби „сьв· Причастіє“, гірчицю з оцтом.

— А чомуж єго за се не скинули з цїсарского престола? — спитав хорий.

— Ось в тім і була найбільша біда, що тодї грецкі цїсарі робили, що самі хотїли — продовжав о. Петро. — Мішали ся в справи церковні, а були навіть такі, що видавали укази, якими приписували, якої віри мали придержувати ся мешканцї їх держави. Се було найбільше лихо.

— Тодїшним патриярхом царгородским був сьв. Ігнатій Він то виступив проти поступків цїсара, але цїсар з єго напімнень висьмівав ся і навіть не думав заперестати своїх безбожних вчинків. Щоби мати ще більше часу віддавати ся ріжній розпустї, він віддав управу держави свому вуйкови Бардї, може ще гіршому розпустникови як сам. Барда позамикав усї школи, а на їх місце позаводив доми розпусти, які до нинї в Росиї та і у инших народів називають ся єго іменем. Дійшло до того, що прогнав свою жінку,

а забрав жінку свому внукови та жив з нею безбожно. Тоді сьв. Ігнатій виключив єго з Церкви. За се велів єго Барда вкинути до вязниці, а на єго місце зробив царгородским патриярхом сьвітского чоловіка, Фотія.

Роздор за Фотія.

— Ніхто з епископів не хотїв висьвятити Фотія на епископа, бо всї бачили, яку страшну кривду заподіяв Барда сьв. Ігнатієви, Але знайшов ся Григорій Сиракуский, який за своє погане житє був позбавлений епископского чина і якого справа якраз тодї судила ся в Римі, у папи сьв. Николая. Григорій не мав надії, щоби папа єго помилував, бо мав на своїй совісти тяжкі провини, тому, щоби приподобати ся Бардї, висьвятив Фотія протягом 4 днїв на епископа, що як звісно, противило ся церковним законам.

— Фотій хоть мав за собою самого царя, знав, що не може бути патриярхом, аж доки не потвердить єго папа римский. Тому то і віднїс ся до папи

пишучи, що сьв. Ігнатій сам добровільно зрік ся достоіньства патриярха ізза старости та що єго вибрали епископом навіть проти єго волї. Сьв. Ігнатій посилав також до папи письма, в яких розказував цілу правду, але проворний Фотій переловлював їх.

— Папа Николай, якого грецка та российска Церков почитає Сьвятим, не знаючи нїчого про се, що стало ся в Царгородї, готов був потвердити Фотія на патриярха, але коли довідав ся про цілу справу, велїв сьв. Ігнатія привернути знова на патриярший престіл. За те став Фотій мстити ся на папі та голосити, що римска Церков не є правдивою Церквою Христовою, що вона відпала від правдивої віри.

— Закиди, які Фотій робив римскій Церкві, були майже всї чисто обрядові, хоть, як знаєте, в католицкій Церкві завсїди були ріжні обряди. Приміром, закидував, що римска Церков відпала від правдивої віри тому, що постить в суботу, що великий піст скоротила на 40 днів, що Тайну Миропомазаня позволює уділювати тілько епископам, а не звичай-

ним сьвященикам. Як самі бачите, закидував річи, які зовсім не відносили ся до віри. Всї вони не є установою Божою а людскою. Люди завели ті звичаї, люди могли їх змінити. В одній части Христової Церкви витворили ся такі звичаї, а в другій инші і в обох вони були добрі, а кожда з них мала придержувати ся своїх.

— Один однїсенький закид в справі віри, підніс Фотій отсей, що римска Церков в осьмій части нїкейско-царгородского Символа віри, себто в „Вірую", додала „і Сина" і учила, що сьв. Дух походить від Отця і від Сина.

Від кого походить сьв. Дух?

— Заки розкажу, що стало ся дальше, мушу хоть коротко згадати про ріжницю між наукою католицкої Церкви а грецкої, о походженю сьв. Духа.

— Правда, що грецка і росийска Церков вірить, що всї три Особи Божі, Отець, Син і Сьвятий Дух мають однакову славу?

— Так — відповів хорий. — Прецїнь молимо ся: „Слава Отцу і Сину і Сьвя-

тому Духу“, а в Символї віри виразно кажемо про Сьвятого Духа: „іже со Отцем і со Сином спокланяєма і сославима“.

— Добре — говорив дальше о. Петро. — А тепер послухайте мене уважно, дам Вам примір.

— Є три особи. Назвім їх: Перша, Друга і Трета. Перша любить Другу і Трету, а Друга і Трета, Першу. Та що з того, коли Друга і Трета якось не злюблють ся між собою. А тепер питаю Вас. Чи ті три особи є між собою рівні в любови?

Хорий відповів: — Нї. Перша тїшить ся любовю Другої і Третої, але Друга і Трета тілько любовю Першої.

— Так — говорив дальше о. Петро. — А тепер послухайте, яку розмову завели між собою Перша і Друга. Перша каже до Другої: „Я любю Тебе, а Ти любишь мене, але чому Ти не любиш Третої? Хиба Ти не хочеш Єї передати сеї любови, якою я надѣлюю Тебе? Прецїнь Трета має рівні права з нами, між тим Вона тїшить ся тілько половиною моєї любови, бо другої половини, якою Я надїлюю Тебе, Ти не передаєш Єї. Наша

любов повинна нас лучити разом, а поневаже Ти не любиш Третої, тож наш кружок розірваний. Від того терпимо всї. Терплю Я, бо моя любов розділена між Вас, не лучить ся в Вас, бо Ви себе не любите. Терпиш Ти, бо одержуєш тілько половину моєї любови, бо друга половина, сеся, якою Я люблю Трету, не доходить до Тебе. Терпить і Трета, бо вона рівнож тїшить ся тілько половиною моєї любви, понеже Ти другої половини не передаєш Єї".

— Правда, брате, що воно так було би зле. Лїпше буде, коли і Друга та Трета будуть також любити себе взаїмно, бо тодї тілько кожда з них буде мати повну любов, а проте і буде вповнї вдоволена, щаслива.

— Так само було би і в Пресьвятій Тройцї, наколи би, так як учить грецка Церков, Сьвятий Дух походив тілько від Отця, а не також і від Сина. Тодї між Сином а Сьвятим Духом не було би лучности, а тим самим відносини Трох Осіб до себе не були би совершенні.

— Але не думайте, що я тим приміром хочу Вам пояснити Таїньство Пре-

сьвятої Тройці, або Таїньство походженя Сьв. Духа від Отця і Сина. Сего ніхто не в силї пояснити, бо ніхто розумом сего не в силї поняти.

— І тому годї тут мудрувати, а треба держати ся того, що учить сьв. Письмо. Въ сьв. Письмі містить ся Божа наука, а хоть є там правди, яких ми розумом не можемо збагнути, то мусимо в них вірити, бо Бог неправди людям не обявляв.

Що каже сьв. Письмо?

— Тож загляньмо до сьв. Письма. В Евангелию сьв. Иоана (XV, 26.) читаємо ось які слова Спасителя: *„Єгда же прійдетъ Утѣшитель, єгоже азъ послю Вамъ отъ Отца, Духъ истины, иже отъ Отца исходитъ"*.

— В словах: *„Єгда же прійдетъ Утѣшитель"*, говорить Спаситель про прихід сьв. Духа на апостолів на Зелені Сьвята (Сошествіє). Відтак каже Спаситель: *„Єгоже азъ послю"*. *„Азъ"* значить І. Христос, Друга Особа Божа. Наколи Друга Особа Божа каже, що пішле сьв. Духа, то вихо-

дить цілком ясно, що Сьвятий Дух походить від Другої Особи Божої. А щоби люди не думали, що сьв. Дух походить тілько від Другої Особи, додає Спаситель Слова: „*иже отъ Отца исходитъ*“, щоби поучити, що сьв. Дух походить і від Першої і від Другої Особи Божої, значить ся від Отця і Сина.

— Знав Божественний Спаситель, що повстануть ложні учителї, які будуть голосити, що Сьвятий Дух походить тілько від Отця і тому кілька хвиль пізнійше ще раз каже до апостолів ось які слова: „*Аще бо не иду азъ, Утѣшитель не прійдетъ къ вамъ, аще ли же иду, послю єго къ вамъ*“. Здаєсь, що яснійшого висказу і не потреба. Як міг би сказати Спаситель: „*послю єго къ вамъ*“, наколи би Сьвятий Дух не походив від Него.

Осьма часть символа віри.

— Се справдї зовсїм ясно виходить із слів сьв. Письма — промовив хорий. — Але чому в Символї віри, який уложили сьв. Вітцї на соборах в Нїкеї і Царгородї, є сказано в осьмій части тілько: „*Отъ Отца исходяща?*“

— Щоби порозуміти, длячого в Символї сьв. Вітцї до слів: *„отъ Отца“* не додали також виразно *„и Сына“*, треба знати проти чиєї науки уложено сю часть Символа віри — говорив дальше о. Петро.

— Ось послухайте. Не довго по першім соборі в Нікеї, виступив еретик Македоній, який учив, що Сьвятий Дух не походить від Отця і проте не є Богом, а тілько сотворінєм Сина. Сьвяті Вітцї собора, виступаючи проти єго ложної науки, висказали в Символї віри, що сьв. Дух є правдивим Богом і походить від Отця. Не додавали, що Сьвятий Дух походить і від Сина тому, щоби Македоній не викрутив їх слів і не голосив, що собор таки признав єго науку правдивою, бо висказав що Дух Сьвятий походить від Сина. Він був би не зважав на се, що собор висказав би, що сьв. Дух походить від Сина, а не як він казав, що є сотворений Сином.

Як вірили грецкі Вітці Церкви?

— Що сьв. Вітції, які жили в часї сего собора і то так римскі як і грецкі, вірили, що Сьвятий Дух походить і від Сина, видко хотьби зі слів сьв. Кирила, який каже: „Дух Сьвятий походить, по словам Спасителя, від Отця, та не чужий Він і Синови, бо Син має всьо, що має Отець“.

— Наколи сьв. Кирило говорить, що Син має всьо, що має Отець, то мусить сьв. Дух походити і від Сина, бо в противнім разї, Отець мав би се, що від Него походить сьв. Дух, а Син не мав би сего.

— В иншім місци каже сьв. Кирило: „Єдинородне Слово (Син Божий) має всьо, що має Отець, кромі одного: „Бути Отцем“. Наколи Син має всьо, кромі „бути Отцем“, то мусить мати і се, що від Него походить сьв. Дух.

— Сю науку сьв. Кирила приняв третий вселеньский собор, хотяй не вложив єї у своє віроісповідане. Що сьв. Кирило мав повне право сказати, що Син має всьо, що має Отець, виходить із слів самого

Спасителя: „*Азъ и Отецъ едино єсма*“ (Йоан Х. 30).

— Сьв. Йоан Дамаскин вірив також в походженє Сьвятого Духа від Отця і Сина. Він каже: „Ніколи не бракувало, нї Сина у Отця, нї Духа у Сина“, а в иншім місци: „Дух Сьвятий невідлучний, нї від Отця, нї від Сина“.

— Прегарне порівнанє подає сьв. Кирило, апостол Славян, брат сьв. Методія. Він порівнує Отця із сонцем, Сина зі сонїчним сьвітлом, а Духа зі сонїчною теплотою і каже: „Теплота походить від сонця разом зі світлом, котре дає теплоту“. Значить ся, Сьвятий Дух подходить від Отця і Сина

— Віра в походженє сьв. Духа від Отця і Сина жила завсе в Христовій Церкві, а також і в тім часї, коли проти неї виступив Фотій і то так в грецкій, як і в римскій. Видко се із письма грецкого цїсаря Льва Фільософа, який виразно зазначує: „Святий Дух походить так від Отця, як і від Сина“

— Сьв. Вітцї першого вселеньского собора вірили також в походженє сьв. Духа від Отця і Сина, бо кажуть про сьв.

Духа, що Він: „Походячий від Отця є власний Синови."

— А грецка та российска Церков до нині в своїх церковних піснях називає Святого Духа „Синовим і Отчим."

— А впрочім, о що ходить? Чи Христос на се проляв свою Кров, щоби протягом довгих віків християни вели борбу про річи, які для людского розуму є недоступні? Пощо грецка Церков упрямо держить ся науки, якої не в силї доказати, а яка противить ся словам сьв. Письма, старинній вірі грецкої Церкви та славі Пресьвятої Тройцї?

— Се правда, — перервав хорий — але пощо католицка Церков змінила Символ віри додатком слів: „і Сина"?

Додатокъ: „і Сина."

— Се стало ся не без причини — відповів о. Петро. — В Церкві жила завсе віра в походжене Сьвятого Духа від Отця і Сина, хоть не була вона виразно висказана в Символї віри. Доперва в V-тім віцї почали християни в Іспанії додавати слова „і Сина", а то ізза того, що де-

хто підносив сумнів про походжене сьв. Духа і від Сина. З Іспанії перейшов сей додаток до инших країв.

— В році 808. повстав був між грецкими а латиньскими монахами, що жили в монастири на Оливній горі в Єрусалимі, спір о сей додаток. Спорячі віднесли ся в сїй справі до папи Льва III. Сей порішив справу осібним письмом, в якім сказано: „Вправдї і сьв. Письмо і сьв. Вітцї учать, що сьв. Дух походить від Отця і Сина, одначе не є вказаним додавати в Символї віри слова „і Сина“ тому, що не є вони уживані доси в західній Церкві, а у східній могло би се спричинити нові спори. Впрочім не всьо, в що віримо, треба доконче містити в Символї.

— Із сего виходить, що всї вірили, що сьв. Дух походить від Отця і Сина, але папа не уважав потрібним се виразно зазначувати в Символї, бо нїхто виразно сего не перечив.

— Так було аж до Фотія. Сей підніс закид, що західна Церков відпала від Христової віри тому, що учить, що Сьвятий Дух походить від Отця і Сина. На закид Фотія відповів папа сьв. Николай

(єго і росийска Церков почитає Сьвятим): „Віра в походженє сьв. Духа від Отця і Сина опирає ся на Божім обявленю, а додаток „і Сина“ не є зміною, лиш доповненєм Символа віри“.

-- Наколиб грецка Церков, яка спершу сама вірила в походженє Сьвятого Духа від Отця і Сина, не була виступила проти сеї науки, католицка Церков не додавала би в Символї віри слів „і Сина“, бо по словам папи Льва III-го, не всьо мусить висказувати ся в Символї, в що вірить ся. Але коли грецка Церков так рішучо і безглядно виступила проти неї, мусїла католицка Церков ясно висказати свою науку та позволити на додаток „і Сина“. Колиб не Фотій, то в сїй справі не було би спору між східною а західною Церквою.

— Чи тепер Вам, брате, стало ясним, чому католицка Церков додає слова „і Сина“.

— Так — відповів хорий.

— Наколи так, то перейдім до дальших подій, які спричинив ворожий виступ Фотія — продовжав о. Петро.

Єдність Церкви по Фотію

— При помочи свого покровителя Барди, скликав Фотій епископів, яким ходило о царску ласку, на собор до Царгорода і кинув на папу сьв. Николая клятву. До сего не мав Фотій найменшого права, бо як видко з попередного, він сам признавав папу Головою Церкви, а чейже підчинений не може виключувати з Церкви свого начальника. Здавало ся, що вже наступив роздор між обома Церквами. Та ні!

— Новий цісар, Василь, видячи, яких злочинів допустив ся Фотій, заслав єго до монастира, а на патриярший престіл призвав знова сьв. Ігнатія. Щоби справу полагодити та вияснити усі закиди, які робив Фотій римскій Церкві, скликав папа Адриян II. вселеньский собор до Царгороду, де привернено назад давну єдність, а самого Фотія виключено з Церкви. Се діяло ся в році 869.

— По смерти сьв. Ігнатія вдало ся Фотієви, який голосив, що він щиро жалує за усі свої провини, дістати ся знова на патриярший престіл. Папа думаю-

чи, що Фотій дїйсно розкаяв ся, для сьвятого супокою, потвердив єго під условієм, що він прилюдно відкличе всї закиди, які передше робив римскій Церкві. Фотій обіцяв се зробити, але обітниці не додержав. За се тодїшний цїсар грецкий, Лев VI. велїв заслати єго до монастира, де він марно згинув.

— Таким чином сей перший більший роздор полагоджено і знова була єдність між Церквою римскою і грецкою. Царгородскі патриярхи признавали римского папу Головою Церкви і у всїх важнїйших справах відносили ся до него. Папи потверджували, як і перед тим, царгородских патриярхів в їх достоїньстві. Так було аж до половини одинайцятого столїтя.

Яку віру приняли Русини?

— В тім часї, коли Церков грецка була зєдинена з Церквою римскою, приняли християньску віру і наші предки, а приняли єї за великого князя київского сьв. Володимира, в роцї 988.

— Тодї так грецка як і римска Цер-

ков, були одною Церквою католицкою і ріжнили ся тілько обрядом. Русь, яка приняла віру з Царгороду, приняла єї по грецкому обряду і так само як грецка, признавала папу Головою Церкви. Тому то всї, що думають, що Русини, коли приняли християньску віру, приняли єї тодї, коли грецка Церков вже була відірвала ся від католицкої Церкви, не знають зовсїм істориї. Прадїдною вірою руского народа є католицка віра.

— Такою самою прадїдною вірою і для росийского народа є також католицка віра, бо як звісно, вже за часів сьв. Володимира та Ярослава розповсюднило ся християньство і по тих землях, на північ від Києва, де повстав росийский народ.

— Що наші предки були католиками і що такими католиками остали навіть якийсь час по тім, як грецка Церков відпала від правдивої Христової Церкви, видко із сего, що стало ся в половинї одинайцятого столїтя в Царгородї.

Роздор за Керулярія.

— В одинайцятім столїтю грецка

держава вже не була так сильною, як була перед тим. Цїсарі були слабі і часто лучало ся, що кількох ворохобників робило повстанє, скидало з цїсарских престолів цїсарів і поставляло своїх. Таку то революцию зробив проти тодїшного грецкого цїсара якийсь Михайло Керуларій. Та революция не вдала ся. Керуларія зловлено та засуджено на смерть. Але за ним вставляли ся визначні люди і єго помилувано, тільки за кару зроблено єго скопом і замкнено до монастира. З монастира вдало ся Керуларієви утечи. Він зробив революцию другий раз і сим разом вдало ся єму посадити на цїсарскім престолї свого покровителя.

— Сей вивдячуючи ся Керуларієви, зложив з патрияршого престола законного патриярха, а на єго місце поставив патриярхом Керуларія. Керуларій знав на певно, що єго папа не потвердить, а то тим більше, що він, як тілько зістав патриярхом, напав на доми своїх ворогів поубивав їх, а їх жінок та дїтий збещестив. Так розказує грецкій історик Георгій Кедрин.

— Той сам історик оповідає дальше, що

Керулярій власними руками вилунив очи свому добродієви, який за ним вставляв ся тоді, коли єго по неудатній, першій революциї, засуджено на смерть.

— Керулярій, зіставши патриярхом, позамикав в Царгороді усї латиньскі Церкви, а Найсьвятїйші Тайни осьвячені по латиньскому обряду, подоптав ногами та оголосив, що не признає папи Головою Церкви, бо латиньска Церков відпала від правдивої Церкви Христової.

— Проти римскої Церкви не міг піднести нїяких инших закидів, як лише ті, що їх піднїс був двіста лїт перед тим Фотій, а про які ми вже говорили.

— Хоть ті закиди були обговорені вже на осьмім вселеньскім соборі в Царгороді в. р. 869 і хоть самі грецкі епископи признали тоді, що вони є зовсїм безосновні, мимо того папа Лев IX. в обширнім письмі відповів на них та вислав до Царгороду своїх відпоручників, щоби Керулярія наклонити до покиненя блудної науки і до послуху законній власти, якою є Голова Церкви, папа римский. Грецкий цїсар приймив відпоручників папи з повною почестю, але Керулярій

не хотїв з ними навіть говорити. Коли всякі стараня послів остали безуспішними, тодї вони в присутности духовеньства і народа, зложили на престолї Церкви сьв. Софії в Царгородї грамоту, якою Керулярія виключено з Церкви. Було се в липню р. 1054.

Відпаденє грецкої Церкви?

— Від сего часу починає ся роздор між Церквою грецкою а римскою. Грецка Церков колись найкрасша посестра римскої, відпала від правдивої Церкви Христової. Сам Керулярій скінчив нужденно, як і єго попередник в роздорі, Фотій.

— Відкинувши власть папи, хотїв Керулярій самостійно рядити не лише Церквою але і державою. Носив цїсарскі відзнаки, бунтував народ проти цїсара, за що прогнаний з Царгорода, помер без покаяня (в ропї 1059).

— Гріх гордости, який відірвав ангелів від Бога та був гріхом прародичів, відірвав і грецку Церкву від спільного пня. Вона покинула скалу сьв. Петра,

тверду, непохитну основу, а зачала шукати собі основи в людях, в грецких цісарах, а пізнійше в турецких султанах. Тимто і підпала вона цілковито під сьвітску власть так, що з того часу рядять нею не духовні начальники, не наслїдники сьв. Петра, як се було до Керулярія, а люди сьвітскі, часто недовірки, а тепер бісурмени. На нїй сповнили ся Божі слова: „Ви не хотїли пити з кирниць, що Я їх викопав, а викопали собі смердячі баюри". Не хотїла бути грецка Церков на скалї, тож опинила ся на мілкім піску-болотї.

— Грецкі цїсарі, для яких віра була нераз річею байдужною, були вдоволені, що патриярхи не слухають папи, а у всїм повинують ся їм. Епископами вибирано тяких, які вміли знайти собі ласку у цїсаря. Народови не говорено нїчого про папу. Він може навіть не знав, як єго начальники запродали єго, як відірвали єго від правдивої віри.

— На цїлім сходї запанувала крайна пітьма. До якого засліпленя, скажім навіть нерозуму, дійшло в грецкій Церкві, видко от хоть би із сего, що грецка

Церков такого Фотія почитає Сьвятим. А що найдивнійше, що прямо могло би побудити чоловіка до сьміху, наколи не було би так сумним, то се, що і сьв. Ігнатія також почитає Сьвятим. Забула грецка Церков на Божі слова: „Що спільного має сьвітло з пітьмою?“ Як можна признавати Сьвятим Фотія, коли признаєся Сьвятим того, котрого він так мучив та кривдив. Мученикови і катови однакову віддають честь! Мимоволї приходить на гадку приповідка: „Кого Бог хоче покарати, сего заслїпить“.

Чи Русь відпала від католицкої Церкви за Керулярія?

— Відпала грецка Церков від правдивої віри, покинула жерело правди та не відпала з нею, покищо, руска Церков. Ті самі посли папи Льва IX, що викляли Керулярія, поїхали з Царгорода до київского митрополита сьв. Іляріона. Се був перший митрополит Русин, чоловік великої сьвятости і науки. Сповістили праведника про сумну подію в Царгородї, а сьв. Іляріон приняв їх з найбільшою

почестю, щоби зазначити, що хоть Царгород відпав від правдивої Церкви, він, як начальник грецкої Церкви на Руси, остає вірним апостольскому престолови. І остав сином католицкої Церкви, а з ним і весь руский народ.

— Що Русини ще довгий час належали до правдивої Церкви Христової, видно також і зі слідуючої події.

— За часів князя Ізяслава, стали поганьскі Турки чимраз більше грозити Царгородови. Правовірні християни боячись, щоби мощі сьв. О. Николая, що спочивали в місті Мири, де він був архіепископом, не попали в руки поган, перенесли їх до міста Бари в Італії в р. 1090. Папа довідавши ся про се, вельми зрадів, що добрі люди вратували сьв. мощі від поганського збещещеня і на сю памятку завів в католицкій Церкві сьвято: „Перенесене мощий сьв. Николая з міста Мири до міста Бари“ — на день 9. мая. Та Греки не послухали папи, бо вже не важали єго Головою Церкви, між тим як Русини дуже радо завели се сьвято у себе, яке і до нині сьвяткує ся у нас. Народ називає се сьвято: „Теплого сьв.

Миколи“, тому що сьвяткує ся єго в маю, коли на дворі вже тепло. Се сьвято сьвяткує доси і російска Церков. Із сего найліпше видко, що руска Церков признавала тоді папу Головою Церкви.

— Ще довго панувала католицка Церков на Руси. Руські князї та княгинї жили в дружбі із західними, католицкими князями та королями, заключували з ними супружя, як діти одної матери Церкви. Русини шанували римский обряд, а латинчики грецкий, бо одні і другі знали, що можна бути найвірнїйшим сином католицкої Церкви так в однім, як і в другім обряді,

Роздор на Руси.

— Та згодом отруя, що вбила правдиву віру в грецкій Церкві, стала заходити і в здорове тіло руско-католицкої Церкви.

— З Київа, де мешкав руский митрополит, до Царгороду дуже недалеко, а ще і дорога дуже легка, бо рікою Днїпром та Чорним морем. Тож і не дивота, що так Русини як і Греки бували у себе дуже часто гістьми. На Руси ще не було

тілько епископів та сьвященників, кілько їх було потреба, проте і часто, а навіть дуже часто, приходили з Грециї епископи та сьвященики і засїдали на руских епископствах та парохіях.

— Правда, зістаючи рускими епископами чи сьвящениками, вони зразу не признавали ся до сего, що не признають папи римского Головою Церкви, але у своїм серци носили їдь ненависти до Риму, защіплену ще в Царгородї. Отсю то ненависть защіплювали вони і в серцях руских сьвящеників, князів, а відтак і народа, спершу тайно, а згодом чимраз явнїйше так, що вже в XII-тім столїтю бачимо на митрополичім та епископских престолах людий, затроїних Керулярієвскою ненавистю супроти Голиви Церкви.

— А щоби і в народї збудити як найбільшу відразу до Риму, стали грецкі висланники розповсюднювати про папів та католицку Церков такі речі, що вірити ся не хоче, що ті, що слухали їх, не прогнали із свого краю тих, що таке голосили.

Підроблюванє письм руских Сьвятих.

— Щоби руский народ вірив їх байкам та видумкам, списували Греки письма та пускали їх в народ, буцїм то письма руских Сьвятителїв, яких народ почитав дуже високо і яким вірив у всїм. Бо і хитрі були сї Греки. Сам Преподобний Нестор, перший руский лїтописець, монах славнозвісної київо-печерскої Лаври, що жив з початку XII-го столїтя, пише, що Греки льстиві (підступні) були.

— Так приміром, якийсь „льстивий" Грек, що називав ся Теодозій, написав письмо проти католицкої Церкви, мовби то було письмо сьв. Теодозія Печерского до князя Ізяслава. Між тим сьв. Теодозій такого письма не писав. Він був справдї великим Сьвятим і першим ігуменом київо-печерского монастира. Він уложив перше правило для руских монахів і був найвірнїйшим сином католицкої Церкви, якого вона і почитає Сьвятим.

— А чого там в тім письмі нема проти ненависних латинян та католицкої Церкви? Автор сего письма, „льстивий Грек", радить князеви Ізяславови:

„З латинниками не братай ся, не кланяй ся їм, не цілуй їх, не їж і не пий з ними з одної посуди, бо вони жиють нечисто, їдять з котами і собаками, їдять львів, диких коний, ослів, удешенину, стерво, мясо з медведя і бобра, а навіть бобровий хвіст. Вони не цілують ні сьвятих образів ні мощий, а цілують хрест на землї“ (се наші поклони) і много, много инших нїсенїтниць. Деж такі речі міг писати сьв. Теодозій Печерский? А народ вірив своїм „льстивим“ учителям і ставав чимраз більше цурати ся латинян, а з ними і католицкої Церкви.

Чия віра є православна?

— А прецїнь сьв. Теодозій був православним, — перервав хорий.

— Так, дійсно—промовив о. Петро.— Сьв. Теодозій Печерский був дійсно православним, бо цїла католицка Церков є православна, себто така, що славить право, вірить право (добре). Прецїнь в нашім Богослуженю всюда уживає ся слова „православний“.

— А хтож ми є? — запитав хорий.

— Ви не є православні, бо ви не вірите право, так як ми, ви тілько називаєте себе православними, бо думаєте, що маєте праву віру.

— А якжеж ви називаєте нас? — питав дальше хорий.

— Ми — відповів о. Петро — повинні вас називати схизматиками, себто такими, що відірвали ся від правдивої Церкви, бо грецке слово „схизма",значить тілько що „відорване, роздор".

— А прецінь нас вчили, що то ви схизматики, бо то ви відірвали ся від грецкої Церкви — говорив хорий.

— Ні, брате, — продовжав о. Петро — так воно не є. Ось Вам примір. Від дерева відломила ся велика галузь. Як Ви скажете? Чи галузь відірвала ся від дерева-пня, чи дерево-пень, від галузи?

— Та певно — поспішив відповісти хорий — що галузь відірвала ся від дерева-пня, а не дерево-пень від галузи, бо пень лишив ся на місци, де стояв перше.

— Ви добре сказали — говорив дальше о. Петро. — Хтож відірвав ся, хто зробив схизму? Правда, що галузь! А хтож зробив схизму в Церкві, хто схи-

зматик? Чи католицка Церков, що лишила ся на тім самім місци, при тій самій науцї, на тій самій скалї, на якій збудував єї Христос, чи грецка, що пішла за наукою таких людий як Фотій та Керулярій?“

— Ми повинні вас завсе називати схизматиками, але ось я говорю з Вами та нї разу не назвав Вас схизматиком, а се тому, щоби Вам не зробити прикрости, не вразити Вас. Ми, католики, держимо ся того, що хоть знаємо, що ваша віра є неправдивою, то все таки тих, що єї визнають, хочемо любити як братів та не ображати їх, щоби не робити між вами а нами ще більшого роздору. Ми хочемо, щоби всї люди стали одним стадом Христовим, а передівсїм Русини, що живуть в російскім царстві та і Росияни.

— Сего так дуже бажав Спаситель, так горячо молив ся о се на послїдній вечері. Ся Єго молитва була мовби завіщенєм, а Христові дїти мали би не слухати Єго? Миж прецїнь всї християни!!

— Тому то я вашу Церков називаю або греко-російскою, або коротко, російскою, а грецку не зєдинену з апостоль-

ским престолом коротко, грецкою, щоби відріжнити еї від нашої, яка є грецкою і католицкою.

— Ваші Вітці духовні не добре, не по християньски роблять, коли католицку Церков називають папиштацкою, нїби тому, що вона папу признає своїм видимим Головою, а нашу вже що найбільше унїятскою, а звичайно згірдно рутеньскою. Вашим Вітцям духовним прецїнь, коли вони хотять бути правдивими учениками Христовими, повинно також залежати на тім, щоби всї стали одним стадом, а такі згірдні прізвища не то, що не ведуть до згоди, а копають ще більшу прогалину.

Чи російска Церков є католицка?

— Наша Церков є також католицка — промовив по хвилї хорий,

— Нї, брате, — сказав о. Петро. — Грецке слово „католицка" значить тілько що соборна, себто всесьвітна, а ваша Церков не є соборною, хоть ви еї в Символї віри називаете соборною, коли кажете: „*Въ єдину, сьвятую, соборную и апо-*

стольскую Церковь.“ Але ви називаєте єї соборною, себто католицкою тому, що ви маєте Символ віри, який уложили сьв. Вітцї Церкви на двох перших соборах, в Нікеї і Царгородї, значить ся, ще в тім часї, коли грецка Церков належала справдї до соборної, католицкої Церкви. Нинї ті Церкви, що зачислюють себе до грецкої, себто східної Церкви, як: Грецка, росийска, болгарска, румуньска і инші, не є католицкими, бо кожда з них є Церквою для якогось народа, значить ся Церквою народною; росийска для тих, що належать до держави росийскої, грецка для Греків, болгарска для Болгар. Між тим католицка Церков не є Церквою народною; вона є зарівно для Французів, Нїмцїв, Поляків, Русинів, Росиян і для всїх инших народів.

Чи в грецкій Церкві є єдність?

— Ті Церкви, що зачислюють себе до грецкої, не є зі собою сполучені в одну, всесьвітну Церков. Кожда з них має свого верховного начальника, независи-

мого від других. На чолї росийскої Церкви стоїть цар, на чолї царгородскої, патриярх, на чолї грецкої, синод в Атинах, на чолї болгарскої, митрополит і так у всїх. Приміром, на чолї грецкої Церкви, до якої належать Русини і Румуни на Буковинї, стоїть черновецкий митрополит, зовсїм незалежний від нїкого.

— Від часу, коли настав роздор за Керулярія, східна Церков не скликала нї одного спільного собора і не скличе єго нїколи, між тим як католицка Церков скликала від часу Керулярія аж 12 вселеньских соборів.

— А чомуж східна Церков не скличе собора? — спитав цїкаво хорий.

— Бо не може скликати — відповів о. Петро. — А не може тому, що між тими Церквами, що зачислюють себе до східної Церкви, нема згоди в науцї.

— Один сьвітский учений, що займав ся релїґійними справами грецкої Церкви, спитав раз московского митрополита Філярета, що треба робити, щоби оживити зносини між Церквою росийскою, а матерю, себто грецкою? На се відповів

Філярет: „А їм по що мати зносини зі собою“?

— Грецка Церков, яка в своїй гордости любить себе називати католицкою, останніми часами двічи хотіла проголосити анатему (проклін) на російску Церков, значить ся, відлучити єї від грецкої.

— Царгородскій патриярх відлучив від східної Церкви (в р. 1872.) болгарску Церков, на що мовчки пристала і російска Церков, хоть Церкви болгарскої не узнає еретичною. З одної сторони годить ся на се, щоби болгарску Церков відлучити від Церкви східної, а з другої каже, що нема защо єї відлучувати, бо вона не є еретичною. Така то путанина панує скрізь між сими Церквами, що зачислюють ся до грецкої Церкви.

— Нераз буває таке, що се, що учить одна з них, перечить друга. Ось Вам примір.

— Коли хто з лютерскої віри хоче перейти до Церкви російскої, то не потрібує наново хрестити ся, між тим як грецка Церков жадає, щоби такий дав охрестити ся другий раз. В російскій Церкві хрещене лютерскої Церкви є ва-

жне, а в грецкій ні. І деж ті Церкви мають знамя правдивої Церкви Христової, коли одна з них учить се, що перечить друга?

— А вже найбіднійшою із всіх є Церков єрусалимска. Вона мусить годити і грецкій Церкві і росийскій. Грецкій тому, що підлягає царгородскому патриярхови, а росийскій тому, що Росия дає єї удержане. Коли-б не Росия, то єрусалимский патриярх не мав би з чого жити.

— Ось до чого дійшла славна колись-то грецка Церков. Розпала ся на кількадесять Церков, які зі собою не стоять в ніякій єдности. Одна на другу дивить ся з гори, одна другу посуджує о єреси та блуди. Не можуть зійти ся на спільну нараду, як то робить католицка Церков, скликуючи епископів з цілого сьвіта, бо не мають спільної підвалини-каміня, на якім збудував Христос свою правдиву Церков, не узнають Христового Намісника своїм видимим Головою.

— А щож робити східній Церкві? — запитав хорий по хвилі мовчанки.

— Вернути назад до скали сьв. Петра, — відповів о. Петро, — признати

римского папу своїм видимим Головою, признати науку, якої учить католицка Церков і стати знова славною сестрою римскої Церкви; зробити так, як зробила руска Церков, що проти власної волї відірвана від католицкої Церкви, в кінци таки злучила ся з нею.

— Коли се стало ся? — спитав хорий.

— Ось послухайте.

Притча про єрихоньску рожу?

— В землї сьвятій, над берігом Йордану є ростина, що називає ся єрихоньскою рожею. Дивна ся Божа ростинка. От так таки на нагій скалї росте вона. Своїми дрібосенькими мов волокно корінцями держать ся каміня та тягне соки потрібні єї до житя. А якою гарною краскою пишає ся вона! Сьвіжа, повна житя зелень так аж манить око до себе, а милий запах аж бє від неї. І жиє ся дивна ростина, хоть горяче сонце аж пече з гори.

— Але коли повіє сухий вітер, то нераз відриває ростинку від скали, а во-

на зараз змінює свій гарний вид. В очах таки гине єї гарна зелень. Єї корінці со-хнуть, ціла ростина корчить ся, а вітер кидає нею мов бодяком. А коли тільки устане вітер, що єї відірвав від скали, вона знова ловить ся своїми корінцями скали і знова, майже в очах, відживає. Набирає гарної, зеленої краски і знова тягне до себе око подорожного. А коли ще, за Божою волею, впаде до неї капля небесної роси, тоді єї листочки набира-ють такого житя, а ціла вона дихає та-ким ніжним запахом, що кождий, що ба-чить єї мусить сказати: „Справді, яка чу-дна та гарна отся Божа ро тинка“.

Змаганя Унії на Руси.

— Мені нераз приходить на гадку отся Божа ростинка, коли пригадую собі історию сьв. Церкви Христової, а в осо-бенности, історию рускої Церкви.

— Якою гарною зеленю пишала ся вона з самого початку, коли держала ся скали св. Петра? Чи був коли народ, який би в так короткім часї, так щиро при-ляг до Христової віри, як руский народ?

Чи жертвував котрий народ тільки своєї кервавиці на славу Божу, як він? Тим то і гарним запахом наповняла вона Божий сьвіт. Та повіяв сухий вітер з полудвя, себто з Греції, яка відпала від правдивої віри Христової і відірвав ростину від скали сьв. Петра. І в очах стала вона нидїти, стратила свій цьвіт, завмерла зовсїм.

— Два рази пробувала отся Божа цьвітка хопити ся назад скали сьв. Петра.

— Раз за короля Данила, за якого починoм вернула руска Церков до католицкої Церкви. Та повіяв сухий вітер із сходу, від Монґолів, які загрозили, що зруйнують Русь, наколи не відлучить ся від Риму — і відірвав ростинку від рідної скали.

— Другий раз за київского митрополита Ізидора, коли то руска Церков, разом із грецкою, на фльорентийскім соборі признала папу Головою Церкви і приняла цїлу католицку науку. Та і сим разом повіяв поганий вітер з півночи, з Москви, яка не хотїла сполуки з Римом та увязнила Ізидора і відорвав єї

від скали сьв. Петра, заки ще вспіла добре запустити коріне.

Унїя на Руси.

— Аж за третим разом, мало що більше, як триста лїт тому, вдало ся руским епископам вернути до католицкої Церкви. Золотими буквами записав руский народ імена тих, що цїлию свого житя поставили зединене рускої Церкви з католицкою. Стало ся се на соборі в Берестю в р. 1596., а імена тих, що довершили сего преважного дїла є: Епископ володимирский Іпатій Потїй, епископ луцкий, Кирило Терлецкий, митрополит київский, Михайло Рагоза, а відтак єго другий наслїдник Йосиф Велямим Рутский. Се справдешні добродії руского народа. Бороли ся з чужими бороли ся і зі заслїпленєм самих Русинів.

— Та занадто довго кидав вітер нещасною ростиною, занадто богато поломив єї корінцїв..... Хоть хопила ся вона рідної скали сьв. Петра та не могла відразу зажити давним, сьвітлим житєм, аж доки не впала на неї капля небесної роси.

Сьвятий Сьвященомученик Йосафат.

— А сею каплею небесної роси, що впала на завмерлу ростинку — руску Церков — була кров сьвятого Сьвященомученика Йосафата Кунцевича, полоцкого архієпископа.

— Чия? — спитав хорий. Сего „душехвата?“

— Так! Єго! — говорив дальше о. Петро. — Ви називаєте єго душехватом. Він був справді душехватом, але таких душехватів дай Боже, щоби як найбільше було на сьвіті. Він справді „хватав“, себто забирав душі, але забирав їх для Бога, до правдивої Церкви. Він йшов за приказом Спасителя, який велїв апостолам „ловити“ душі до небесного царства. Хиба не казав Христос до сьв. Петра, що зробить єго ловцем людий? Такими „душехватами“ були усї апостоли, такими були і всї сьвяті Вітцї Церкви. Абож сьв. Григорій Богослов, коли зїстав царгородским епископом, де майже всї Церкви були в руках Ариян, не ходив по хатах, не ловив душ для Христа? А сьв. Иосафат був прецїнь також епископом, також наслїдником апо-

столів. Прізвище „душехвата“, яке ви уважаєте згірдним, є для него найвисшим признанєм і він не був би справдешним епископом, наколи би сего не робив.

— Но, так — перервав, вже трохи лагіднійше, хорий, — але Йосафат робив підступом, насильно.

— Підступом? — продовжав о. Петро. Яким? Хиба молитва є підступом? Загляньте в історию єго житя, а побачите, що єго підступом і силою була молитва. В молитві мав він розраду ще в діточім віці, молитвою боров ся проти покус в молодечім, молитвою кріпив ся, жив, коли став монахом, а опісля і епископом. Кілько то разів заставали єго на молитві в монастирскій келії тоді, коли цілий монастир спочивав глубоким сном? Сьвідком єго горячих молитов було і монастирске кладовище, де єго нераз на пів замерзлого знаходили в ночи на молитві. Єму за мало було монастирских молитов, по правилу сьв. Василія Великого, він чув, що єго душа мусить могутнійшим летом знести ся до Бога чим инші та що

вона потрібує більше духового корму чим другі.

— А що скажете, брате, про се, що ствердило присягою богато сьвідків, як сьв. Иосафат нераз до живого бичував своє тіло так, що земля довкола червоніла каплями теплої крови. Хиба се також підступ?

— А тверда волосінниця, яку носив на голім тілї, а ланцух, який єму так відав ся в тіло, що він нераз умлївав з болю, чи се також підступ?

— Отсими то способами умів сьв. Йосафат так піднести свою душу до Бога, здїлати єї таким храмом сьв. Духа, виєднати для неї тільки ласк, що справдї він богато душ навернув до правдивої Церкви Христа, між якими було чимало навервень, які мусимо назвати чудесними. Всї, що знали єго, приятелї і вороги, бачили, що він справдї був Божим чоловіком. Він у свою апостольску працю вмів влити тільки християньскої любови, що вороги мусїли признати, що Церков, якій він служив, мусить бути правдивою Церквою Христа і тому йшли за єго го-

лосом як вівції, що йдуть за голосом доброго пастира.

— Другим способом, яким сьв. Йосафат зєднував душі для Бога та навертав незєдинених Християн до католицкої Церкви, була єго проповідь. Він проповідав Боже слово всюда. Проповідав в Церкві, проповідав на дорозї, проповідав на містї людям, що приїздили на торг, проповідав товаришам, з якими відбував подорож. А проповідав так, що люди забували про всьо і товпами спішили, коли тільки дізнали ся, що сьв. Йосафат буде проповідувати.

— А знаєте чому так слухали єго? Тому, що він голосив правду, не людску, а Божу, а голосив єї сьвятими устами, які ніколи не допускали ся ложі. Знали пре се вороги, знали про се нещасні Русини, які не були зєдинені з католицкою Церквою і робили всякі заходи, щоби єго притягнути до себе. „Ми єго озолотили би — казали вони — ми пили би воду, в якій він ноги миє, колиб він тільки схотів бути нашим“. Та не міг сьв. Йасафат стати їх, бо був слугою Правди, а Правда тілько в католицкій Церкві.

— Ще один спосіб мав сьв. Йосафат, яким ловив душі для Христа, а була ним сьв. сповідь. Сповідав не лишень в монастири і то в кождім часї часї дня і ночі, але всюда, де лиш хто зголосив ся. Нїколи нїкому не відмовив єї, а кілько разів зі слезами в очах просив о неї. Для сповіди кидав всьо, бо знав, що нїгде так щиро не отвирає ся душа чоловіка, як в Тайнї Покаяня.

— Він не зражував ся нїколи тим, що нераз ті, до яких сердець промовляв, в першій хвилї послїдними словами безчестили єго, тровили псами, з хати проганяли, бо єго сьвята душа прочувала, що вони таки підуть за єго голосом. І єго прочуваня здїйснювали ся дуже скоро. Ті, що тровили єго псами і проганяли із своїх хат, просьвічені чудесним сьвітлом Божої ласки, самі приходили до него.

— А робив се сьв. Йосафат не для користи, не для слави. Всьо, що мав, роздавав між бідних. Коли зістав епископом, не носив иншої одежі, як таку, як носили усї монахи. Лучило ся, що один з навернених купив св. Йосафатови кожух,

знаючи про єго слабе здоровлє. Та не носив єго Сьвятитель, а казав з него поробити шапки для монахів.

— Се був справдешний пастир, що йшов шукати своїх овець там, де найбільша грозила їм небезпека. Єго вороги бачили, що ще кілька літ такої апостольскої праці, а ціла Русь стане католицкою і тому старали ся всякими способами відтягнути єго від неї.

— Спершу обіцювали єму достоїньства та достатки та вскорі пізнали, що сим не зведуть Праведника з єго дороги. Відтак грозили єму смертю, але і сего не злякав ся Сьвятитель. Він ждав на смерть, він прочував єї!

— Коли виїздив до міста Вітебска, щоби привернути там католицку віру, хотіли приятелї відмовити єго від сеї подорожі, бо знали, що вороги зробили заговір на єго житє, але сьв. Йосафат не дав ся відвести. Він сказав: „Я не бою ся смерти. Хочу вмерти, щоби жити з Христом“. Пращаючи ся зі своїми слугами, котрі зі слезами в очах просили єго, щоби остав в Полоцку, а не їхав до Вітебска, сказав Сьвятитель: „Я знаю, по-

що їду. Мене жде смерть, але я з радостю йду напроти неї".

— Чиж не йшов сьв. Йосафат слїдом Ісуса Христа, котрий добровільно йшов на страшну смерть? Чи не так робили апостоли, що йшли проповідувати сьв. віру серед поганьских народів, хоть знали, що їх жде страшна, мученича смерть?

— Коли Ісус Христос кілька днів перед своїми муками вїздив до Єрусалиму, товпи народа витали Єго сьпівом: „*Осанна Сину Давидів*", бо бачили, що Він Месия, бо бачили чуда, які Він творив. Але той сам народ за кілька днів підбурений фарисеями та книжниками, кричав на подвірю Пилата: „*Распни, распни Єго*". Коли сьв. Иосафат приїхав до Вітебска, тоді мешканцї Вітебска і то так католики як і незєдинені, товпами спішили до него, щоби він розсуджував їх спори, бо знали що він Праведник, що єго суд завсе був справедливий. Але той сам народ підбурений ворогами католицкої Церкви, за кілька днів напав на палату епископа і в страшний спосіб замордували єго.

— Не за се розпяли Жиди Христа, мовби Він зробив що злого, а за се, що голосив Божу правду. І сьв. Йосафата замордували не за се, мовби він що злого заподіяв кому, а за се, що голосив науку католицкої Церкви.

— Послідний вечір перед своєю смертю перевів Сьвятитель в товаристві своїх найблизших. Єго послідна вечера подобає зовсім на послідну вечеру, яку спожив Божественний Спаситель зі своїми апостолами. Як Христос укріпляв своїх учеників, напоминаючи їх, щоби не бояли ся, бо небезпека грозить тілько Єму, так і сьв. Йосафат розмовляв о своїй смерти так щиро і отверто, що присутний при вечері диякон Доротей, просив єго, щоби перестав говорити про свій конець. На се сказав Сьвятитель: „Що в тім дивного, що хочу вмерти за Христа, за католицку віру?“

— Послідну ніч перевів сьв. Йосафат в молитві, як Христос в Оливнім городі. Старець Тифон, котрого сьв. Йосафат державпри собі, бачив, як Сьвятитель довго-довго в ночи лежав хрестом на землї і молив ся. Бачив, як рісні слези спли-

вали по Єго лици, як він, ще сеї послїдної ночі, страшно бичував своє тїло. Наочні сьвідки ствердили присягою, що сеї ночі надземска ясність стояла над домом епископа.

— Коли на другий день розбійники вдерли ся до кімнати епископа, вийшов Сьвятитель проти них, як колись Христос напроти товпи, яку провадив Юда, і сказав: „Бог з вами, мої дїти. Чого знущаєте ся над моїми слугами? Що вони вам винні? Наколи маєте що проти мене, ось я. Лишіть в супокою моїх слуг, не вбивайте їх“. А коли товпа на сї слова Сьвятителя пристанула, як колись товпа Юди перед Христом, тодї з другої кімнати впало кількох инших розбійників, а один з них сокирою ударив в голову Сьвятителя. За єго приміром пішли инші, завдаючи раз по раз нові рани.

— Послїдні слова Сьвятителя були: „О Боже мій!“. Ще раз вернули кати до лежачого на землї тїла Сьвятителя і двома кулями довершили страшного дїла. До якого зьвірства довели кати, видко

хотьби із сего, що по замордованю Сьвятителя вбили пса, потяли на кусні і кинули на єго тіло.

— Як колись Жиди знущали ся над розпятим Христом, так убійці сьв. Иосафата знущали ся над єго тілом. Одна жінка, що виривала волосє з бороди Сьвятителя, осліпла на місци і до кінця житя оплакувала свій злочин.

— В хвилї страшного убійства стояла над домом Сьвятителя чорна хмара, а ясний промінь сонця, що продирав ся крізь неї, падав на єго мертве тїло. Се ствердили численні сьвідки торжественними присягами.

— В кінци взяли кати тїло Сьвятителя, привязали до него єго волосїнницю наповнену камінєм і кинули з гори. І знова стала ся чудесна річ. Хоть з високої гори скотило ся тїло Сьвятителя разом з камінєм, остало ціле і непокалїчене. Тоді кількох людий взяло тїло на човно, поплили на ріку Двину і привязавши великий камінь до шиї Сьвятителя, вкинули єго в велику глибінь, що називала ся: „Свята студня“. В тій хвилї, оповідає наочний сьвідок, побачено сьві-

тляний стовп, а в нім поважну стать, що зійшла в воду. За хвилю виплило тіло Мученика. Переляканї сим чудом кати втікли.

— Так як колись Жиди, хоть бачили чуда, що діяли ся по смерти Спасителя, не навернули ся, так і сї кати, хоть бачили чудо, вернули назад і наново затопили тїло Сьвятителя. Було се 12. падолиста 1623. року. Дня 17. падолиста побачено сьвітло над водою і там знайдено тїло сьв. Йосафата, хоть через пять днів дармо шукали за ним. Один з найбільших ворогів сьв. Йосафата, радник міста Вітебска, Ходига, що бачив на власні очи чуда, які діяли ся при смерти Сьвятителя, до тижня навернув ся і приняв католицку віру.

— Коли тїло Сьвятителя виставлено в церкві сьв. Михаїла, тоді усї мешканцї Вітебска одними устами славили єго сьвятість. Католики славили єго діла, незєдинені молили ся, плакали і проклинали тих, що вбили єго, протестанти прийшли зі своїм пастором, який хотїв навіть нести домовину Сьвятого. Навіть Жиди славили сьвятість єго житя і при-

людно говорили, що се правдиве чудо, що тіло Сьвятителя не псувало ся.

— Із того часу многими чудами прославили ся мощі Сьвятого. Не час розказувати про них. Наколи хочете про них знати, прочитайте книжочку п. з: „Жите сьв. Йосафата“, яку я вам дам.

— В рік пізнійше відбув ся суд над убійниками сьв. Йосафата. Всї сьвідки зізнали під присягою, що сьв. Йосафат ніколи нікому не заподіяв ні найменшої кривди і що вбили єго тілько тому, що був вірним пастирем католицкої Церкви. Між сьвідками були і незєдинені, з котрих ні один не зізнав нічого злого на Сьвятителя. Одноголосно зізнавали, що сьв. Йосафат був епископом, який з апостольскою ревностю стеріг своїх овець, що над всьо цінив і любив сьвятий, грецкий обряд, що не позволяв нічого в нім зміняти, та що вбили єго з намови Сильвестра, висланника незєдиненого епископа Смотрицкого.

Навернене Мелетія Смотрицкого.

— Що за Смотрицкий? — перервав хорий. — Чи може Мелетій Смотрицкий?

— Так, той сам, — відповів о. Петро. Він був найбільшим ворогом сьв. Йосафата і католицкої Церкви. Він то підбурив народ проти Сьвятителя. Та тут склала ся чудна подія. Сьв. Йосафат вивдячив ся Смотрицкому за се, що він придбав єму вінець мученика. Смотрицкий, найбільший ворог католицкої Церкви, в кілька літ пізнійше, став католиком і умер як найліпший син католицкої Церкви, оплакуючи щиро свій гріх.

— Кров сьв. Йосафата була тою небесною росою, що впала на руску Церков. Всї пізнали, що Церков, яка видає таких людий, мусить бути Церквою Христа. Католицка Церков по грецкому обряду, стала чимраз більше розширати ся на Руси.

— Загальний голос домагав ся, щоби Церков почислила сьв. Йосафата між Сьвятих. В р. 1628. зїхала комісия зложена з епископів, яка переслухала під присягою 116 сьвідків. Зізнавали католики, незєдинені Русини, протестанти і Жиди. Всї одноголосно славили сьвятість житя сьв. Йосафата. Добули мощі Сьвятого і на великий подив усїх, перекона-

ли ся, що вони остали доси нетлїнними. Весь народ кинув ся до домовини Сьвятого і з тисячок грудий линула молитва до сьв. Мученика. Народ узнав єго Сьвятим, ще заки оголосила се Церков. Численні чуда, що діяли ся при гробі Сьвятителя, пронесли вість про єго сьвятість по цїлім сьвітї.

— Дня 16. мая 1643. р. папа Урбан VIII., по переведеню як найточнїйших допитів, видав письмо, в якім сьв. Йосафата оголосив Блаженим, а в вісїмнайцять соток лїт по смерти сьв. апостола Петра, дня 29. червня 1867. року, папа Пій IX. зачислив єго між Сьвятих, признаючи на сьвятковане єго памяти, день 12. падолиста.

— Так сьв. Унїя, зрошена кровю сьв. Сьвященомученика Йосафата, стала чимраз більше розповсюднювати ся між руским народом, а маючи в нїм могучого заступника перед престолом Божим є певна, що і сили пекла не переможуть єї.

Доля греко-католицкої Церкви в Росиї.

— А чомуж тепер нема вашої віри в Росиї — поспитав хорий. — Преці́нь рускі землї перейшли під росийске пановане.

— Так, справдї, найбільша часть руских земель є нинї під панованєм росийского цара, — говорив дальше о. Петро — а в тих землях нї слїду давної католицкої віри по грецкому обряду. Тяжко говорити про се, бо чоловіка серце болить згадувати про ті злиднї, які витерпів руский народ, а з ним і греко-католицка Церков від росийских царів. Та коли питаєте, я розкажу хоть кількома словами.

— „Кого Бог навидить, сего і навіщує ріжними нещастями“, каже наша народна приповідка. Терпів Божественний Спаситель від своїх і від чужих, а Бог позволив, щоби цїле море людскої злоби та ненависти виляло ся на Него. І сьв. Унїя терпіла і терпить від своїх і від чужих, а Бог в безконечній своїй премудрости допускає се. Чому?

— А хто може збагнути недостижи-

мі стежки Божого Провидіня? Непонятні вони в житю поодиноких людий, а щож говорити о житю цілого народа? Терпіли сьв. Мученики, а їх кров була насінєм, з якого виростали нові полки борців за Христову віру; терпіла сьв. Унія, а єї терпіня рівнож не можуть остати без успіхів. Хто зна, чи з членів греко-католицкої Церкви не вийдуть борцї, що пронесуть сьвітло правдивої віри між християньскі народи, які не є зединені з сьвятою, католицкою Церквою? Ми віримо, що греко-католицка Церков сповнить велике завданє і що через неї здійснять ся слова Божественого Спасителя, що прийде час, коли всї християни стануть одним стадом, а на їх чолї один Пастир, Сьвятїйший Отець, папа римский.

— По смерти сьв. Йосафата розгорілись ся страшні війни, в яких часть руских земель, тих що лежать по лївім боцї Днїпра, разом з Київом перейшла під пановане московских царів. Тут здавлено греко-католицку віру до нащадку. Московским царам було дуже не на руку, щоби Русини були католиками, а до того

ще і грецкого обряду. Цар Петро Великий стремів до того, щоби стати самодержавцем не лишень в державі, але і в Церкві. Він то перший поставив себе на чолї российскої Церкви, а католиків грецкого обряду, себто Русинів, силою перевів на схизму.

Розвій греко-католицкої Церкви в Польщі.

— В тих руских землях, що ще остали ся при Польщі розвивала ся Унїя при Божій помочи дуже гарно. Всї рускі епископи, з виїмком одного, приступили до католицкої Церкви грецкого, обряду, хоть польский ряд обходив ся з Русинами католиками гірше як мачоха з чужими дітьми.

— Вороги нашої сьв. віри голосять, мовби то Унїя серед руского народу, була роботою польских полїтиків та що вони робили се на злість Москалям. Але кождий, що хоть троха знає історию рускої Церкви, мусить признати, що польский ряд нїколи греко-католикам не признав тих прав, які мали в Польщі римо-католики. Правда, були польскі королї, що

сприяли Унії, але польска шляхта, яка рядила в Польщі, радо була би змела Унію з лиця землї. Бували навіть часи, де польский ряд попирав схизму проти Унії.

— Та найгірше на тім вийшла сама Польща. Коли би польский ряд був признав Русинам-католикам повні права, о які нераз упоминали ся для них римскі папи, то Польща була би стояла до нині. А так впала Польща, а найбільша часть руских земель, тих, що лежать по правім боцї Днїпра, Правобережна Україна, Поділє, часть Волиня, Полїсє, Біла Русь, перейшли під російске пановане.

Гоненє греко-католицкої Церкви в Росиї.

Тут повторило ся те саме, що з рускими землями, які лежать по лївім боцї Днїпра. Цариця Катерина знесла греко-католицку єрархію, полишаючи лиш одно епископство, а на місце греко-католицких епископів поставила всюди епископів российских, незєдинених. Відтак позносила усї греко католицкі монастирі ОО. Василиян та 9.000 греко-католицких парохій,

— Цар Николай I. пішов слїдом цариці Катерини і до останку знищив греко-католицку Церков на руских землях. При католицкій Церкві грецкого обряду, остала ся лиш одна дієцезия холмска, яка богато пізнїйше перейшла під російске пановане, чим инші рускі землї. Та і єї не пощадила рука російских царів.

— Цар Александер II. був тим, що в холмскій дієцезиї силою знищив греко-католицку Церков. Ще жиють сьвідки тих насильств, яких допускало ся російске правительство над греко-католицким населенєм холмскої дієцезиї, а істория називає ті часи, часами Нерона девятнайцятого столїтя.

— На найспокійнїйших людий ночию нападали жандарми і заковували в кайдани найвірнїйших синів католицкої Церкви за те тільки, що вони не хотїли покинути своєї батьківскої, католицкої віри та вивозили їх в далекі краї російскої держави, де і вістка про них пропадала. А коли греко-католицка громада не хотїла приймити російского сьвященика, тодї баґнет та карабінова куля російского вояка робили своє. Кладовища коло церков нераз чер-

вонїли кровю невинних жертв, які тим кілько провинили ся, що хотїли бути католиками. Кілько то греко-католицких сьвящеників вивезено тодї в глубину Росиї, а кілько з них мусїло кидати рідню та утїкати. До нашої Галичини утїкло поверх сїмдесять сьвящеників холмскої дієцезиї. Богато з них жиє ще, бо се криваве переслїдуване греко-католиків росийским, будь що будь, все таки християньским правительством, збуло ся не давнїйше, як сорок лїт тому назад.

— Не хочу більше говорити про се, бо знаю, що і Вам, як Росиянинови, соромно та болючо, що росийске правительство в своїй ненависти до католицкої Церви, могло зайти так далеко, що не вагало ся казати стріляти навіть до жінок та дїтий, за те тілько, що вони були вірні греко-католицкій Церкві.

— Так упала греко-католицка Церков в Росиї. Упала під напором сили, як падали сьв. Мученики! Нинї удержала ся греко-католицка Церков тільки в Галичинї та північних Уграх.

Русини греко-католики в Америцї.

— В послїдних роках богато Русинів переселило ся до Америки, де є кількадесять греко-католицких руских парохій. Та і тут не дає супокою росийский ряд исповідникам греко-католицкої віри, а посилає платних людий, що старають ся всякими нечесними способами намовити греко-католиків до того, щоби покинули свою віру. Але милосерний Бог не опустить своїх вірних синів.

Преосьвященний Сотер Ортиньский.

— Пять лїт тому именував Сьвятїйший Отець греко-католицкого Епископа для американьских Русинів, що поселили ся в Сполучених Державах північної Америки. Є ним Преосьвященний Сотер Ортиньский, чоловік, що своєю ревностю нагадує тих Сьвятителїв католицкої Церкви, що нї одної хвилї не надумували ся, коли приходило ся віддати навіть житє в оборонї сьвятої віри та повіреного собі стада. Тяжка єго праця, так тяжка, що судячи по людски, переходить сили

чоловіка, але віра та одушевлене для Божої справи, се така сила, що зможе побороти всї перепони, які кидає єму підноги, чи то людска злоба, чи пекольні ворота. Усї Русини греко-католики по сїм і по тім боцї океана, глядять на него, як на мужа Божого Провидїня, а клевети, якими обкидують єго вороги католицкої Церкви та руского народу, не полишають нї найменшої тїни на єго чистім характері та не в силї нї на хвилю захитати віри в него. Ми віримо, що він, як найлїпший син католицкої Церкви, жертвує всьо, щоби бідних, руских переселенцїв серед безлїчи ріжних релїґійних сект, удержати при батьківскій, католицкій вірі, а як найвірнїйший син руского народа, привязаний цїлим своїм єством до грецкого обряду, не допустить, щоби єму стала ся яка небудь кривда. Сю єго апостольску ревніссь видко із пастирского посланія, яке він написав до своїх вірних, як тілько прибув до Америки, а ті що знають єго лично, є переконані, що від епископскої працї зможе єго відірвати хиба одна смерть. Він цїлий посьвятив ся католицкій Церкві та руско-

му народови і нема у него иншої цїли, як сповнити волю Христа, що покликав єго на се трудне, а преважне становище.

— Та не усї Русини католики, що переселили ся до Америки належать до дієцезиї Преосьвященого Сотера. Чимало їх розкинених по безмежних просторах Канади.

— До тих переселенцїв їздив два року тому Преосьвящений Митрополит Андрей Шептицкий, щоби на місци пе'реконати ся, як їм живе ся.

Митрополит Андрей Шептицкiй.

— Про вашого митрополита чув я богато — перервав хорий. — Має се бути польский граф, що хоче всїх Русинів перевести на латиньский обряд і зробити з них Поляків.

Почувши такі слова, задумав ся на хвилю о. Петро, а вкінци сказав.

— Дійсно, дивувати ся належить людскій злобі, яка з білого потрафить зробити чорне. Мене менше дивувало би, наколи би Ви сказали, що я Русин з дїда-

прадїда, є ворогом руского народу і хочу ополячити всїх Русинів, як коли чую, що Ви се говорите про нашого митрополита. Воно так само, як би хто сказав про лїкара, який робить всьо, щоби помочи недужому, що він є єго ворогом.

— Наш митрополит походить справдї із старинного роду графів Шептицких, але чиж се належить єму вміняти в зло? Хибаж в Христовій Церкві мало Сьвятителїв, які свої роди виводили не від графів, але від князів, королїв та цїсарів? А прецїнь сьвіт не то що не осуджує їх за се, а з найбільшим подивом і пошаною клонить перед ними свою голову. Чиж се не є доказом особенної Божої ласки, коли молодий чоловік, походячий із старинного, богатого роду графів, кінчить найвисші школи, складає троякі строгі іспити, одержує потрійний докторат, себ-то потрійний титул ученого чоловіка, а відтак вирікає ся сьвітлої будучности, яку міг осягнути і як потомок старинного роду і як правдиво вчений чоловік, вступає до бідного монастира ОО. Василиян і на рівні зі всїми иншими, підчинює свою волю настоятелеви монастира,

який далеко не дорівнює єму ні родом ні знанєм.

— А що скажете про се, що сей молодець став не тільки монахом, але монахом таким, який строгостю житя перевисшив усїх своїх товаришів-монахів?

— А таким молодим, ученим чоловіком, таким монахом став Андрей Шептицкий, теперішний наш митрополит.

— Зіставши митрополитом він в нїчїм не змінив свого монашого способу житя. Та сама монаша ряса, що вкривала тїло бідного монаха, одіває нинї князя руской Церкви. Ту саму просту, невибагливу страву, а дуже часто ще простійшу і менше вибагливу, яку їв монах Андрей, їсть нинї галицкий митрополит. Ще гірше як за монаших часів, мертвить він своє тїло, а працї двигає в десятеро більше. Ось Вам образ нашого митрополита.

— Дотично сего, що Ви кажете, що наш митрополит походить з польского роду, то мушу справити Вашу в тім напрямі хибну гадку. Рід графів Шептицких є старинним руским, а не польским родом. На доказ най послужить се, що

з роду Шептицких було чимало таких, що вельми заслужили ся для рускої Церкви і народу. Досить згадати про митрополитів, Варлаама Шептицкого, Атаназія Шептицкого і Льва Шептицкого, що управляли рускою Церквою в XVIII столітю. Який жеж се польский рід, коли з него були рускі митрополити?

— Тут мушу ще зазначити, що рід Шептицких завсїди визначав ся великою любовю до рускої літератури і чимало книжок завдячує руский народ якраз їх трудам і опіці. Сю любов до руского письменства, сю пошану для кождої, хотьби найменшої книжки друкованої в рускій мові, сю запопадливість при збираню всяких старинних руских друків і рукописей, одержав наш митрополит в спадщинї по своїх предках.

— Але Ваш митрополит був охрещений в латиньскім обряді — перервав хорий.

— То і що з того? Се якраз доказує з якою пошаною відносив ся він для грецкого обряду коли єго приняв. І тут приходить менї на гадку великий пророк старого Завіта, Мойсей. Він був вихований на дворі

египетского короля Фараона і в молодости уважав себе Египтянином. Але коли пізнав історию свого народа і довідав ся з неї, що він не Египтянин, а Ізраилитянин, коли побачив, як сей єго народ терпить неволю, покинув королївский двір, вирік ся достоїньства королївского сина, пішов між свій народ, терпів разом з ним, а часто і від него, став єго провідником, вивів єго з неволї і завів до обіцяної землї.

— І митрополит Андрей є наш, потрійно наш! Раз тому, що він з стариного руского роду і нашим митрополитом, по друге тому, що він справдешним добродієм руского народа, по трете тому, що его вимолив від смерти руский народ тодї, коли навіть лїкарі не робили надії на его житя! Ми не дамо нікому видерти собі єго. Кілько є Русинів-католиків, тільки найщирійших приятелїв має він!

— О коби Ви, брате, були в Галичинї минулого року, коли наш Преосвящений був знова тяжко захорів так, що вже мала була надія на єго подужанє! Коби Ви були виділи сю прямо розпуку цїло-

го руского народа, коли би Ви були чули сї щирі молитви, які линули перед престіл Всевишнього — навіть з таких грудий, що рідко молять ся — тодї Ви були би пізнали і відчули чим є теперішний митрополит для руского народа.

— Він справдї добродієм руского народа. Нема нї одної справи, яка відносить ся до добра руского народа, в якій наш митрополит не брав би як найживійшої участи і якої не попирав би цїлою силою своєї поваги і зcаня.

— Він перший промовив за руским народом важке слово в палатї панів, в якім отверто сказав, що рускому народови в Галичинї діє ся кривда.

— Він станув на чолї депутациї, яка їздила до нашого цїсаря, щоби предложити потреби та бажаня руского народа. І щож зискав він за се? Чи може яку відзнаку, почесть, або хоть признанє від могучих сего міра? Нї! Сими своїми виступами зискав він любов та довірє руского народа, який бачить в нім правдивого мужа Провидїня, що є не лишень найвисшим зверхником рускої Цер-

кви, але і найщирійшим сином руского народа.

— Ще коли наш Преосьвященний був епископом станїславівским, заняв ся заснованєм великої біблїотеки, з якої користає не польский, а руский народ. А засновав єї не з доходів станїславівского епископства, а зі своїх власних, родових гроший.

— Та найбільшу дїяльність розвинув він, коли зістав іменований львівским митрополитом.

— Підїть в забудованя сьв. Юра у Львові, а там побачите музей, в якім містять ся скарби рускої старинности, що дають наглядний доказ, що руский народ, то не якийсь народ „калакутів“, як єго називають российскі вороги католицкої Церкви, а народ, що розвинув високу культуру тодї, коли ще иншим народам, от хотьби і российскому і не снило ся про неї. Книги, рукописи, образи зібрані в тім музею мають вартість поверх півтора мілїона. А хто дав на се хоть один сотик? Митрополит сам позбирав та закупив се не для себе, а для руского народа. Чи думаєте, що се, що видає митро-

полит рік річно на народні, рускі цїли, може в цїлости покрити із доходів митрополії? Нї! Де треба там він не пожалує і свого родинного майна.

— Спитайте, кому завдячує руский народ, що в селї Милованю може вести господарско-садівничу школу, в якій що року по кількадесять селян вчить ся, як з малого кусника землї добути найбільше доходу?

— В послїдних місяцях своїм, справдї князівским даром в Коршові, дав митрополит можність до основаня рускої господарскої школи.

— Спитайте, кому завдячує Товариство вакацийних осель, що рік річно може кількадесять найбіднїйших міских дїтий вислати на лїтний віддих на село і дати їм удержанє та всьо, чого потрібує дитина?

— Підіть до Підлютого — там побачите лїчницю в якій кільканайцять молодих студентів, хорих на груди, рік річно лїчить ся на свою хоробу. Хто дав до сего почин, хто дав фонди? Митрополит, не хто инший.

— Спитайте, кілько жертвував ми-

трополит на бурсу для бідних школярів у Львові, а кілько їх знова удержує на своїм фонді?

— Спитайте, що значить, що у Львові має будувати ся друга бурса для школярів імени Митрополита Андрея Шептицкого?

— Спитайте в кінци, кілько то молодих студентів, завдяки підмогам митрополита, може побирати висші науки за границею. Є між ними молоді професори, малярі, різбарі, є всякі, що тільки хотять образувати ся.

— А кілько людий виратував митрополит з ріжних клоповів та нужди, в яку попали часто і не з власної вини, про се і говорити годі, бо годі зраджувати чиїсь личні справи.

— Підіть до Львова, а там недалеко Церкви сьв. Юра побачите дім, а на нїм напись: „Народна лїчниця", себто заведенє в якім лїчать хорих безплатно. Знаєте, що він коштує? Поверх 200.000, а гроші на се дав знова не хто инший, а митрополит Андрей.

— Не давно тому основували Русини „Земельний Банк", а львина часть капі-

талів, що становлять основний фонд, зложив Преосьвященний Андрей.

— Так! Так! Таких ворогів руского народа, дай нам Боже як найбільше!

— Мов найліпший батько, що дбає не тілько про сих дітий, що остають в дома, але і про тих, що вийшли з рідної хати та шукають долї у широкім сьвіті, так і наш найвисший Отець духовний, митрополит, дбає і про тих нещасних, що вигнані з рідного краю нуждою, пішли шукати хлїба в чужих краях. Він память і за тих, що йдуть на заробітки до Прус і за тих, що поселили ся в Боснї. Всюда висилає сьвящеників, дуже часто на свій власний кошт і то сьвящеників, які бувають справдешними добродіями бідних переселенців. Для них то не побояв ся Преосьвященний відбути далекої подорожі до Америки, хоть сам немічний і слабий так, що нераз майже умлїває з болю, який спричинює єму недуга, на яку терпить з діточих літ.

— А що сказати про его працю як найвисшого князя нашої рускої Церкви. Кождого року, весною і осеню, відбуває

епископский огляд парохій. А варто знати, як він се відбуває. Не як настоятель, а як перший робітник в Христовім винограді. Разом з иншими сьвящениками сїдає до сповідальницї і ріжнить ся хиба тим, що перший сїдає до працї, а встає послїдний. Я Вам розкажу, що лучило ся менї тому два роки. Преосьвящений заповів свій приїзд до одної місцевости в горах, де парохом є мій близький свояк. Сей просив мене, щоби на той день приїхати єму до помочи, бо сподївав ся дуже богато людий до сьв. сповіди. Митрополит в переїздї з другої парохії, приїхав до місцевости, де парохом є мій свояк, о годинї пів до дванайцятої в ночи. Годї було навіть зїсти вечеру, бо на другий день припадала недїля і всї сьвященики мусїли мати Службу Божу. Так ми разом з Преосьвященим, перекусивши дещо, пішли спати. Я знав, що Преосьвящений встає дуже рано і йде до Церкви сповідати і тому постановив собі, бути в церкві ще раньше, щоби єму услужити, наколи би сего потрібував. Я прийшов до церкви о го-

дині пів до пятої рано і... побачив митрополита вже в сповідальници.

— Та не конець на тім. В кождій парохії, при кождій нагоді, проповідує митрополит Боже слово і то не раз, а по кілька разів, а проповідує так, що люди з далека приходять, щоби почути єго науку, бо вміє так щиро промовити до серця чоловіка, що нема так простого чоловіка, який не зрозумів би єго та не відчув в своїм серци як найпобожнійших почувань. Перейдіть цілу східну Галичину, а йду з Вами об заклад, що не знайдете громади, в якій не знайшло би ся хоть кількох, що не чули єго наук. Імя нашого митрополита, ще як був монахом, звісне було по цілій Галичині з тих проповідий, які виголошував на місиях та з тих братств, які основував.

— А кілько духовних вправ дав Преосьвященний Андрей для самих сьвящеників. Нераз на цілий тиждень замикає ся він зі сьвящениками в монастирі чи в семинарії і там спільно з ними, роздумує над тим, яких ужити спо-

собів, щоби як найуспішнійше вести своє стадо до вічного спасеня.

— Як то битком буває набита церков, коли митрополит дає духовні вправи для сьвітскої інтеліґенциї? Там спішить вона, не так як в Росиї, шоби єї побачили, а на те, щоби почути Боже слово з уст свого найдорожшого Архіпастира.

— А там, де не може прибути Преосьвящений ізза браку часу, там посилає свої пастирскі письма-посланія, в яких так вміє промовити до розуму і серця, так вміє заглянути в душу чоловіка, як та розумна матїр, що читає в серци дитини мов в отвореній книжцї.

— Чиж може руский народ мати більшого добродія як Преосьвящений Андрей, який жертвує для него себе цїлого, усю працю і здоровлє? Чи може бути хоть один щирий син руского народа, який не платив би єму за єго пожертвоване правдивою синівскою любовю?

— Та ще одно. Ви сказали, що наш митрополит хоче златиньщити грецкий обряд і вводить нові, латиньскі Богослу-

женя. Не знаю, про що Ви думаєте, але догадую ся, що Вам ходить о майске Богослужене в честь Пречистої Діви Марії, о частійше сьв. Причастіє та о Набоженьство до Серця Ісуса Христа.

— Тож знайте, що ціле майске Богослужене не є нїчого иншого, як Молебен до Пречистої Діви, уложенний на початку девятого столїтя письмеником грецкої Церкви сьв. Теостериктом. Се Богослужене чисто грецке, яке завсїди відправляло ся в грецкій Церкві ще перед Фотієм, яке і нинї відправляє ся в российскій церкві.

— Те саме треба сказати про часте сьв. Причастіє. Часте сьв. Причастіє не є зовсїм витвором латиньского обряду. Перші християни приступали до сьв. Причастія що дня, а в письмах грецких Вітців Церкви, знаходимо дуже часто напімненя і заохоту, щоби вірні приступали до сьв. Причастія як найчастійше. Деж тут яке небудь латиньщене грецкого обряду?

— Одно тільки Богослужене до Серця Ісуса Христа є в нашім обрядї нове. Але пригадайте собі те, що я Вам ска-

зав кілька днїв тому, що обряд мусить розвивати ся, бо інакше стане він одежиною, яка перестане зовсїм гріти. А впрочім, чиж кождий християнин не молить ся до Ісуса Христа, в якого Серци горить така горяча любов до людий, що Він сам себе віддав на страшну муку на хрестї? Чиж воно зле молити ся до того серця, яке так любить людий? Инакше думати і говорити може хиба чоловік, якого Серце не відповідає зовсїм любовю на любов Серця Ісуса Христа.

— На конець скажу Вам, що наш митрополит є таким горячим любителем усякої старинности, що він радо повідновлював би і найдавнїйші грецкі обряди, з яких і слїду нема вже нинї, нї в грецкій, нї в росийскій Церкві, на коли би ті обряди відповідали духови часу та могли причинити ся до піднесеня набожности серед християн. Може в цїлій грецкій та росийскій Церкві нема нї одного епископа, який би з такою пошаною та любовю відносив ся до старинних грецких обрядів, як митрополит Андрей!

На сїм закінчив о. Петро свою роз-

мову з хорим, а попращавши ся з ним сердечно, відійшов,

Хорий лишив ся сам зі своїми думками. А мусїли вони бути дуже поважні, бо довгий час по відході о. Петра, лежав він непорушимо як чоловік, що роздумує над дуже важною справою.

IV.

Сьвятий Петро, видимий Голова Церкви.

В суботу вечером війшов о. Петро до кімнати хорого з великою книгою під пахою. Хорий читав книжку, але побачивши входячого о. Петра, відложив єї на бік і усміхаючи ся, простягнув до него руку. О. Петро глянув на заголовок книжки. Була се „Істория Унії“, видана з нагоди 300-лїтного ювилею берестейскої Унії. Хорий слїдив за поглядом о. Петра, а вичитавши в єго очах мов би питанє, сам відповів.

— Отсю книжку дав менї Ваш син. Я просив єго о яку історию, а він приніс менї отсю книжку. З неї я довідав ся богато, чого не знав доси, хоть і у-чив ся історії Церкви.

— А що за книгу принесли отець?— поспитав поспішно хорий, мов би от-сим питанєм хотїв звести розмову на що иншого.

— Се Минея — відповів о. Петро.

— Минея? Чи така сама, як єї ужи-вають у нас при Богослуженю? — пи-тав хорий.

— Так! — відповів о. Петро. — Не тілько що така сама, але навіть видана у вас, в Київі. З такої Минеї відправляє ся Богослужене в російскій Церкві. Я єї приніс нарочно, щоби Вам показати, що таки у ваших богослужебних книгах є чимало такої науки, якої держить ся католицка Церков, а якої не хоче при-знати російска, хоть і відправляє з них Богослуженя. Та заки вкажу Вам отсї місця в Минеї, мушу перед тим дещо розповісти.

— Одною з найважнійших ріжниць між наукою католицкої Церкви, а наукою

Церкви грецкої та росийскої є се, що католицка Церков признає римского папу своїм видимим Головою, а ваша Церков сего признати не хоче. Тому то я хочу про се Вам розказати. Та заки розкажу, мушу вперід розповісти про верховного апостола сьв. Петра та про те, як то Ісус Христос поставив єго видимим Головою своєї Церкви.

Спаситель обіцює поставити сьв. Петра видимим Головою Церкви.

— Сьв. Евангелист Матей в XVI главі свого Евангелія розказує ось таке: Одного разу прийшов Ісус зі своїми учениками в сторони міста Кесариї Филипової. Йдучи дорогою, запитав своїх учеників: „За кого мають мене люди?“ Ученики стали відповідати. „Одні — казали, — мають Тебе за Йоана Хрестителя, другі за Ілию, инші за Єремію, або за якогось пророка“. „А за когож маєте мене ви?“ — питав дальше Ісус Христос. Тоді Симон Петро відповів: *„Ты еси Христосъ, Сынъ Бога живаго“*. На се сказав Ісус: *„Блаженъ еси Симоне варъ (сину) Іона, яко плоть и кровь не яви тебѣ, но Отецъ*

мой, иже на небесѣхъ. И азъ же тебѣ глаголю, яко Ты єси Петръ и на семъ камени созижду Церковь мою и врата адова не одолѣютъ єй. И дамъ тебѣ ключи царства небеснаго, и єже аще свяжеши на земли, будетъ связано но небесѣхъ, и єже аще разрѣшиши на земли, будетъ разрѣшено на недесѣхъ".

— Кождому, хто з увагою прочитає отсї слова Спасителя, мусить прийти на гадку, що Христос хотїв ними сьв. Петрови приобіцяти щось, чого не приобіцяв иншим апостолам. Ісус Христос сказав: „Ти є Петро і на сїм камени збудую мою Церков". Імя Петро є утворене з грецкого слова і значить тілько що камінь, скала. Проте і значінє тих слів Ісуса Христа є: Ти є каменем, (скалою) і на сїм камени я збудую мою Церков.

— Чимжеж має бути Петро? Не чим иншим як каменем, себто фундаментом, підвалиною, на якій Христос хотїв збудувати свою Церков. Фундамент є найважнїйшою частю будинку, бо на нїм стоїть будинок і в нїм цїла єго сила і трівкість. Церков Христова є збором (товариством) всїх, що визнають науку Ісуса Христа, а Петро

має по словам Спасителя, бути найважнійшою єї частю, на якій вона стоїть. — Чимжеж має бути Петро в Церкві Христа? В будинку найважнійшою частю є фундамент, а в товаристві сей, що єму проводить, що стоїть на чолї товариства, значить ся, голова. Проте Петро, якого Ісус Христос називає (фундаментом) підвалиною Церкви, мав зістати єї Головою.

— Ще яснійшими стануть отсї слова, коли пригадаємо собі, що Ісус Христос сказав їх в язицї еврейскім, як вони і є записані у сьв. Матея, який цїле Евангеліє писав по еврейски. По еврейски камінь значить „кифа“ і Христос відповідаючи Симонови сказав: „Ти є кифа і на сім кифа збудую мою Церков“, що значить: „Ти є камінь і на сім камени збудую мою Церков“.

— За що Христос обіцює Петра поставити Головою Церкви? За те, що Петро признав Єго Сином Бога живого. Мовби хотїв сказати: „Ти признав мене Божим Сином, а признав мене ним, не зі свого власного зnаня, бо нї твоє тїло нї кров не обявили тобі сего, а з обяв-

леня небесного Отця, значить ся, з обявленя вічної Правди, тож за се обявлю я тобі правду, скажу тобі, чим ти будеш. Ти будеш підвалиною, Головою моєї Церкви.

— Але йдім дальше. Коли Христос приобіцяв сьв. Петрови, що єго зробить Головою своєї Церкви, каже: „І тобі дам ключі царства небесного“. Хто має ключі дому? Правда, що господар, голова ґаздівства. Тож і Христос віддаючи Петрови ключі небесного царства, робить єго господарем, Головою своєї Церкви і то господарем, що має власть „вязати і розвязувати“. Що значать слова „вязати і розвязувати?“ „Вязати“ значить тілько, що видавати прикази, бо приказ вяже (обовязує) того, до кого він звернений, а „розвязувати“ тілько, що зносити прикази, або і заказувати, бо коли сей, що має право видавати приказ, знесе єго, тоді той, до кого приказ був звернений, вже вільний від него — розвязаний. А сї прикази Голови Церкви мають таку силу, якби їх видавав не звичайний чоловік, а сам Бог, бо Христос каже: „Що ти звяжеш на землї,

буде звязане в небі, а що розвяжеш на землї, буде розвязане в небі“, значить ся: „Що ти прикажеш, то так, як би приказав сам Бог в небі, а що ти закажеш, то так, як би се заказав сам Бог“.

Що учили грецкі Вітцї Церкви?

— Чудово до сих слів говорить сьв. Йоан Золотоустий, котрого так високо почитає грецка і росийска Церков, що признає єго одним з найбільших Вітців Церкви. Він питає: „Що значить: „Дам тобі ключі?“ і відповідає: „Як Отець дав тобі пізнанє об менї (що я є Сином Божим), так і я дам тобі. Він обіцює дати Петрови се, що властиво принале-жить Отцеви та робить Церков непохитною серед усїх бурий і простого чоловіка робить твердшим від усякого каміня“. Опираючи ся на сих словах Спасителя, усї християни признавали сьв. Петра Головою Церкви.

— Не хочу наводити сего, що об тім говорять сьв. Вітцї західної Церкви, щоби Ви не думали, що так вірили та

учили тілько вони. В тім, що Ісус Христос установив сьв. Петра Головою Церкви, однаково учать і західні і східні (себто грецкі) Вітці Церкви, яких і российска Церков признає Сьвятими.

— Сьв. Кирило, епископ єрусалимский, виразно називає сьв. Петра найпершим між апостолами, найвисшим Учителем Церкви, а сьв. Йоан Золотоустий прямо каже: „Петро се Церков Божа“. В иншім місци сей великий Учитель грецкої Церкви, роздумуючи над словами І. Христа: „Ти є Петро і на сім камени збудую мою Церков“, каже: „Петро названий є каменем, бо на нім виставив Христос свою Церков“.

— Блажений Теофілякт пише: „Господь дає Петрови велику нагороду за се, що він визнав Єго Сином Божим; обіцює на нім збудувати свою Церков“. Сей Теофілякт був епископом болгарским і жив в тім самім часї, що Керулярій, який відірвав ся від правдивої Церкви Христової. Наведені слова бл. Теофілякта дають найлїпший доказ, що инші епископи східні, які жили рівночасно з Керуларієм, вірили, що Христос поста-

вив сьв. Петра підвалиною своеї Церкви, чого не хотїв признати Керулярій і задля чого відірвав ся від католицкої Церкви.

Та не тілько Вітцї Церкви, але навіть найбільші еї вороги вірили в се, що Христос сьв. Петра зробив підвалиною, Головою Церкви. Такий найзавзятїйший ворог папів, як Фірмілїян кесарийский, виразно каже: „На Петрі положені основи (підвалини) Церкви":

— Не хочу наводити більше висказів сьв. Вітцїв, а загляну разом з Вами, до отсеї книги, що я еї приніс, з якої в росийскій Церкві відправляе ся щоденно Богослужене.

Що кажуть богослужебні книги греко-росийскої Церкви?

В Минеї, на день 16. січня, коли то і росийска Церков обходить сьвято: „Поклоненіе честним веригам (оковам) сьвятого і всехвального апостола Петра", читаемо ось такі слова про сьв. Петра: „Нинї Петро, підвалина Церкви,

камінь віри, показує нам свої чесні ланцухи“.

„Ти (сьв. Петре) утвердив Христові закони і проступників научив справедливости як зверхний начальник апостолів, як кріпкий фундамент доґм (правд віри).

„Вихвалім найвисшого і першого апостола... великого Петра“.

„О наставнику апостолів блаженнійший Петре!“

„Ти ланцухи носив, держачи перший престіл між апостолами“.

А загляньмо ще на день 29. і 30. червня, коли то Церков обходить сьвято Верховних апостолів Петра і Павла. Там читаємо: „Петре, підвалино апостолів, скало Церкви Христової, початку християн, паси славно вівці свого стада, заховай свої ягнята від хитрих вовків, спаси своє стадо від напасти злих“.

„Достойно заспіваймо в честь, верховного начальника апостолів“.

„Тебе сьв. Петре, Предвічний на-

значив начальником своєї Цекви“.

„Ти, Петре, був першим епископом Риму... підвалиною Церкви, якої не переможуть пекольні ворота“.

— У вступі на день 30. червня називає ся сьв. Петро Пастирем, що держить власть над усіми апостолами, вождом апостолів, учителем апостолів, жерелом правдивої віри, а в стихирі: „Кійми похвальними вінци“, величає Церков сьв. Петра: „Апостолов Первоначальника“.

— Чи вистарчать вам отсї місця із ваших богослужебних книг? Хто їх там помістив? Ті, що їх складали: Грецкі Вітцї Церкви.

— Чи може тепер совісний чоловік заперечити, що давна, грецка Церков вірила, що Христос поставив сьв. Петра Головою Церкви? А теперішна, грецка Церков та й ваша российска, що прийми-ли ті книги від давної, грецкої Церкви, з часів перед Керулярієм, чи вірять, що Ісус Христос установив сьв. Петра Головою Церкви? Не хотять, хоть в честь єго, як Голови Церкви, похвальні піснї

співають. Чиж проте ваша віра є вірою давної Церкви грецкої? Всякий мусить сказати, що теперішна, грецка Церков, российска та инші, що з нею держать, покинули давну, правдиву віру Христову.

Хорий взяв в руки Минею, став перекидати листки та ще раз відчитував наведені висше слова, мовби не хотів вірити своїм власним очам. Відтак поглянув на перший листок книги та прочитав, що се справді книга, якої уживає ся в российскій Церкві, яку і випечатано в Київі в р. 1811.

Думки хорого.

І чудні гадки приходили єму на думку. Як се може бути, думав він, щоби наші учителї затаювали се перед нами? Таж тут цїлком ясно стоїть написано. Ми самі признаємо сьв. Петра першим видимим Головою Церкви, сеж ясно стоїть в наших богослужебних книгах. А отсї книги старі-престарі, вони не є видумкою католиків, а дорогою спадщиною по наших дїдах-прадїдах. Зна-

чить ся, наші предки вірили, що Ісус Христос установив сьв. Петра Головою Церкви. А чомуж ми нинї не хочемо сего признати? Ми інакше віримо, як вірили сьв. Вітцї грецкої Церкви, значить, ми покинули правду, а католики держать єї.

Так думав хорий та сказати сего не мав відваги.

Отець Петро зложив Минею на бік і став говорити дальше.

Симон-Петро.

— Не думайте, брате, що Спаситель тілько в однім сім місци висказав, що сьв. Петра поставить видимим Головою Церкви. Ви знаєте, що сьв. Петро, заки ще Христос покликав єго на апостола, називав ся Симон. Коли брат Петра, Андрей, привів єго перший раз до Ісуса, то Ісус сказав: „Ти є Симон, син Йони. Від тепер будеш називати ся Петро“ (по еврейски Кифа). Що значить отся переміна імени? В давнинї, коли комусь змінювано імя, то се означало, що призначує ся єго до якогось дуже важного уря-

ду. Так приміром, цар Навуходонозор змінив імя пророкови Даниілови на Валтазар, бо призначив єго на князя, а Фараон, Йосифови, на Псонтомфаних, бо призначив єго на свого намісника. І Ісус Христос змінив Симонови імя на Петро тому, що вже заздалегідь призначив єго до важного уряду, на Голову Церкви, свого намісника.

Петро серед апостолів.

— Инші апостоли вже тоді догадували ся, що Христос сьв. Петрови задумує віддати якусь дуже важну службу, важнійшу чим усім иншим, бо нї одному не змінив імени, тілько сьв. Петрови. І проте не дивувало їх зовсім, коли Христос заплатив чудесним способом податок тілько за себе і за сьв. Петра, хоть міг се так само зробити і за инших апостолів, які рівнож були бідні, а може ще і біднїйші, чим сьв. Петро.

— Не дивувало їх також зовсім, що Христос брав сьв. Петра на сьвідка, усіх важнійших подій.

Відреченє сьв. Петра.

— Так се правда, — перервав хорий, — але прецінь сьв. Петро вирік ся Ісуса Христа і то три рази, заки когут запіяв два рази.

— Добре, що ви менї се нагадали — продовжав о. Петро.

— Скажіть менї : Чи Христос знав, що сьв. Петро єго відрече ся ?

— Так ! Без сумнїву, бо Христос був Богом та і наперед предсказав се — відповів хорий.

— А прецінь, хоть Христос знав, що сьв. Петро відрече ся єго, то все таки сказав до него, що він буде підвалиною-головою Церкви — говорив дальше о. Петро. — Христос знав, що Петро вирече ся Єго, але знав також і се, що знайдуть ся такі, що покликуючи ся на відреченє сьв. Петра, будуть виступати проти Петра, як Голови Церкви і тому в послїдних хвилях свого житя, при послїдній вечері звернув ся до сьв. Петра зі словами : *„Симоне, Симоне, се сатана просить васъ, дабы сѣялъ, яко пшеницу. Азъ же*

молихъ ся о тебѣ, да не оскудѣетъ вѣра твоя и ты нѣкогда одращся, утверди братію твою".

— Сими словами сказав Христос: „Симоне! Отсе злий дух просить, щоби міг вас сіяти мов пшеницю, (значить, спокушувати вас до злого, розривати вашу єдність, захитувати вас в вірі), але я молив ся за тебе, щоби твоя віра ніколи не змаліла, а ти як навернеш ся, (значить, коли по відреченю, розкаєш ся) утверджуй навіть своїх братів-апостолів". Виразно каже Христос: „Ти відречеш ся мене, але се відречене не відбере тобі власти, яку я приобіцяв дати тобі, бо твоя віра буде непохитна (ніколи не змаліє) так, що будеш мусів навіть инших братів утверджувати в ній".

— Тому то і сьв. Йоан Золотоустий каже: „Бог тому дозволив упасти верховному апостолови (як пізнійше і деяким єго наслідникам, папам римским), щоби зробити єго покірним і побудити єго до більшої любови, бо кому більше відпускає ся, сей і більше любить.

— Блажений Теофілякт, роздумуючи над тим, говорить: „Сим дав Спаситель

до пізнаня, що се утверджуванє в вірі відносить ся не лишень до сьв. Петра і апостолів, але і до всіх їх наслїдників, що будуть до кінця сьвіта".

Сповненє вликої обітниції.

— Обітницю, поставити сьв. Петра Головою Церкви, сповнив Ісус Христос по своїм воскресеню, коли то над галилейским озером, по чудній ловлї риб, в часї обіду з апостолами, звернув ся до сьв. Петра зі словами: *„Симоне Іонинъ, любиши ли мя паче сихъ?"* На се відповів Петро: *„Ей Господи, Ты вѣси, яко люблю Тя"*. Тодї сказав Христос: *„Паси агнцы моя"*. І то не раз, а три рази питав Христос сьв. Петра, чи любить він Єго більше, чим инші апостоли. А коли сьв. Петро за кождим разом потверджував се, Христос сказав до него: „Паси мої вівцї, паси мої ягнята".

— Длячого би Христос питав, чи сьв. Петро любить Єго більше, чим инші апостоли, наколи би не хотів єго зробити чимсь „більшим", від прочих апостолів?

— Сьв. Йоан Золотоустий зовсім справедливо каже, що тому, що сьв. Петро був вибраний з поміж апостолів, був устами учеників, першим, верховним в їх зборі.

— Чим жеж робить Христос сьв. Петра? Пастирем цілого свого стада, усіх овець і ягнят, цілої своєї Церкви, бо свою Церков називав Христос стадом.

— В нашім сьв. письмі, себто тім, якого уживаємо ми, Русини греко католики, якого уживає і российска Церков, є сказано: *„Паси мои овцы, паси мои ягнята“*, між тим, як в грецкім, в якім і було нанаписане Евангелиє сьв. Иоана, де містять ся отсї слова, є поставлене слово, яке значить не лишень „паси“, але „паси з властию“. Значить ся, не лишень паси, то є, корми їх наукою, але і ряди ними.

— Чому Христос робить ріжницю між „ягнятами а вівцями?“ Чи се случайно? Нї! В словах Спасителя нема нїчо случайного! Христос нарочно робить се. Вівцї родять ягнята, а ягнята є їх дїтьми. Апостоли проповідували Боже

слово, навертали поган і ділали їх Божими дітьми; проте були духовими родичами вірних, а вірні їх духовими дітьми. Тож Христос, називаючи свою Церков стадом, каже до сьв. Петра: „Будь пастирем не лишень для „ягнят", себто духових дітий, яких породить проповідь апостолів, значить ся вірних, але і для „овець", себто для тих, що є їх духовими родичами, значить ся апостолів. Робить проте Христос сьв. Петра верховним Пастирем не лишень для вірних, але і для самих апостолів.

— Три рази питає Христос сьв. Петра, чи він Єго любить і три рази віддає єму найвисшу власть, щоби зазначити, незвичайну вагу сего уряду. Чиж не зовсім ясно, що сими словами поставив Христос сьв. Петра найвисшим начальником Церкви, себто єї Головою?

— Тому то в богослужебних книгах, які уживають ся і в російскій Церкві, називає ся сьв. Петро: „Предсідателем апостолів", а Димитрій Ростовскій, якого признає російска Церков Сьвятим, каже: „Петре! Тебе жде начальство, ти будеш

піднесений на степень зверхника, тобі вручить ся пасенє овець".

— Ілия Милятин, якого так високо почитає российска Церков, в науці на четверту неділю великого поста, ось що каже: „Коли Христос сказав Петрови: „Паси мої вівці, паси мої ягнята", то дав єму (як сьвідчить сьв. Йоан Золотоустий) першу апостольску власть і честь".

Дня 16. січня співає Церков: *„Изъ глубины прелести ловя, Петре, человѣки, яко рыбы привелъ еси избравшему тебе отъ рыбарей истинно въ верховнаго всѣхъ Апостоловъ"*. Загляньте до Минеї, з якої відправляє ся Богослуженє в российскій Церкві, а знайдете сі слова.

Як вірили сьв. Вітці перших сімох вселеньских соборів?

— І так вірили апостоли, так вірили перші християни, така була віра Христової Церкви від самого єї початку! Сьвяті Вітці Церкви, зібрані на першім вселеньскім соборі в Нікеї, відтак на третім в Ефезі, називають сьв. Петра виразно „великим начальником апостолів".

На четвертім вселеньскім соборі в Халькедонї називає ся сьв. Петро „каменем і утвердженем Церкви та основою православної віри“. Семий вселеньский собор в Нїкеї, називає сьв. Петра „князем Церкви і апостолів“.

— Я нарочно згадую тілько про сї собори, бо перших сїм вселеньских соборів признає і грецка і росийска Церков, а науку висказану на них, уважає наукою Божою.

— Чомуж росийска Церков, яка голосить перед цїлим сьвітом, що вона непохитно держить ся науки перших сїмох вселеньских соборів, не хоче держати ся єї, коли ся наука признає сьв. Петра начальником апостолів, Головою Христової Церкви? Чому замикає собі уши на грімкий голос грецких Вітцїв Церкви, які говорять до неї отсими якраз соборами? Чому?

— Ось я вам скажу чому? Вірні росийскої Церкви не знають нїчого про се, що грецкі Вітцї Церкви та і перші собори, на яких дві третини було грецких Вітцїв, завсїгди признавали сьв. Петра першим Головою Церкви. Тіж начальни-

ки російскої та грецкої Церкви, які знають про се, мовчать, бо боять ся, що коли би про се сказали народови, то він готов покинути їх Церков, а приступити до тої, котра так учить, як учили найдавнійші вселеньскі собори та грецкі Вітці Церкви, а вони самі лишили би ся начальниками без вірних. А тою Церквою, що учить так само, як учили Вітці перших сїмох соборів, є Церков католицка.

Чи апостоли признавали сьв. Петра Головою Церкви?

— Отсї слова, якими Христос поставив сьв. Петра Головою Церкви, були для апостолів зовсїм ясні і зрозумілі. Вони сейчас узнали сьв. Петра своїм верховним начальником, а сам сьв. Петро був рівнож съвідомий свого високого уряду. Він по Вознесеню І. Христа, поводить ся не так, як инші апостоли, а так, що з его поведеня видко, що він має власть над усїми. — Сьв. Петро скликує збір із 120 вірних і ставить внесене, щоби в місце Юди, вибрати дванайцятого апостола.

— Коли сьв. Дух, в день Зелених Сьвят, зійшов на апостолів, сьв. Петро перший виступає з проповідию. А коли зібрані товпи народу, чуючи кождий свою рідну мову, зачали висьмівати ся з апостолів і казати, що вони пяні, тоді в обороні апостолів, як дійсно личить верховному начальникови, виступає не хто инший, а сьв. Петро. Обстає як справдішний начальник, бо каже: „Ні, вони не пяні.“

— Петро перший ділає чудо в імя Ісуса Христа, коли уздоровлює чоловіка, хромого від уродженя. Він перед жидівскою радою відповідає за апостолів, він зносить ся з жидівским начальством як дійсний зверхник тих, що вірили в Христа.

— Сьв. Петро перший приймає поганина, сотника Корнила до Христової Церкви. Річ нечувана, яка здивувала не лишень тодішних християн, але навіть самих апостолів. Та ніхто не мав права заборонити єму сего, бо всї знали, що він ьід Христа одержав найвисшу власть в Церкві і що він „звяже на землї“, то так, як би звязав Бог в небі.

— А отся обставина, що ангел,

який явив ся Корнилови, каже єму післати до Йопії по сьв. Петра, а не до Єрусалиму, де був сьв. апостол Яков, — хоть з Кесариї, де мешкав Корнило до Єрусалиму близша дорога — чи вона не є знаменна? Ангел каже післати по сьв. Петра, бо Петро був Головою Церкви, бо він мав зробити початок приниманя поган до Христової Церкви.

— Коли треба було рішити питанє, чи старозавітні обряди обовязують християн, що навернули ся з поганьства, збирає ся собор апостолів в Єрусалимі, а на соборі проводить сьв. Петро.

— Сьв. Петро, як читаємо в Діяніях апостольских, звиджує усї християньскі громади, що по словам сьв. Йоана Золотоустого, було знаком єго всесьвітного начальства так, що навіть сьв. Павло „ізбранний сосуд“, уважає своїм обовязком удати ся до сьв. Петра, щоби віддати єму честь, яко верховному свому начальникови.

— Коли Ірод увязнив сьв. Петра, тодї цїла Церков молить ся за ним, а Бог увільнює єго з вязниці чудесним способом, через ангела.

— Мимо того, що сьв. Петро, по Божій волї, був опісля епископом міста Риму, він всетаки приїздить до Єрусалиму, дає прикази, а своє перше апостольске письмо не пише до одної громади, а до всїх християн, як начлаьний зверхник цїлої Церкви.

— Як велику повагу та почесть мав сьв. Петро у прочих апостолів, видко хотьби із сего, що про єго брата Андрея говорять сьв. Евангелисти: „Брат Симона Петра“, зазначуючи сим, що се не аби яка честь, бути братом сьв. Петра. В тропарі, який сьпіває ся в честь сьв. Андрея читаємо: *„Яко апостоловъ первозванный и верховнаго сущій братъ“*, а в тропарі св. Євангелиста Марка: *„Верховнаго апостола ученикъ бывъ.“* Ось бачите, яка то честь бути братом, або хотьби учеником сьв. Петра.

— Коли сьв. Евангелисти вичислюють апостолів, то на першім місци кладуть імя св. Петра, хоть першим апостолом, якого покликав Ісус Христос, був сьв. Андрей Первозванний. Не кладуть на першім місци також св. Якова, хоть сей був свояком І. Христа, анї сьв. Йоа-

на, хоть сей був найулюбленійшим учеником Христа. Часто пишучи про апостолів, згадують сьв. Евангелисти тілько імя сьв. Петра, а про инших тілько додають, „і прочі“, або кажуть: „Петро з одинайцятьма“. Але імени сьв. Петра ніколи не опускають, бо він був перший між усіми, він був заступником Христа, видимим Головою Єго Церкви.

Петро новозавітний вожд.

— Християни перших віків уважали сьв. Петра вождом новозавітного народу Божого, як Мойсея, вождом вибраного народу старозавітного і тому в катакумбах, де хоронено християньских вмерлих, можна побачити образ, на якім зображений Мойсей, як добуває воду зі скали, а під ним напись: „Петро“, для зазначеня, що сьв. Петро є скалою, з якої бє струя живої води.

— На старинних образах сьв. апостолів, тілько одного сьв. Петра малюють зі сяєвом довкола голови, так само, як Ісуса Христа.

— Отсе всьо найліпше сьвідчить, за

кого мали сьв. Петра инші апостоли та Евангелисти, за кого мали єго і християни церших віків.

Чотири стовпи Церкви.

— А прецінь в апостольских часах уважали стовпами Церкви чотирох апостолів, як се слідує із письм сьв. Йоана Золотоустого а то: Якова, Петра, Йоана і Павла — перебив хорий бесіду о. Петра.

— Так — відповів о. Петро — і цілком природно. Не думайте, що відносини сьв. Петра до прочих апостолів, були від разу такі, як нинї є відносини Голови Церкви до епископів. Не треба прецінь забувати, що всї апостоли були товаришами долї і недолї Жива память про Спасителя, що тілько що взнїс ся на небо, память про Єго науку о покорі і любови, зрівнувала більше взаїмні відносини, без огляду на явне і безсумнївне первеньство св. Петра. Тим то і витворили ся сї чотири стовпи Церкви. Петро, як Голова Церкви, Яков, як свояк Ісуса Христа, якого навіть вороги Церкви по-

читали за его праведність, Йоан, як найлюбійший ученик І. Христа і опікун Пречистої Діви Марії а Павло, як „ізбранний сосуд“, апостол, що найбільше потрудив ся для Христа.

— А чомуж сьв. Павло, в письмі до Галатів, кладе на першім місци, сьв. Якова, потому Петра, а відтак Йоана? — питав дальше хорий.

— Се цілком зрозуміле – відповів о. Петро.—Сьв. Павло розказує, що апостоли, коли довідали ся, що І. Христос покликав сьв. Павла на апостола, подали єму руку до спільної праці, а то: Яков, Петро і Йоан, значить ся, сьв. Павло не вичислює трех апостолів по достоїньстві, а після часу. Найперше подав єму руку до спільної праці сьв. Яков, потім сьв. Петро, а відтак сьв. Йоан. Згадує про них в тім порядку, в якім вони его повитали як апостола. Се могло бути навіть не одного дня.

— Добре. Се розумію — сказав хорий. — Але чому, в першім письмі до Коринтян, сьв. Павло кладе сьв. Петра аж на третім місци, коли каже: „Я Па-

влів, я Аполлосів, я Кифин (Петрів), я Христовий?"

— І се має свою, дуже важну причину — відповів о. Петро. — Сьв. Павло зачинає від себе, мовби від найгіршого — знак правдивої покори — відтак говорить про Аполлоса, а доперва про Петра. По Петрі говорить вже тілько про Христа, чим і зазначує, що понад Петра вже нема нікого, хиба сам Ісус Христос. Зачинає від найнизшого, а кінчить на найвисшім і тому кладе імя сьв. Петра перед іменем самого Ісуса Христа. Впрочім сьв. Павло був чоловіком дуже бистрим. Він знав, що єго письмо дістане ся і в руки поган, тож не хотів ставити на першім місци Голови Церкви, щоби не зрадити перед поганами, хто ним є і сим способом не звернути проти него найбільшої ненависти.

— Почувши таку відповідь, хорий мовчав, роздумуючи над усім, що почув нині з уст о. Петра.

Сонце зачало заходити, а в хатині заляг вечірний сумерк. Час було хорому спочати. Тому о. Петро перервав свою

розмову, обіцюючи знова зайти, як буде мати хвилю вільного часу.

Хорий щиро попращав ся з о. Петром і полишив ся зі своїми думками. А дивні вони були! Чув, що під молотом правди, хитає ся будинок дотеперішної эго віри, бачив мовби промінь, що звільна продирав ся до єго душі та розганяв пітьму.

V.

Сьвятий Петро перший Папа римский.

На другий день по тім, зайшов знова о. Петро до хорого. Сим разом не мав він наміру полишити ся довше, бо мав вечірню, але хорий сам навязав бесіду до вчерашного розговору. Він сказав:

— Вчерашною розмовою Ви дійсно переконали мене, що Божественний Спаситель поставив сьв. Петра Головою Церкви. Але звідки Папа римский має бути Головою Церкви, сего я не можу порозуміти. Прецінь без сумніву, най-

старшою Церквою є Церков єрусалимска і наколи хто має бути Головою Церкви, то повинен ним бути епископ єрусалимский.

На се сказав о. Петро:

— Я вчера не мав часу докінчити розмови, бо і так вона протягла ся за довго, але коли хочете, я дуже радо розкажу Вам се нинї, бо маю ще кілька вільних хвиль, заки задзвонять на вечірню. Ось послухайте.

Чому в Римі, а не в Єрусалимі осїв Голова Церкви?

— Єрусалим був справдї містом, де дїлав, терпів і помер Спаситель. З Єрусалимом вяжуть ся найвзнеслїйші спомини, до него лине серце кождого правовірного християнина. І ми, католики, більше може чим инші християни, спішимо до гробу Спасителя. Ось недавно кілька соток Русинів, під проводом свого улюбленого Митрополита Андрея, їздило поклонити ся сьвятим місцям. Ми не маловажимо Єрусалиму, ми уважаємо єго

найсьвятїйшим місцем на землї, колискою цїлого християньства.

— Та що з того? По при все те, ми памятаємо також і се, що сказав про Єрусалим сам Спаситель: „*Єрусалиме, Єрусалиме, избивый пророки и каменіємъ побиваяй посланныя къ тебѣ; колькраты восхотѣхъ собрати чада твоя, якоже собираетъ кокошъ пшенцы своя подъ крылѣ, и не восхотѣсте? Се оставляется вам домъ вашъ пустъ.*“ (Мат. XXIII, 37—38).

— Хоть як може по нутру кождого християнина булоби, щоби Єрусалим, де збула ся велика, кервава жертва Нового Завіта, остав серцем цїлої Христової Церкви, щоби там, а не де інде, осів Голова Церкви, але щож? Божа воля була инша. Єрусалим сповнив свою задачу. Він був престольним містом старозавітної Церкви та не вмів цїнити свого достоїньства, не вмів остояти ся на тім престіжу, на якім поставив єго Бог. Він повбивав не лишень пророків, але наложив руки на самого Спасителя і єго мусїла досягнути Божа кара. На нїм мусїли сповнити ся слова пророка Даниїла: „*И во святилищи мерзость запустѣнія будетъ,*

и даже до скончанія времене, скончаніе дастся на опустѣніе". (Дан. IX, 37). Не минуло кількадесять літ, а з гарного Єрусалима, з будівель, якими одушевляли ся апостоли, не остало каміня на камени. В 70-тім році по Христі, римский вожд Тит, збурив Єрусалим. Та мало того. В яких 65 літ пізнійше, другий раз збурено Єрусалим, а місце, де він стояв, заорано так, що з давного Єрусалима не остало і сліду. На єго місце збудовано нове місто, що називало ся Елія Капітоліна. До четвертого столітя не було навіть назви Єрусалима. Аж за часів цісаря Константина віджила давна назва Єрусалима. Проте Ісус Христос, який предсказав цілковите збурене Єрусалима, не міг хотіти, щоби в Єрусалимі, якого через 200 літ майже не було, був осідок Голови Церкви.

— А впрочім, гляньте і на нинїшний Єрусалим. В якім пониженю він нинї. Поганин Турок панує над ним. Турок держить в своїх руках ключі від найдорожших памяток християньства. Без єго дозволу не можна навіть відправляти Богослуженя. А кілько там

християн? Ледви кільканайцять тисяч. Страшна кара Божа сповнила ся: „*Домъ єго пустъ*“.

— Тож куда мав звернути ся сьв. Петро, де мав заложити свій престіл? В Єрусалимі сего зробити не міг, але щоби зазначити, що Єрусалим все остане найдорожшою памяткою для кождого християнина, пристав на се, щоби в Єрусалимі зістав епископом сей апостол, що був найблизший Спасителеви, Єго свояк, апостол Яков, якого навіть вороги назвали Праведником.

— Ще якийсь час, майже $3^1/_2$ року, остав сьв. Петро в Єрусалимі, проповідуючи Христову віру та відвідуючи християньскі громади в Палестині, а відтак удав ся до Антиохії, де по переслідуваню зібрав ся найбільший гурт християн. Та не довше, як 7 літ перебував сьв. Петро в Антиохії. Антиохія не надавала ся зовсїм, щоби в ній осїв Голова Церкви. Місто положене далеко від моря, серед недоступних пустинь Азиї, не могло бути тим, до котрого мали прибігати усї християни.

— А чомуж не вибрав сьв. Петро Царгороду? — спитав хорий.

— Чому не вибрав Царгороду, питаєте, — сказав сказав о. Петро. — Не вибрав по просту тому́, що Царгороду тоді ще зовсім не було. Була лишень невеличка осада, що називала ся Византія. А впрочім гляньте на нинішний Царгород. І над ним панує Бісурмен, а царгородскому патриярхови навіть не вільно мешкати в місті, лиш на поганім передмістю Фанаріот. Християн в Царгороді називають Турки псами та згірдними прізвищами „джаврів“. Царгородских патриярхів вибирає бісурменьский султан, а коли вони єму не до вподоби, то скидає їх, не питаючи ся про се нікого.

—А в якім пониженю жиють нинішні „фанаріотскі“, царгородскі патриярхи, як заходять ся вони, щоби мати ласку у султана! Не лишень невірним султанам, але навіть єго везирам кланяють ся до землї, а нераз і в руки їх цілують. Аж жаль бере, як згадаэ ся про ті часи, коли то на цілий сьвіт сьвітила блеском царгородска Церков. А тепер бачить ся єї в такім пониженю, що мимоволї, зно-

ва пригадують ся слова пророка Даниїла про *„мерзость запустьнія!“*

Призначенє Риму.

— Ведений сьв. Духом, мусїв сьв. Петро удати ся там, де єму назначив місце сам Бог.

— Старозавітна сьвятиня жидівска, що була прообразом Христової Церкви, була так збудована, що вхід до неї був із сходу сонця, а найсьвятїйша єї часть лежала на захід. Кождий правовірний Жид, коли молив ся, звертав свої очи на захід, до „Сьвятая Сьвятих!“

— І на захід звернув свої очи сьв. Петро. А там на заходї пишалось місто, що було престольним містом цїлої римскої держави, яка обіймала тодїшний сьвіт.

— Там звернув свої кроки бідний рибак знад галилейского озера. Страх переймав єго, коли там йшов. Що він там вдіє? Хто єго там слухати буде? Там римскі цїсарі, що величали себе богами, там горді патриций, що кождого, хто не був патрицием, уважали нечоловіком,

там поганьскі фільософи дійшли до того, що єствоване богів уважали байкою, там поганьскі жреці сьміяли ся один з другого, як бачили, що приносять жертви богам, в котрих не вірили. Та непоборима сила Божа казала сьв. Петрови йти у се гнїздо розпусти та гріха, щоби дати незбитий доказ сили Христової науки, яка жерело гріха перетворила в жерело Божої ласки. Містом тим, був Рим.

Чи сьв. Петро був в Римі?

— Як то? — питав хорий. — Хибаж сьв. Петро був в Римі? Прецїнь в сьвятім письмі нема про се нї згадки.

— І щож з того, що в сьв. письмі нема про се згадки? — відповів о. Петро. — Абож сьв. письмо містить в соб всьо, цілу Христову науку? В сьв. письмі не згадує ся нїчого про сьвятковане неділї, а прецїнь всї християни від початку сьвяткують єї. Богато учив Ісус Христос та апостоли, чого нема в сьвятім письмі, богато діяло ся річий, про які не згадують сьв. книги, бо Христос не дав апостолам приказу списувати Єго

науку, а тілько „іти в сьвіт і учити всї народи“.

— А була ще і важна причина не згадувати про се, що сьв. Петро удав ся до Риму. Він був Головою Церкви, а вороги Христа в першій мірі звертали свою ненависть проти него. Чиж було порадним зраджувати письмом, де він пробував, де заложив свій престіл? Чи тоді не звернула би ся ціла ненависть проти Голови Христової Церкви? Тому то і місце пробуваня сьв. Петра було вкрите таїнственностю, щоби не наражувати єго на неминучу погубу.

— А в Вавилоні не був сьв. Петро? — перервав хорий. — Прецінь своє перше письмо до Християн написав він з Вавилона, бо каже в нім, що Церков, зібрана в Вавилоні, посилає християнам в Палестині свій привіт.

— Ні брате! — відповів о. Петро. — У Вавилоні ніколи не був сьв. Петро, бо і не мав там що робити. Вавилон був в тім часї майже пустинею. Се, що сьв. Петро в своїм першім письмі згадує про Церков в Вавилоні, стверджує як раз се, що я сказав. Сам сьв. Петро не хотів

зраджувати свого місця перебуваня, бо знав, як велика одвічальність лежить на нім, як Голові Церкви, хоть радо був би поніс і мученичу смерть за свого Учителя. Але хотів, щоби християни знали про се, що він в Римі і тому назвав римску Церков вавилоньскою, бо християни назвали Рим Вавилоном ізза того, що Рим справді був подібний до Вавилона своїм зіпсутєм та розпустою. Сам сьв. Йоан називає Рим Вавилоном і християни знали про се. Та не знали про се погани. І сьв. Петро, повідомлюючи християн, де він перебуває, не зрадив сего перед поганами.

Сьв. Петро перший епископ Риму.

Там, в Римі, по сьвідоцтвам найдавнійших історикiв, а навіть ворогів Церкви, оснував сьв. Петро епископску катедру і був через 25 літ епископом, а заразом першим Головою Церкви.

Сучасний сьв. Петрови, жидівский історик Фільон, виразно пише, що сьв. Петро був в Римі. Так само пише старинний історик Евсевій: „Петро в Ри-

мі всенародно проповідував Боже слово". Сьв. Тарасій, царгородский патриярх, в своїм письмі до папи Адріяна II-го, пише: „Божественний апостол Петро, якого престіл Ви (Адріян II.) займаєте". Сьв. Йоан Дамаскин називає сьв. Петра першим епископом Риму. А прецїнь і российска церков признає сьв. Дамаскина Сьвятим і сьпіває при Богослуженях єго чудові пісні.

— В Четї Минеї, якої і Ви в российскій Церкві уживаєте при Богослуженю, під днем 29. червня читаємо, що сьв. Петро перед своєю смертю, (на просьбу християн, що бояли ся дуже о житє Голови Церкви) хотїв опустити Рим, де як раз лютило ся страшне переслїдуванє християн за цїсаря Нерона, але сам Спаситель явив ся єму на дорозї. Сьв. Петро запитав Спасителя: „Господи, камо грядеши?" (Господи, куди йдеш?) На се відповів єму Христос: „Иду до Риму, щоби дати ся розпяти другий раз". Сї слова були причиною, що сьв. Петро вернув до Риму, щоби проляти свою кров за Христа. Се і стало ся 29. червня, коли то сьв. Петро

розпятий на хресті стрімголов віддав Богу душу. На сім місци, де явив ся Ісус Христос сьв. Петрови, стоїть до нині церков, яка називає ся: „Камо грядеши«.

— В Четї-Минеї, на день 4. січня, читаємо, що сьв. Лін був епископом в Римі по смерти сьв. Петра, а на день 29. червня, що сам сьв. Петро висьвятив єго на епископа. Так само читаємо також, що сьв. Петро і Павло понесли мученичу смерть того самого дня, 29. червня 67. р. по Христї.

Хтож каже правду?

— Богато місць із письм найдавнїйших Вітців Церкви міг би я навести, які одноголосно стверджують, що сьв. Петро був в Римі і там поніс мученичу смерть. Та не хочу сего робити, бо здаєсь, що вистарчить се, що я доси сказав. Я нарочно не наводив слів сьв. Вітців західної Церкви, щоби Ви не думали, що так учать тільки вони. Я головно покликував ся на ті богослужебні книги, які доси уживають ся і в росийскій Цер-

кві. Ви самі в своїх церковних книгах величаєте сьв. Петра першим епископом Риму та Головою Церкви. Се і доказ, що ті, що писали ті книги, а писали їх грецкі Вітції, все узнавали сьв. Петра своїм найвисшим Пастирем, першим епископом Риму і Головою Церкви. Та не хотять сего признати нинїшні Ґреки, не хоче признати сего і росийска Церков. Хтож говорить правду? Чи старі ваші книги, якими ви так дорожите, чи новомодні ваші церковні учителї? Хто покинув правду? Чи католицка Церков, яка вірить так само, як учать ваші книги, чи грецка та росийска, які учать зовсім що иншиго? Здаєсь на се і не потреба відповіди. — Правда ясна мов сонце.

Якаж сему причина?

— Гордість царгородских патриярхів, які вмовляли в себе, що вони рівні, або і висші від патриярха римского, була причиною, що Ґреки стали вирікати ся науки своїх власних Вітцїв Церкви.

— Чомуж се так стало ся?

Тому, що в Царгородї мешкали рим-

скі цїсарі. Цїсар, як член Церкви, мусить в справах віри слухати Церкви, а не Церков цїсара. Так повинно бути, так поступали сьв. апостоли. Вони повинували ся сьвітскій власти, навіть в молитвах поминали цїсарів, хоть сї були поганами, але коли йшло о справу віри тоді, хотьби цїсар і сто разів приказував що проти Христа, вони все мали одну і ту саму відповідь: *„Подобаєтъ повинуватися Богу, паче нижели человѣкомъ“*.

— Та в Царгородї було зовсїм інакше. Патриярхи дбали головно про ласку цїсарів, а цїсарі вмішували ся в справи віри, видавали „укази“, як треба вірити. Цїсарі „поправляли“ Службу Божу, додавали пісні, які самі укладали. Поводили ся так, якби не епископам, а їм була дана власть „вязати і розвязувати“. А патриярхи для сьвятого супокою, приставали на се.

— Чув на собі цїсарску руку і сьв. Йоан Золотоустий, якого за те, що посьмів цїсарскій ріднї говорити правду в очи, вислано на заточенє, де він марно згинув. Грецкі цїсарі хотїли, щоби епископи їх престольного міста, себто

Царгорода, були епископами цілого сьвіта або, що найменше, Головами східної Церкви, независимо від римского епископа, дійсного Голови вселеньскої Церкви, які одні сьміли оперти ся химерним та безбожним приказам грецких цїсарів.

— Приміром най послужить грецкий цїсар Лев Ізаврийский, який назвав почитане образів ідолопоклоньством та велів повикидати із церкви всї образи. Грецкий патриярх та епископи готові були на се пристати, а навіть скликали собор, який повинуючи ся цїсареви, проголосив, що почитане образів є справдї ідолопоклоньством. Та не повинував ся приказови цїсара римский епископ і стояв при науцї Церкви, що почитане образів є боговгідним дїлом. І не уступив, хоть цїсар вислав свою фльоту, щоби знищити Рим та цїлий край. І Бог вість, що було би ся стало, якби не був знайшов ся один грецкий Отець, сьв. Иоан Дамаскин, що виступив в оборонї почитаня образів. Та єго досягнула рука грецкого цїсара. Оклеветаний грецким цїсарем, мусїв кинути свій високий уряд і вступив до монастира.

Хто є Головою росийскої Церкви?

— У вашій росийскій Церкві і тепер не інакше. Що зробив цар Петро Великий? Невигідний був єму московский патриярх, бо Петро бояв ся, що колись може засїсти на сім престолї чоловік, що в справах віри, не схоче слухати цара і тому зніс патриярхат, а на чолї росийскої Церкви поставив „сьвятїйший“ синод. Знав Петро, що між більше людьми знайде ся завсе кількох таких, що будуть тягнути руку за царем. А щоби бути зовсїм певним, поставив на чолї синода „своє око“, оберпрокурора, сьвітского чоловіка, свого заступника, який має право знести всякі рішеня синода, що не подобають ся цареви. Нинї цїлий сьвіт знає, що Петрови Великому не ходило о добро росийскої Церкви. Він був на скрізь перенятий протестантизмом і епископів та сьвящеників, що не годили ся на єго лютерскі погляди, переслїдував в страшний спосіб. Але свого доказав! Защіпив в росийскій Церкві протестантизм з цїлою єго ненавистю

до католицкої Церкви. Зробив єї Церквою не Христовою а... царскою.

Великий, росийский учений та любимий син росийскої Церкви, звісний Аксаков пише: „Відомо, що росийскою Церквою рядить сьвятїйший синод, котрого членів назначує цар і які підлягають гражданьскому, або военному урядникови. Є ним оберпрокурор сьвятїйшого синода. До него належить всякий почин в церковних справах. Епархіями управляють номінально (себто буцїм, а не в дїйсности) епископи, назначені головою государства, по припорученю синода, значить ся, оберпрокурора. Цар має право змінювати їх по своїм уподобаню“.

А знаменитий учений росийский Соловєв, ось що каже про росийску Церков: „Вся росийска Церков перемінила ся в оруде сьвітскої власти, або прямо пішла на службу цара. Сьвітске правительство є сторожем правд нашої віри“.

— Теперішна росийска Церков відчуває сама, що такий устрій, де на чолї Церкви стоїть цар, є причиною єї цілковитого занепаду. Волиньский епископ

Антоній, оголосив в часописях статю про конечність приверненя патриярхату. Росийский патриярх був би видимим Головою росийскої Церкви!

— Бачите, брате, що самі росийскі епископи признають, що воно противить ся духови християньскої віри, щоби на чолї Церкви стояв сьвітский чоловік, від якого волї залежить всьо.

— Епископ Антоній пише: „Не многі, навіть з поміж духовеньства, знають, що іменоване митрополитів, назначуване членів синоду, усуване їх, залежить виключно від оберпрокурора та що синоду о се зовсїм не питають“.

— Ось до чого доборола ся росийска Церков, що не хоче признати видимим Головою того, кого поставив Христос. А ті, яких вона признає, себто царі, ще і на глум єї беруть!

— В 1885. роцї, вийшов від росийского правительства урядовий документ, який оповістив, що східна Церков відказала ся своєї власти і передала єї цареви.

— Чи не чисті кпини з цїлої росийскої Церкви? Де, коли сказав се Христос? Де, коли котрий з апостолів зрік

ся своеї апостольскої власти в користь власти сьвітскої? Коли великі Сьвятителї Христової Церкви, все одно, східної чи західної, передавали власть рішати в Церкві, царам? І нїхто з росийских епископів не важив ся запротестувати проти сего, бо бояли ся втратити царску ласку, втратити свої престоли.

— Чи так робили апостоли? Чи так робили коли епископи католицкої Церкви? Не знайшов ся нїхто з росийских епископів, щоби станути в оборонї науки Ісуса Христа, який власть дав апостолам і їх законним наслїдникам, епископам, а не поганьским цїсарам та росийским царам? А чому? Тому, що росийска Церков перестала бути Христовою Церквою, а стала державною, царскою. Головою росийскої Церкви став цар.

— А якими головами є вони, сьвідчить хотьби се, що для своїх полїтичних цїлий не вагають ся доптати не то установи церковні, заведені сьвятими мужами і вселеньскими соборами, але навіть право Боже!

— Як жеж се? — спитав хорий?

— А так, що приміром, цар Алексан-

дер I розвязав супруже свого брата Константина, супруже важно заключене і то не для инших причин, а причин політичних. Цар, що не є навіть сьвящеником, розвязує се, що сполучив Бог. Звідки він має сю власть? Хто єму дав власть розвязувати? Коли Христос таке сказав?

— В своїй жажді власти і зарозумілости дійшли до того, що важуть ся навіть звільнювати монахів від торжественних обітів.

— Яким чином має чоловік сьвітский звільнювати від обітів, які складає монах Богови?

Хорий дивив ся на о. Петра з певного рода недовірєм. Отець Петро запримітив се і продовжав дальше.

— Я бачу в Ваших очах зачудоване і недовірє і воно не дивує мене.

— Справді не знати, чому дивувати ся, чи тій зарозумілости і гордости царів, чи тій рабскій улеглости росийских епископів, які позволяють на таке пониженє своєї власти.

— Та ще більше здивуєте ся, коли я Вам скажу, що росийскі царі потверджу-

ють Сьвятих. Від них залежить, чи російска Церков має когось почитати Сьвятим, чи ні. Часом від безбожника або розпустника, бож і такі можуть бути між царами, залежить, чи российска Церков признає когось Сьвятим, чи ні!

— А що стане ся з вірою российскої Церкви, коли на царскім престолі засяде недовірок? А на яке посьміховище наразить себе российска Церков, коли на царскім престолі засяде яка жінка, як приміром засїдала Катерина, Єлизавета або Анна? Як погодити тоді виразний приказ сьв. апостола Павла в першім листї до Коринтян: „*Жены въ церквахъ да молчатъ: не повелѣся бо имъ глаголати, но повинуватися, якоже й законъ глаголетъ*“. А тут, в российскій Церкві, жінка-цариця не буде „повинувати ся“, а приказувати. Яких тоді указів в справах віри можна сподівати ся? На глум, на посьміховище сходить цїла российска Церков.

— А духовеньство? Российскі епископи та сьвященики присягають найперше на вірність цареви, а доперва опісля на вірність Церкві. Тож мусять слухати найперше указів царя, а відтак доперва приказів Церкви. А наколи ті укази вий-

дуть від царя-недовірка? Чим станугь тоді российскі епископи та сьвященики? Станугь недовірками, як їх цар! Ось до чого дійшла российска Церков.

Двояка власть.

Не така воля Спасителя. Дві власти установив Бог; одну для вічного добра, себто духовну, а другу для дочасного, себто сьвітску. Душа висша від тїла, а вічне добро важнїйше, чим дочасне; тїло мусить слухати душі, бо сим ріжнить ся чоловік від нерозумної скотини. Власть сьвітска мусить в справах душі слухати власти духовної Де обі власти жиють в згоді і кожда з них рядить в своїм крузї, де власть сьвітска не мішає ся в справи віри, там вірні можуть осягнути і дочасне і вічне добро. Сего хоче католицка Церков, до сего стремить, о се борола ся від початку, о се боре ся і нинї і при Божій помочи виходить побідоносно, хоть нераз приходить ся єї понести тяжкі шкоди дочасні. Нераз мусить виречи ся майна, яке записували єї побожні люди, як приміром тепер у Франциї, де католицка Церков стратила міліони тому тілько, що не хотїла піддати ся сьвітскій власти.

— Менї приходить на гадку одна подія, про яку помістила вістку російска часопись „Петербургскі Відомости“. Було се тодї, коли католицка Церков у Франциї борола ся з француским правительством. На засїданю „сьвятїйшого синода“, тодїшний оберпрокурор Побідоносцев сказав: „У нас Церков і держава не знають боротьби. Ми жиємо в тїсних обіймах“. Присутний епископ Янишов підвів ся зі свого місця і сказав отсї памятні слова: „Ваше Високопревосходительство! Ми задихуємо ся в ваших обіймах. Там, у Франциї ще борять ся, бо католики ще розуміють церковне житє, а в нас лишили ся тільки сї обійми“, — а я додам: „обійми, в яких російска Церков гине“.

Хорий слухав слів о. Петра не спускаючи з него очий, а вкінци сказав:

— Так воно і є! Я сам відчув на собі сю сьвітску власть. Колиб не вона, я не потрібував би лежати оттут як Лазар та може і на цїле житє остати калїкою.

— В тім дав ся чути голос церковного дзвона. Сьвященик став, щоби ві-

дійти та хорий став просити:

— Підождіть ще хвилину.

— Не можу, — відповів о. Петро — отсе дзвонять, мушу йти до церкви.

— Най люди троха підождуть — просив дальше хорий.

— О ні — відповів о. Петро — се було би зле, коли би вірні ждали на мене. Вони знають, що всяке Богослуженє зачинає ся завсе в одній годині. Їх вже повно в церкві. Колись, як подужаєте зовсїм, побачите самі.

— Так то так, — говорив хорий. — У вас воно інакше. А у нас? Нераз годинами ждуть люди на сьвященика.

Хорий задумав ся. Єго задуму перервав о. Петро питанєм.

— Скажіть менї, брате, чи у вас і доси придержують ся того, що в церкві може бути одного дня тілько одна Служба Божа?

— Так — відповів хорий. — У нас і в найбільших церквах, а навіть і в катедральних, править ся тілько одна Служба Божа.

— А прочі сьвященики де правлять в неділї та сьвята Служби Божі — питав

дальше заці́кавлений о. Петро. — Прецінь при більших церквах є їх більше як один?

— Де? Нїгде! — відповів різько хорий.

— То у вас є сьвященики, що в недїлї та сьвята не правлять Служби Божої? — закликав здивований о. Петро, — Якіж вони сьвященики?

— Є — відповів хорий. — Є і такі, що всього на всього правлять Службу Божу кілька разів на рік.

— А деж вірні слухають в недїлї і сьвята Служби Божої? — питав знова о. Петро.— Прецїнь в містах та більших селах вони не помістять ся разом на одній Службі Божій.

— Нїгде не слухають — відповів по короткій мовчанцї хорий.

— Тож і як? — питав дальше о. Петро. — Таж у вас вірні також обовязані під смертним гріхом, слухати в недїлї і сьвята Служби Божої.

На се питанє хорий не відповів нїчого, а з єго вигляду можна було догадати ся, що не відповів нїчого тому, що

не мав що відповісти. О. Петро завдав ще одно питанє.

— А шкільна молодїж, дїти, ученики де і коли слухають Служби Божої в більших селах та містах. Їх прецінь в містах є тисячі.

І на се питанє не діждав ся довго о. Петро відповіди. Хорий лежав на постелї і вдивляв ся задуманий в повалу. По хвилї дав ся чути з єго грудий тяжкий стогін, а з єго уст вирвали ся слова.

— Гине наша молодїж. Не має спроможности вислухати в сьвято Служби Божої.

— Ось бачите самі, — говорив лагідно о. Петро — що значить сліпо і нерозумно придержувати ся давних, перестарілих звичаїв. Най пропадають люди, най місяцями або і довше, не чують Служби Божої, аби тілько всьо було по давному обряду. І доходить до того, що народ і молодїж не слухають Служби Божої, а не черпаючи з того бездонного жерела Божих ласк, ростуть мов дике дерево, дають послух усяким, нераз крайно сьмішним і забобонним підшептам і видумує собі „Богослуженя", які бувають

тяжкою образою Бога. Се ваші „духоборці“, „безпоповщики“ і инші.

Хорий не відповідав нічого. Довго сиділи оба в задумі, а вкінци о. Петро підніс ся, щоби відійти, а хорий промовив.

— Загляньте, коли ласка, знова коли до мене на розмову. Мені так якось ніяково на душі, так якось пусто, що сам не знаю, що мені таке.

— Дуже радо — відповів о. Петро. — А щоби вам не було скучно, я приніс кілька посланій нашого Митрополита. Прочитайте їх собі.

За сими словами попращав ся о. Петро і вийшов з кімнати хорого.

VI.

Папа римский — видимий Голова Церкви.

Додержуючи обітниці, о. Петро зайшов знова до хорого. Сей повитав его дуже радо,

— Вчера була у мене Ваша пані-матка, — говорив хорий. — Принесла менї малинового соку до води та розпитувала про рану. Дала менї також книжку до читаня: „Фабіоля“. Я єї читав до півночи. Який то жар любови був тодї в Христовій Церкві. А тепер? Тепер сварять ся християни між собою, а сатана-ворог тїшить ся. Пропаде Христова Церков, пропаде Божа правда на землї.

— Нї! Не пропаде — перервав о. Петро. — Не переможе сатана Божої правди, не зможе Христової Церкви, бо з нею Христос *„по вся дни до скончанія вѣка“*, бо вона основана на скалї Петра, бо на єї чолї стоїть Христовий Намісник, папа римский.

— Ви згадали про папу римского — замітив хорий. — Воно правда, що Христос установив сьв. Петра Головою Церкви та що сьв. Петро був першим епископом міста Риму, але бачите, я якось не можу зрозуміти, пощо католики уважають папу римского Головою Церкви? Прецїнь Головою Церкви є Христос. Він єї оснував, Він обіцяв бути з нею до кінця сьвіта. А ви, католики, не хочете

мати Головою Христа, а тілько чоловіка та ще й кажете, що сей чоловік є сьвятий і не може ніколи згрішити, бо називаєте єго непогрішимим. Хибаж є такий чоловік, щоби не грішив?

Хто є Головою Церкви?

— Ось в тім і біда, що ви думаєте, що ми, католики, не хочемо мати Христа Головою Церкви та віримо що папа є сьвятий і не може згрішити — сказав о. Петро. — А я вам кажу, що ви думаєте цілком ложно та посуджуєте нас, католиків, о такі річи, про які нам навіть не снило ся.

— Ми, католики, віримо, що Христос є Головою Церкви, тілько Він є Головою таким, якого не можна видїти, себто невидимим, а сьв Петро і єго наслїдники папи римскі, є заступниками Христа, Єго Намісниками і проте, видимим Головою Церкви.

— Воно щось подібно, як в державі. Цар чи цісар, є головою держави, а в кождім більшім краю є єго заступник, як ми кажемо, намісник, що виконує

власть в імени цїсара. Так подібно устроїв І. Христос і свою Церков.

Потреба видимого Голови Церкви.

— Христова Церков є видимим збором вірних і як видимий збір, мусить мати також видимого Голову, так як видиме людске тїло має також видиму голову. Як довго стоїть дім, потрібує підвалин, як довго є стадо, потрібує пастира. Церков се дім і стадо Христове. Вона має істнувати до кінця сьвіта, тож до кінця сьвіта мусить мати Голову. Сим видимим Головою є папа римский. А є він ним не тому, що так хотять католики, не тому, що так хотїли епископи міста Риму, а тому, що так хотїв І. Христос. Прецїнь Ісус Христос оснував Церков, щоби вона вела людий до вічного спасення і то всїх, які будуть до кінця сьвіта. Колиж Христос хотїв, як я се розказував вам давнїйше, щоби Єго Церков мала свого видимого Голову в особі сьв. Петра, тож цїлком зрозуміло, що мусїв хотїти, щоби по смерти сьв. Петра, Церков не лишила ся без видимого Голови,

а щоби власть, яку дав сьв. Петрови, себто „пасти“, перейшла на когось иншого, а по смерти того, знова на єго наслїдника і так аж до кінця сьвіта.

— Теперішні християни є також „вівцями та ягнятами“ Христа і наколи Христос хотїв, щоби вірні, які жили за Єго часів, мали видимого Пастира-Голову, то мусїв хотїти, щоби і теперішні Єго вірні, мали рівнож видимого Пастира-Голову.

— Сли був потрібний видимий Голова тодї, коли то, як самі кажете, у християн був такий жар любови до Христа та до Єго науки, то о скілько більше потрібно такого Голови в пізнїйших часах, коли той жар остиг, коли то „ягнята“ а навіть і „вівцї“, стали забігати на манївцї.

— Наколи був потрібний видимий Голова для тих християн, які ще власними очима бачили Христа та Єго чуда і власними ушима чули Єго науку, то о скілько більше потрібний він тодї, коли живе поколїнє, яке не бачило Христа, а Єго науку знає тільки від других?

— Сего домагає ся простий розум,

на се не потрібно заглядати до сьв. письма.

Хто є видимим Головою Церкви?

— А хтож є тим, що по сьв. Петрі зістав видимим Головою Церкви? А хто є намісником цїсаря, по смерти давного намісника? Сей, що слїдує по нїм. Так і в Христовій Церкві. Сей мусїв бути видимим Головою Церкви, що був наслїдником сьв. Петра, значить ся сей, що був епископом міста Риму, де сьв. Петро поніс мученичу смерть. І так дійсно було. По сьв. Петрі слїдував сьв. Лїн, відтак сьв. Анаклет, а по нїм сьв. Климентій.

— Загляньте у ваші богослужебні книги, загляньте до Четї Минеї. Там вичитаєте під днем 29. червня, що сьв. Петро висьвятив сьв. Лїна на епископа Риму.

— Тих то наслїдників сьв. Петра признавала цїла Церков своїми видимими Головами.

Що кажуть про се Вітці Церкви.

— Не хочу вас томити наводженем слів Вітців Церкви, бо і зі слів тих, що я їх навів давнійше, вже виходить ясна правда, але згадаю ще про сьв. Іринея, якого і росийска Церков признає Сьвятим. Він родив ся в Малій Азиї, був Греком і ученикому сьв. Полікарпа, ученика сьв. Йоана Евангелиста. Сей Отець Церкви каже, що ізза того, що римска Церков перевисшала усї Церкви своїм Головством, з давен-давна удавали ся до неї всї, що хотїли полагодити своі віроісповідні непорозуміня. Сьв. Іриней каже: „З давен-давна“, а він сам поніс мученичу смерть в р. 202. по Хр., значить ся, вже давно перед тим, инші Церкви звертали ся в справах віри до римскої Церкви тому, що єї епископ був Головою Церкви.

— Той сам Іриней каже, що тілько в однїй римскій Церкві можна вичислити всїх епископів, починаючи від сьв. Петра і вичислює аж їх до своїх часів. Чомуж не можна сего зробити в инших містах? Чому не можна вичислити епи-

скопів Єрусалима? Видко, що римска Церков була всім звісна і всї вірні знали хто і коли є єї настоятелем, а знали тому, що настоятелів римскої Церкви признавали видимими Головами Церкви. А нинї, чи не так само? Чи є на сьвітї хоть один, яко-тако образований чоловік, щоби не знав, хто є епископом Риму? А кілько є таких, що знають, як називає ся епископ Петербурга, або Царгорода?

— Сьв. Ігнатій Богоносець, ученик сьв. Петра і Йоана, епископ антиохийский (про якого оповідають, що він був тою дитиною, яку Ісус Христос взяв на руки і поблагословив), в своїм посланю до Римлян називає римску Церков Предсїдателькою, себто Головою всїх Церков.

Епископи Риму виконували найвисшу власть в Церкві.

— Від самого початку було звичаєм в Христовій Церкві у всїх важних справах шукати рішеня у епископа Риму. До римского папи Климента, третого наслїдника сьв. Петра, удає ся коринтска Цер·

ков о рішене спорів, які тоді повстали в Коринті, хоть тоді жив ще в Ефезї сьв. апостол і Евангелист Йоан. З Коринту до Ефезу нема дня дороги, між тим, як до Риму, більше як тиждень. Чомуж коринтска Церков удавала ся в своїй справі до Риму, а не до сьв. Йоана? Тому, що епископ Риму був Головою Церкви, а сьв. Йоан, хоть і найулюбленїйший ученик Спасителя, та Головою Церкви не був і не мав права рішати спорів в чужій Церкві.

— В сто літ пізнїйше, коли між азийскими епископами настав спір о сьваткуване сьвята Воскресеня, відносять ся спорячі до епископа Риму, сьв. Віктора. Сей справу рішив, а коли деякі не хотіли єго послухати, загрозив їм виключенем з Христової Церкви, а ніхто не перечив єго права. Видко, що признавали єго Головою Церкви.

— Єретики, які повставали в перших віках християньства, завсе спішили до Риму, щоби оправдати ся, бо знали, що римский епископ є Головою Церкви і коли він признає їх науку доброю, то признає єї цїла Церков.

— Приміром най послужить еретик Несторій (єго і российска Церков уважає еретиком), який учив, що Пречистої Діви Мариї не можна називати Богородицею. Коли обвинено єго о єресь, він післав свої проповіди до папи Целестина, щоби оправдати ся, що він не вчив єреси. Папа провіривши єго науку, повідомив єго, що коли до 10 днів не відкличе своєї ложної науки, то він виключить єго з Церкви. А преціньь Несторій був архієпископом Царгорода! Звідки римский епископ мав би право виключувати з Церкви, наколи не був Головою Церкви? Що більше? Папа Целестин не то, що виключив з Церкви Несторія, але навіть приняв назад до Христової Церкви тих сьвященників, яких Несторій як архієпископ, виключив із своєї (царгородскої) Церкви за те, що вони не хотіли згодити ся з єго ложною наукою.

— Папи римскі із самого початку мали право не лишень рішати в справах віри, як Голови Церкви, але навіть карати тих, що їх не слухили. Папа Віктор І., що жив при кінци другого віка, виключив з Церкви кількох епископів за те,

що не годили ся в науцї з ним, як з Головою Церкви.

— Те саме бачимо і в слїдуючих віках. Коли в третім столїтю картаґіньский епископ Аґрипін почав наново хрестити тих, що з єреси вертали до Христової Церкви, тодї папа Стефан написав до него письмо, в якім приказав, що еретиків не треба наново хрестити, бо вони є важно охрещені. І епископ сейчас послухав сего приказу.

— Сей папа Стефан почав перший називати ся „епископом епископів“ і нїхто проти сего не повстав, бо всї вірили, що він є наслїдником сьв. Петра, якому Христос поручив пасти не лишень ягнята (вірних) але і вівцї (епископів). Сего папу признає Сьвятим також грецка і росийска Церков.

— Папа Юлій видав приказ, щоби всї спори в справах віри предкладано єму до рішеня. Сей приказ приняла цїла Церков, і грецка і римска. До сего папи спішить о ратунок перед арияними сьв. Атаназій, великий патриярх александрийский.

— Навіть грецкі цїсарі признавали

римского папу видимим Головою Церкви, як се видно із того, що цісар Авреліян признав тих праворірними, які годили ся в науці з римским папою.

— В четвертім віці виконував епископ римский таку власть над цілою Церквою, що кождий митрополит їздив до Риму, щоби з єго рук одержати відзнаку своєї власти. Без згоди папи не вільно було поставляти епископів.

— В тім часї виключив папа Інокентій I з Церкви грецкого цїсаря Аркадія і єго жінку Евдокію, хоть вони належали до епископа царгородского, а виключив за кривду зроблену сьв. Йоанови Золотоустому.

— Хибаж потреба більшого доказу, що папи були дійсно Головами Церкви?

— Що папа є верховним начальником Христової Церкви, доказує істория всїх вселеньских соборів, а передівсїм перших сїмох, які і грецка та российска Церков признає вселеньскими.

— Всї ті собори, з виїмкою другого, скликували папи або самі, або через своїх відпоручників. Другого собора не

скликував папа і тому з початку навіть грецкі Вітцї не хотїли его признати вселеньским, а признали его вселеньским аж коли папа Дамаз потвердив его рішеня.

— Сьв. Теодор Студит, якого і российска Церков уважає Сьвятим виразно каже, що собор не є православним, (себто правовірним) коли его не скликав папа.

Наука вселеньских соборів.

— Та не тілько поодинокі Вітцї Церкви, але і цїлі собори признавали римского папу видимим Головою Церкви і то собори, які і ви, члени российскої Церкви, признаєте вселеньскими — отже непомильними.

— Коли на четвертім вселеньскім соборі в Халкедонї відчитано письмо неприсутного папи Льва І. до Флявіяна (патриярха царгородского), тодї Вітцї собора одноголосно сказали, що так є, як пише Лев, бо „Петро говорить устами Льва.“ Того папу навіть российска Церков у своїх піснях церковних величає

Головою Церкви та називає Предсїдателем Патриярхів.

— На VI. вселеньскім соборі називають Вітцї Церкви папу „блаженним і апостольским епископом міста Риму, Головою усїх Церков". В тім самім часї пише сьв. Петро Хризольоґ до єретика Евтихія: „Кажу тобі, щоби ти у всїм був послушний блаженому епископови Риму, бо сьв. Петро, що жиє і сидить на римскім престолї, поучує всїх про правду".

— История учить, що рішеня усїх соборів не мали обовязуючої сили, доки їх не затвердив папа. О потверджене халкедоньского собора просять папу всї епископи, а навіть грецкий цїсар.

Докази з богослужебних книг.

— Загляньте в росийскі, богослужебні книги, що там каже ся про папу Сильвестра під днем 2. січня, про папу Гіполїта, під днем 30. січня, про папу Льва, під днем 18. лютого, про папу Григорія Двоєслова, під днем 12. марта, про папу Климентія, під днем 25. падолиста і про инших. Там, в по-

хвальних піснях, признає ся їх всюда Головами Церкви. Приміром, про папу Сильвестра читаємо в Минеї: „Верховник явился еси священнаго собора“. Сї слова росийскої Минеї є дуже цїнні, бо в них називає ся папу Сильвестра головою собора, хоть на соборі проводив в єго заступстві Осія.

— А хто складав сї пісні, як не старинні, грецкі Вітцї Церкви? Тож бачите, що не лишень католики, але і Греки та Росияни признавали їх Головами Церкви, та молять ся до них. В Минеї, виданій в Москві, читаємо пісню в честь папи сьв. Льва: „Ти учителем православія, наслїдком найвисшого престола сьв. Петра, Головою Христової Церкви, стовпом православія; Ти украшений єго начальною властию, замкнув уста єретикам“.

— Тому то великий, росийский учений Соловєв пише: „Як Петро мав верховну власть над вселеньскою Церквою, так і римский епископ, що займає престіл сьв. Петра, є нинї представителем сеї власти“.

— Папа Григорій І. Великий, якого Церков називає Двоєсловом, сей, що уло-

жив Літурґію Преждеосьвящених, яка відправляє ся до нині в грецкій та російскій Церкві, виконував власть над цілою Церквою. Він то перший приняв титул: „Слуга слуг Божих", яким і до нині називають себе папи. Єго грецка Церков де нині називає: „Первопрестольником Церкви і наслідником сьв. Петра".

Як називали вірні епископів Риму?

— Незвичайна почесть, з якою вірні цілої Церкви відносили ся до Голови Церкви, була причиною, що вже в перших віках християньства, почали епископів Риму називати ріжними, почесними іменами як: Наслідник Петра, Намісник Христа, Намісник Бога, Отець вірних, Папа (себто Отець всїх вірних), Верховний Учитель, а в промовах: Сьвятійший Отче, Ваша Сьвятість, Апостольске Величество, хотяй папи нїколи не називають себе інакше як: „Слуга слуг Божих". Сей титул уважали папи найбільшою почестю, бо як Христос став рабом для рабів (гріха), щоби своєю смертю спасти їх від вічної погуби, так і Єго Намісник є Головою Церкви не для себе, не для сво-

еї чести, а тому, щоби бути слугою (рабом) для всїх Христових слуг.

— Тут мимо волї приходить менї на гадку одна річ. Папи римскі, памятаючи на слова Христа, що слуга не сьміє бути більшим від свого пана, називають себе: „Слугами слуг Божих“, а грецкий патриярх царгородский прибирає гордий титул: „Патриярх цїлого сьвіта“, мов би поза Царгородом вже не було сьвіта.

— Ще дивнїйше велить себе називати східний патриярх в Александриї, що під своєю властю не має більше, як 14.000 християн. Він називає себе: „Судиєю цїлого сьвіта і тринайцятим апостолом“. Аж сьміх бере чоловіка і Бог вість які гадки приходять на думку: „Тринайцятий апостол“! На чиєж місце?

Сьвятїйший Отець, папа римский.

— А тепер зрозумієте, що назва: „Сьвятїйший Отець“ не означує зовсїм, що папа є сьвятим, а тілько є почесним названем, титулом, який єму надають вірні, подібно як ми нераз називаємо „благородним“ чоловіка, хоть він зовсїм

не „родить ся“ (походить) з „благої“ (славної) родини.

— Певно, що, хто як хто, а папа повинен бути сьвятим, але щож? Христос поставив Головою Церкви не ангела, а немічного, слабого чоловіка, якого тягне до гріха так само, як нас. Було дуже велике число папів дійсно сьвятих, яких грецка та російска Церков признає Сьвятими, але були і грішні, були навіть дуже грішні. І не дивота. Між 12 ьома апостолами був Юда, а між півтретя сотками папів не мало би бути грішників. Не дивуйте ся, що ми, католики, свого Голову називаємо „Сьвятійший Отець!“ Хибаж російска Церков не каже, що нею управляє „Сьвятійший Синод“, а прецінь не вірить, що єго члени є сьвятими“.

— Тому то російский писатель Рябинин в своїх „Билинахъ“ пише: „Цілком ясно, що говорене антипапістів (себто противників папів) про значінє папства полягає зовсім на ложвій підставі. Римский папа не Бог, не Христос, не Сьвятий Дух, як то старають ся вмовити в легковірних людий усі папофоби, (себто

ті, що цурають ся папи), а по просту верховний Правитель Церкви Христа на землї і в тім змислї Намісник Христа, як Того, що оснував Церков."

Непомильність папи.

— А прецїнь ви, католики, виразно кажете, що папа є непогрішимий, значить ся, не може згрішити — перервав хорий.

— Ось в тім-то і біда, що ви часто підсуваєте католикам такі річи, про які вони анї думають — говорив дальше о. Петро.— „Непогрішимий" не значить, що папа не може згрішити, а тілько, що папа в науцї Христовій не може помилити ся.

— А хибаж се не на одно виходить? Ви чоловіка робите неомильним — робите Богом — перервав хорий.

— Нї, брате — відповів о. Петро. — Не ми, католики, робимо папу непомильним, а зробила єго таким воля Ісуса Христа.

— Нїм розкажу про се, спитаю Тебе, брате, насамперед: Чи може Христос зро-

бити, щоби чоловік в якійсь справі не міг помилити ся.

— Так, без сумніву. Христос є всемогучим Богом, тож і може зробити, щоби чоловік в якійсь справі не міг помилити ся — відповів хорий.

— Чи се буде заслуга чоловіка, що він не буде міг помилити ся? — питав дальше о. Петро.

— Ні, се не буде заслуга чоловіка, се буде Божий дар — відповів хорий.

— Чи через се сей чоловік вже не буде міг згрішити, буде сьвятим? — питав дальше о. Петро.

— І се ні — відповів хорий, — бо що иншого значить: „Що не може помилити ся“, а що иншого: „Що не може згрішити“.

— Дуже добре говорите, — мовив о. Петро — в тім годимо ся зовсім. А тепер скажіть мені, по що прийшов Христос на сей сьвіт?

— Як то, по що? — відповів хорий. — Щоби нас відкупити.

— Добре — говорив о. Петро. — А чи Христос вже більше нічого не ділав, як був тут на землї?

— Нї — сказав хорий. — Христос також учив людий.

— А чогож учив Христос? — питав дальше о. Петро.

— Христос учив, як треба вірити і як треба жити, щоби дістати ся до неба — відповідав хорий.

— Зовсїм справедливо — продовжав о. Петро. — Значить ся, щоби люди могли дістати ся до неба, мусять так вірити і так жити, як учив Христос, бо наколи будуть інакше вірити, або інакше жити, то не будуть могли дістати ся до неба.

— І на тій науцї дуже залежало Ісусови Христови. Він прецїнь виразно сказав в своїй проповіди на горі, що мине небо і земля, а з Єго слів, себто науки, не пропаде — не змінить ся — нї одно слово, нї один значок. Значить ся, Єго наука буде до кінця сьвіта незмінна, в Єго науцї не зайде нїколи помилка (блуд).

— Та се правда — докинув хорий.

— А хтож учить Христової науки? — говорив о. Петро.

— Хто? Церков — відповів хорий.

— Можеж проте Церков помилити ся в науці Христа?

— Ні! Церков в науці І. Христа не може помилити ся — сказав хорий.

— Тож мусів Христос дати своїй Церкві дар непомильности і то в науці, як треба вірити (в науці віри) і в науці, як треба жити (в науці обичаїв, моральности) Чи не так?

— Так дійсно — говорив хорий. — Наколи Христос для спасеня людий умер на хресті, а сего спасеня не можуть осягнути ті, що не вірять або не жиють так, як учив І. Христос, то цілком природно, що Христос, який з любови до людий хотів умерти, мусів хотіти також так забезпечити свою науку, так єї ухоронити перед всякими помилками, щоби вона все була тою самою наукою, якої Він учив.

— Ви думаєте зовсім добре — сказав о. Петро. — Христова Церков мусить бути непомильна.

— Хтож в Церкві є неомильний? І. Христос дав власть учити своїм апостолам, коли сказав до них: „Ідіть в сьвіт і учіть всі народи“ і ся власть перейшла

на їх наслїдників, себто епископів. Проте учити в Церкві мають право епископи, або як ми кажемо: „Церков учаща“. І тій то „Церкві учащій“ мусїв дати І. Христос дар неомильности.

Непомильність католицкої Церкви.

— А тепер поставлю Вам питанє. Котраж з тих Церков, що називають себе Христовими, є дійсно правдива Церков Христа?

Хорий мовчав.

О. Петро питав дальше. — Чому не відповідаєте?

— Не знаю — промовив тихо хорий.

— Ви не знаєте? Ви кандидат духовного стану і не знаєте котра Церков правдива?

— Я знав, доки не чув того, що Ви менї сказали — говорив хорий. — Я думав, що правдивою Церквою є Церков східна, грецка та росийска. А тут, від Вас, почув я такі річи, прочитав такі книжки та з власних богослужебних книг вичитав таке, що нинї не сьмію сказати, що Церков греко-росийска є

правдивою. Нам, в семинариї, не говорили правди. Ми не знали навіть, що учать наші, грецкі Вітці Церкви, ми навіть не застановлювали ся над тим, що сьпівали в церкві. Книжок не позволяли нам читати, хиба ті, що уживали до науки, а в них і згадки не було про се; в них на кождній картці можна було вичитати, що католицка Церков, се одна з найпоганійших вір.

— Алеж прецінь мусить бути десь правдива Церков Христова — говорив дальше о. Петро. — Прецінь Христова правда не могла пропасти. Єї голосив Христос не лишень для тих, що жили з Ним, але і для нас і для тих, що будуть по нас до кінця сьвіта. Вінжеж за нас помер! Ми мусимо мати можність знати правдиву науку Христову. Мусить бути Церков, в котрій цілком на певно можна дізнати ся, як треба вірити і як треба жити, бо наколи би такої Церкви не було, то чи винні були би люди, наколи би не мали такої віри, якої учив Христос, або не жили так, як хотів Христос? А наколи люди не були би

винні, то чи міг би Христос виключити їх за се від вічного щастя в небі?

— І така Церков є! А є нею Церков католицка.

Хорий мовчав.

— Ваше мовчане — говорив дальше о. Петро, — є найліпшим доказом, що Ви самі признаєте католицку Церков правдивою Церквою Христа. Вам тілько тяжко погодити ся з тою гадкою. Ви тому не винні, як не винні міліони росийского народу, бо якраз до ваших учителів відносять ся слова Христа: *„Горе вамъ законникомъ, яко взясте ключь разумѣнія: сами не внидосте и входящимъ возбранисте.“* (Лук. XI, 52).

— Але і між тими, що Вас учили, є чимало таких, що є переконані, що росийска Церков є правдива. Їх так навчили і так вони учать инших.

Непомильність папи.

— Та ми розговорили ся на добре, а тут час не стоїть. Ви признаєте, що правдива Церков Христова мусить бути непомильна, бо інакше не було би правди

на сьвіті. Тою правдивою Церквою є Церков католицка, а єї видимим Головою, папа римский.

— А тепер скажіть самі. Чи може бути, щоби Голова правдивої Церкви Христової попав в блуд в тих справах, задля яких І. Христос оснував Церков і єго поставив Головою, себто в тім, як треба вірити і як треба жити, щоби дістати ся до неба? Прецінь наколи би папа попав в неправду (в блуд) в справах віри і обичаїв, то за ним попала би також і ціла Церков, бо ціла Церков, усі вірні мусять єго слухати як Голови, бо і звідки знати би їм, що він дійсно попав в блуд. А тоді пропала би Божа правда на землї, тоді ціле велике діло відкупленя людского роду, було би без користи; без хісна були би терпіня і смерть Христа. Бо який хосен був би з них для людий, наколи би Голова, а з ним і ціла Церков попала в блуд і не знала, як треба вірити і як жити, щоби дістати ся до неба.

— Чи може допустити до сего Христос, щоби Єго наука пропала? Хиба не був би правдивим Богом, а прецінь і росийска Церков вірить, що Христос є

Богом. Сьв. апостол Павло каже: *Аще Христосъ не воста, тще убо проповѣданіє наше, тща же и вѣра наша*". „Наколи Христос не воскрес, то пуста наша проповідь, пуста наша віра," а я Вам скажу, наколи би папа, як Голова Церкви, як найвисший Учитель і Пастир міг попасти в блуд в справах віри і обичаїв, тоді пуста ціла наша віра, бо ми ніколи не знали би, де є правда.

— Се не видумка католиків! Сего домагає ся простий розум, се мусить признати кождий, хто вірить в Христа, вірить, що Христос оснував Церков, якій дав власть і обовязок учити незмінних, Божих правд.

Молитва Христа за сьв. Петра.

— Прецінь сам Христос сказав до сьв. Петра, як читаємо у сьв. Евангелиста Луки: „*Симоне, Симоне, се сатана проситъ васъ, дабы сѣялъ, яко пшеницу. Азъ же молихъ ся о тебѣ, да не оскудѣєтъ вѣра твоя: и ты нѣкогда обращся утверди братію твою.*" (Симоне, Симоне, отсе сатана просить, щоби розсипав вас мов пшеницю, але я

молив ся за тебе, щоб твоя віра не змалїла і ти колисьто навернувши ся, утверджуй своїх братів.) (Лук. XXII, 31—32.) А чи не змалїла би віра сьв. Петра, наколи би він в Христовій науцї попав в блуд? Чи міг би він утверджувати в вірі навіть своїх братів-апостолів, наколи би сам захитав ся в вірі? А сї слова віддносять ся не лишень до сьв. Петра, бо як ми бачили, Христос оснував Церков не лишень для апостолів та тих людий, що жили рівночасно з ними, а для всїх і тому власть та дар, який дав сьв. Петрови, дав не тілько єму самому, а також і всїм єго наслїдникам, значить ся, римским папам. Не лишень за сьв. Петра молив ся Христос, щоби не змалїла єго віра, а за всїх Голов Церкви, які будуть до кінця сьвіта.

— Сими словами каже Ісус Христос не лишень, що віра Голов Церкви нїколи не „змалїє“, але навіть, що хотьби „братя“, себто епископи, попали в блуди, то Голови Церкви будуть їх в правдивій вірі піддержувати. А чи міг би папа утверджувати в вірі инших братів-епископів, наколи би сам хитав ся (блудив) в нїй?

— Чиж не так є в людскім тїлї? А Церков, по словам Христа, чиж не є Єго тїлом, а вірні чиж не є Єго членами? Буває, що один або другий член людского тїла відпаде, згине, а чоловік все таки буде жити, буде чоловіком. А чи був би він чоловіком, чи міг би він жити, наколи би відпала голова? Нї! Він тодї труп! Тож і Христова Церков не могла би жити, мусїла би пропасти, наколи би Голова відпав від правдивої віри.

Камінь віри і Пастир стада.

— А як дуже залежало Христови на тім, щоби Єго вірні знали про се, що Голова Церкви не може відпасти від правдивої віри, значить ся, не може помилити ся в науцї віри і обичаїв, видко хоть би із сего, що не один раз приобіцює сьв. Петрови і єго наслїдникам дар непомильности. Прецїнь, ще коло Кесариї Филипової, сказав Христос, що Петро буде каменем, підвалиною Церкви. Може підвалина хати захитати ся, а хата не завалити ся? Нї! Наколи захитає ся підвалина, розвалить ся цїла Церков. Наколи

би Голова Церкви, який є єї підвалиною, захитав ся в вірі, тоді пропала би ціла Церков, ціла Христова наука, ціле Єго діло відкупленя.

— А слова, якими Христос поставив сьв. Петра Головою Церкви: „Паси мої вівці, паси мої ягнята?“ Який би то був пастир, наколи би свої вівці та ягнята провадив на таку пашу, яка могла би їм зашкодити? Який би то був Голова Церкви, наколи би своїм вірним подавав духовий корм (науку), в якім була би отруя лжі, блуду? Се не був би пастир а розбійник, що повбивав би свої вівці. Міг-жеж Христос позволити на се, щоби Єго велике діло спасеня знищив „пастир“, та завів вірних на злу „пашу,“ — подав вірним науку, в якій вони знайшли би отрую лжі, блуду?

Як може бути чоловік непомильним?

— Се правда, що Ви кажете, — перервав хорий — але як може бути чоловік непомильним?

— Вам се дивно, що Христос міг немічному, грішному чоловікови дати дар

непомильности? — говорив дальше о. Петро. — А я вам скажу, що Христос дав чоловікови і то не одному, а міліонам, ще більший „дар.“ Хибаж се не більший „дар,“ що на приказ чоловіка, єство хліба перетворює ся в єство Найсьвятїйшого Тїла Христа, що сам Бог слухає чоловіка і на єго слова стає присутним під видом хлїба і вина в Найсьвятїйшій Тайнї Евхаристиї? Або, чи се не більший „дар“, що чоловік-сьвященик словами: „Я тебе розрішаю від всїх гріхів твоїх,“ відпускає другому чоловікови гріхи і з Божого ворога робить єго Божою дитиною? Так брате! Справедливо співає псалмопівець: „Чим є чоловік, що Ти, Боже, поставив єго мало-що меншим від ангелів.“

— Не одну власть, не один дар дав Христос чоловікови, якого не дав ангелам. І ви признаєте сї дари, а дивуєте ся і не хочете признати дару, яким надїлив Христос Голову Церкви, хоть дар непомильности в порівнаню з иншими дарами, далеко не так величний і чудний.

— Проти волї насувають ся чоловікови на гадку слова Христа, сказані до

фарисеїв, що вони цїдять комарі, а поликають вельблуди. Ви не дивуєте ся більшим дарам, а дивуєте ся меншим. То так само, як би чоловік не дивував ся і вірив, що інжінер вибудував кількадесять веж, що вершками сягають аж у хмари, а дивував ся і не хотїв вірити, що той сам інжінер вибудував просту, звичайну хату.

Наука католицкої Церкви.

— Тому то Церков на послїднім вселеньскім соборі, що відбув ся в Ватиканї, в Римі, в р. 1870, оголосила доґмою, себто правдою, в яку мусять вірити усї правдиві християни, що римский папа, коли, сповнюючи чин (уряд) Пастира і Учителя всїх християн, своєю найвисшою, апостольскою повагою, висказує науку віри або обичаїв, котру повинна держати цїла Церков, має той сам дар непомильности, яким Божественний Спаситель надїлив свою Церков в науцї віри і обичаїв.

Ложі ворогів Церкві.

— А я читав, що на ватиканьскім соборі більше, як половина епископів, була противна науці о непомильности папи, а навіть, що славнозвісний епископ Штросмаєр, виголосив перед папою промову, в якій явно висказав, що папа не є непомильний — сказав хорий.

Бл. п епископ Штросмаєр.

— І про се Вам розкажу — продовжав о. Петро. — Насамперед треба Вам знати, що епископ Штросмаєр ніколи не говорив на соборі перед папою, бо промови епископів в справі непомильности, відбували ся завсе на спільних засіданях членів собора, на яких папи ніколи не було. Промову епископа Штросмаєра сфалшував один бувший монах. А було се так.

— В сімдесятих роках, тоді як відбував ся ватиканьский собор, жив в Мексику, в Америці, монах, що називав ся Йосиф Ескудеро. Він покинув монастир і хотів женити ся. Та католицка Церков

не позволяє женити ся монахам, хоть би вони і виступили з монастира і тому Ескудеро перейшов на лютерску віру і оженив ся. А щоби відімстити ся на католицкій Церкві, написав книжку проти папскої власти, в якій випечатав бесїду, яку нїби то мав виголосити епископ Штросмаєр. Коли Штросмаєр про се довідав ся, оголосив у всїх часописях сьвіта, що він такої бесїди нїколи не говорив, а Ескудеро на смертельній постели признав ся, що бесїду сфалшував. Колиж тому сїм лїт, помер епископ Штросмаєр, тодї вороги Церкви перепечатали книжку Ескудера, бо вже не було між живими того, що міг би проти сего запротестувати. Не давно тому випечатали сю бесїду і в росийскій мові і Ви мусїли єї читати.

— Так — відповів хорий. — В тій книжцї було також сказано, що деякі папи були єретиками, так приміром, що папа Йоан XXII. перечив безсмертність душі і що єго за се зложили з папского престола на соборі в Констанциї.

— Ось бачите, якими то доказами воюють вороги Церкви — сказав на се

о. Петро. — Як могли папу Йоана XXII. зложити з папского престола на соборі в Констанциї, коли він умер на 80 літ перед собором. Впрочім папа Йоан XXII. ніколи не перечив безсмертности душі.

— В тій книжці було написано, що папи змінювали нераз се, що постановили їх попередники, значить ся, їх попередники були помильні — докинув хорий.

— Так! — сказав о. Петро. — Папи нераз змінювали постанови своїх попередників, але в чім? Чи в науці віри та обичаїв? Ні, сего ніколи не було. Змінювали, але в справах управи Церкви, в справах, які які з вірою та обичаями не мають нічого спільного. В таких справах папи є так само помильні, як і прочі люди. Що більше! Папа, коли говорить, або пише як приватний чоловік, може помилити ся навіть в науці віри і обичаїв. Він є непомильним тілько тоді, коли говорить як Намісник Христа і Найвисший Учитель всїх християн.

— А се, що більше як половина епископів голосувала проти непомильности папи, чи се правда? — питав хорий.

— Така сама, як се, що мав говорити бл. п. епископ Штросмаєр. В часї, ко-

ли говорили про сю справу на соборі, були деякі епископи противні, але не самій науці, а тому, щоби єї оголошувати доґмою Церкви, хоть признавали, що так вірили завсе католицка Церков. Колиж прийшло до голосованя, то на 535 епископів, які голосували, було двох противних сїй науцї. Але коли сю науку оголошено доґмою католицкої Церкви, тодї і тих двох і всї прочі, які не були на соборі, признали єї, як науку Богом обявлену. На 1000 католицких епископів, бо тілько менше-більше було їх тодї на сьвітї, нї один не запротестував проти сеї науки.

Чи наука про непомильність папи є нова правда віри?

— Але все таки се нова правда віри — докинув хорий.

— Нї, брате, — говорив дальше о. Петро. — Католицка Церков не видумує нових правд віри, а тілько час від часу, оголошує ті, які містять ся в обявленій науцї Христовій.

— Що і в перших віках християни признавали папу непомильним в науцї

віри і обичаїв, маємо найліпший доказ в тім, що коли в V. віці часть Греків, під проводом патриярха Акакія, попала в єресь, тоді принято назад до Церкви тілько тих, що підписали ся на исповідане віри, яке уложив папа Гормізда, в котрім сказано, що всї, що хотять спасти свою душу, мусять годити ся з вірою римского престола, який хоронив завсе віру чисту і без блуду. Щож се є, як не те, що цїла Церков признавала, що папа римский не може відпасти від правдивої віри Христової.

— Подібні исповіданя віри підписували латиньскі і грецкі Вітцї Церкви на соборах, в Царгородї в р. 869., в Ліонї в р. 1274. і в Фльоренциї в р. 1439. Значить ся, Вітцї сих соборів вірили, що наука, якої держить ся папа римский, є наукою правдивою, що проте папи від правдивої віри не можуть відпасти, є непомильні.

А чомуж Церков не оголосила науки про непомильність папи давнїйше?

— А чомуж Церков не оголосила сеї науки скорше? — питав хорий.

— Чому? — відповів о. Петро, — бо не було потреба. Ось Вам примір. Має батько кількох синів, які з ним разом господарують. Спільно працюють, спільно їдять, спільно купують одежину. Між тим один зі синів став час від часу брати собі дещо з господарства і продавав для себе. Довідав ся про се батько, скликав синів і каже: „Діти! Не вільно нікому продавати або купувати собі щось на власну руку“. Значить ся, батько оголосив заказ. А чи перед тим вільно було синам продавати на власну руку? Ні! І перед тим не було вільно, але батько не оголошував сего, бо не було потреба, понеже не було случаю, щоби котрий із синів брав собі дещо на власну руку. Так само і з доґмами католицкої Церкви.

— Католицка Церков завсе вірила, що папа в науці віри і обичаїв (моральности) є непомильний, як се коротко, але ясно сказав сьв. Августин словами: „Рим сказав, справа скінчена“. Коли однак дехто зачав учити, що папа може помилити ся в науці віри і обичаїв, тоді Церков зібрала своїх дітий і оголосила всім, що хто учив би, що папа може помили-

ти ся в науці віри і обичаїв, сей учив би щось, що противить ся вірі католицкої Церкви, значить, учив би єреси (ложної віри).

— А ті, що перед ватиканьским собором не признавали папи непомильним, чи були єретиками? — спитав хорий.

— Щоби се Вам пояснити, я верну до приміру, який тілько що навів — відповів о. Петро. — Чи той син, що перед заказом батька продавав на власну руку дещо з господарства, робив добре чи зле?

— Та певно, що зле — сказав хорий.

— А чи був він злодієм? — питав дальше о. Петро.

— Та не знати — відповів хорий. — Як знав, що воля батька була, щоби ніхто нічого не продавав на власну руку, то таки був, але як не знав і думав, що се не противить ся волі батька, то не був, бо робив в добрій вірі, тож і не мав гріха, бо щоби мати гріх, треба знати що робить ся зле.

— Так само і з доґмами — говорив дальше о. Петро. — Від ватиканьского собора усі знають, що після науки католицкої Церкви, папа є непомильним. На-

коли нинї не хоче хто признати сеї науки, у сего є вже зла воля і він є справдешним еретиком. Наколи однак хто не признавав сеї науки перед ватиканьским собором, сей не мусїв бути еретиком, бо міг не знати, що така є наука Церкви і міг не мати злої волї.

Розвій доґм.

— А чи католицка Церков буде ще коли оголошувати які доґми? — питав дальше хорий.

— Чому нї? — відповів о. Петро. — Як тілько зайде потреба. Вона не буде видумувати нових правд, а тілько оголошувати ті, які є Богом обявлені, але ще не оголошені. Наука Церкви є подібна до зерна гірчицї, як се сказав І. Христос. Воно найменше із всїх, але коли розросте ся, то стає великим деревом. Зерно має в собі тілько зародок дерева, але із зерна росте дерево. Так само і з доґмами католицкої Церкви. Вони містять ся в обявленій науцї Христовій мов в зернї і з неї розвивають ся. Нїчо не може бути доґмою віри, що не містить ся в Христовій науцї мов в зернї.

Чи кождий папа є непомильний?

— А папи, що були грішниками, чи мали також дар непомильности? — поспитав хорий.

— Так, — відповів о. Петро — без найменшого сумнїву, бо дар непомильности, се дар, який Ісус Христос дає Голові Церкви, не для єго личного добра, а для добра цілої Церкви і тому папа не тратить єго через гріх. Щоби Вам се ліпше пояснити, я поставлю одно питанє.

— Чи між сьвящениками є грішники?

— Так — відповів хорий.

— А коли такий сьвященик - грішник скаже при сьв. Літурґії таїнственні слова, чи хліб переєстевлює ся в Найсьвятїйше Тїло?

— Так, — сказав хорий — він-жеж є сьвященником, має власть.

— Але він грішник — перервав о. Петро.

— То що з того? — продовжав хорий. — Через гріх він не тратить сеї власти; наколи би тратив, тодї вірні нїколи не могли би знати, чи в сьв. Літурґії наступило перетворенє хлїба в Най-

сьвятїйше Тїло чи нї, або иншими словами, чи була сьв. Лїтурґія чи нї, бо нїколи не могли би бути певні, що сьвященик є без гріха.

— Зовсїм справедливо — продовжав о. Петро, — Наколиж сьвященик через гріх не тратить власти сьвященичої, то тому мав би папа через гріх тратити дар непомильности. Хибаж тодї вірні могли би знати на певно, коли єго наука є правдива, а коли ложна.

— Воно цїлком ясне — сказав хорий. — Прецїнь Юда дїлав чуда, як се видко із слів сьв. письма, а сего дару не втратив, хоть був злодїєм?

Страшний ворог Божої правди.

— Одно тїльки ще не дає менї супокою — продовжав хорий. — Ви сказали попередного разу, що по словам сьв. Павла, жінка в Церкві не має голосу. А я читав, що папою була раз жінка. Чи вона була також непомильна?

— І Ви вірите в се, що папою була жінка? — сказав о. Петро. — Ви вірите в отсю нїсенїтницю, яку видумали вороги Хри-

ста, щоби не лишень збещестити католицку Церков, але і цілу християньску віру? Єї стидають ся нині навіть ті, що єї видумали. А видумали вони єї тоді, коли то ще можна було сказати яку будь нісенітницю, а люди вірили. Але нині, коли наука історпї так розвинула ся, що історики нераз знають ліпше се, що діяло ся тому тисячу літ, ніж се, що діє ся нині, нині вже в отсю байку ніхто не вірить, бо всї знають, що тоді, коли отся жінка мала бути папою, був папою зовсім хто инший. Нині є се так загально звісно, що я навіть дивую ся, що Ви, кандидат духовного стану, можете ще в тім сумнївати ся? Чейже Вам сего не говорили Ваші учителї?

— Нї! — відповів хорий. — Але я се читав в одній книжцї на селї.

— Так, я сего і догадував ся — продовжав о. Петро. — Нема гіршого нещастя, як отсї книжочки, що то їх пишуть засліплені, або таки зовсім сліпі вороги Церкви. А ще як така книжочка дістане ся поміж простий нарід, що вірить у всьо, що друковане, тоді вона накоїть тілько лиха, що і сто найліпших

богословів не направить сего. Бо се не трудно сказати на когось, що він злодій, але як сему бідному доказати, що він не є злодій?

— Сьвяті Ваші слова, отче Добродію — перервав хорий. — Не має наш чоловік гіршого ворога, як отсі книжочки, що то кидають ся мов скажені на всьо, що сьвяте. Руйнувати та бурити не штука, але збудувати, ось в тім річ. Одним ударом молотка можна розбити найкрасшу річ, а кілько то труду стояло зробити єї?

— Але, щоби Ви не думали, що я хочу перед Вами що небудь закривати, то я розкажу Вам про те, звідки взяла ся отся байка про папу-жінку — говорив дальше о. Петро.

Чи папою була коли жінка?

— Отся нещасна жінка, по словам ворогів Церкви, мала бути папою в р. 855. і під іменем папи Івана, рядити Церквою більше як три роки.

— Ті часи, себто девяте та десяте століте, се найсумнійші часи історії Цер-

кви. Тодї то справдї засїдали на апостольских престолах папи, які не були гідні сего найбільшого достоїньства. А причиною сего було, що тодї вибирали папу не самі сьвященики, а шляхта, яка хотїла мати на папских престолах таких людий, що йшли би єї на руку.

— Шляхта не дбала про се, щоби папою був Божий чоловік, а тілько, щоби він був добрий для неї та попирав єї справи. Особенно одна шляхотска родина, графів тосканьских, уживала всяких і найогиднїйших способів, щоби на апостольскім престолї засїдали такі люди, які робили би се, що вона хотїла. В тій то родинї було три жінки, мати, Теодора, і єї дві доньки, Теодора і Мароция. Ті жінки допускали ся при виборі папів як найогиднїйших злочинів, щоби тільки вибрати такого, який їм був до вподоби на те, щоби опісля рядив в Римі не папа, а вони. Тому то і говорили тодї, що в Римі рядить не папа, а жінки. Звідси і пішла видумка, що папою в Римі була жінка.

— Та чи се могло бути, осудїть самі. В тім часї, коли то отся Іванна ма-

ла бути папою, виступив проти папи, найбільший ворог католицкої Церкви, Фотій, про котрого ми вже говорили. Щоби оправдати свій виступ, він збирав всякі найдрібнійші закиди проти католицкої Церкви, ось приміром, що римска Церков в піст не співає „Аллилуя“ і такі инші. Як Ви думаєте? Наколи би тоді на папскім престолї засідала жінка, чи Фотій не був би сего використав, не був би голосив на цілий сьвіт, що осьто жінка є Головою Церкви. А прецінь він анї словом не згадав про се. А був се проворний чоловік, що вмів навіть дошукувати ся закидів там, де їх зовсім не було! І він замовчав би про таку подію?

— Впрочім маємо цілком певні документи, що папа Лев IV. помер в липни р. 855, а по нїм безпосередно слідував папа Венедикт III, до року 858. По Венедиктї, через десять літ, рядив Церквою папа сьв. Николай I., за якого виступив Фотій. Деж тут час, в якім мала бути папою жінка?

— Нинї сю казку відкинули і найзагорільші вороги Церкви. Вона товче ся

ще хиба по мозках людий, які про історию, або нічого не знають, або знати не хотять.

Чи були папи грішники?

— Але були папи, що вели безбожне житє? — запитав хорий.

— Так — відповів о. Петро. — Сего ніхто не перечить. І між апостолами знайшов ся такий, що зрадив Ісуса Христа. Я-ж прецінь казав Вам, що папи є людьми з такого самого тїла, як ми. Їх так само тягне до гріха, як нас. Були грішні папи, навіть дуже грішні, але се якраз є доказом, що хоть якими грішниками були деякі папи, то ні один з них не оголосив науки, яка противила би ся науцї Христа. Значить ся, над кождим папою, тому, що він є папою, Головою Церкви, Христос розтягає таку опіку, що не допустить, щоби він відпав від правдивої віри.

— І про се варто згадати, що хоть як низько упали були деякі папи, то Христова Церков, при Божій помочи уміла протягом кільканайцятьох літ, з най-

глубшого упадку, пониженя, піднести ся на сам вершок сили і сьвятости. Так було і по сих сумних часах, про які я згадував, так бувало і пізнійше. Видко, що Церквою опікує ся висша, Божа сила.

Що то була інквізиция?

— А чи були папи, які мали своїх катів та вели інквізицию, на якій страшенно мучили людий? — питав дальше хорий.

— Се також одна з тих казок, в якій перемішано грішне з праведним, правду з ложю — відповів о. Петро — і якою туманить ся людий, що не в силї розібрати, де правда, а де лож. Ось послухайте.

—Інквізиция була справдї, але не треба мішати інквізициї церковної з інквізициєю сьвітскою. Церковна інквізиция був то церковний суд над єретиками, себто тими, що голосили науки, противні науцї Церкви. Наколи було підозрінє, що хтось був єретиком, тодї завзивали єго перед церковний суд, який випитував єго про науку. Колиж сей суд із

зізнань завізваного пізнав, що єго наука противить ся дійсно науці Церкви, тоді оголошував, що наука того а того чоловіка, противить ся науці Церкви, що єї не належить слухати, коротко, — що він є єретиком. Се було тим більше потрібно, що тодішні єретики, то не були супокійні люди, але подібні до наших анархістів і допускали ся нераз страшних насильств і убійств. Се була церковна інквізиция.

— Зовсім що иншого була сьвітска інквізиция, або як єї називають, інквізиция іспаньска. Се була установа чисто державна. Коли якийсь король чи князь підозрівав кого, що він тримає з єго ворогами, тоді ставили єго на суд, де питками (тортурами) старали ся добути з него правду. Сей суд називав ся також інквізициєю. З церковною інквізициєю не мав він нічого спільного, хиба одну латинску назву, „інквізиция“, що по нашому значить тілько що допит. Бувало і таке, що на суд державних інквізиций ставлено нераз і людий зовсім невинних, щоби позбути ся їх та загорнути їх майно до державної каси. Такі інквізиції були в

ріжних державах, а найстрашнійша з них, то була іспаньска.

— Правда, був час, що на чолї тої іспаньскої інквізициї стояли Домінїкани, приміром Торквемада, але тодї справували вони свій уряд не з приказу Церкви, а як урядники державні, з волї короля. Тому то і Церков за їх дїла не відповідає. Що більше! Папи дуже часто осібними письмами упоминали королів, щоби ті залишили допитувати людий муками, але щож, королї не хотїли слухати голосу Церкви.

— Ось тут маєте примір, як то вороги Церкви воюють проти неї. Раз видумують річи, яких нїколи не було, а другий раз помішають одно з другим і се, що робили инші, приписують Церкві.

Хорий слухав уважно слів о. Петра. Що там дїяло ся в его души, про се знав один Бог, але з его очий і тих питянь, які ставив, можна було догадувати ся, що давна ненависть і упереджене до католицкої Церкви уступали, а на їх місце родило ся бажане пізнати правду. По хвилї мовчанки, сказав хорий.

Чи потрібна церковна держава?

— Ще одно будьте ласкаві пояснити мені. Пощо папам держави? Прецінь ні Христос, ні сьв. Петро не мали держави.

— Питаєте, пощо папі держави? — відповів о. Петро. — Воно виглядає на перший погляд, що папі справді не потреба держави, але коли приглянемо ся справді троха ліпше, то прийдемо до переконаня, що папі таки потреба держави. Не ходить о се, чи ся держава буде велика. Найби вона не займала більше простору як хата, але папі треба мати таке місце, де він був би своїм власним паном і не підлягав ніякому князеви чи королеви, ніякій сьвітскій власти.

— А се чому? — спитав хорий. — Прецінь і сьвітска власть походить від Бога.

— Правда, що сьвітска власть походить від Бога, — відповів о. Петро, — але ті, що держать єї, не завсїди живуть з собою в згоді. Найби так король, в якого краю мешкав би папа, був в незгоді з другим королем. По чиїй стороні мусів би станути папа? Свому королеви

він мусів би присягати на вірність і для присяги мусів би стояти по єго стороні. А як би правда була не по стороні єго короля, а по стороні королівского ворога, що тоді?

— Тоді мусів би станути папа по стороні ворога — відповів хорий.

— А що сказав би тоді єго король? — питав о. Петро. — Сказав би, що папа зломив присягу вірности, бо стоїть по стороні єго ворогів і міг би, опираючи ся на своїй власти, судити папу як зрадника. Чи воно вийшло би на добре Церкві, коли би папа мусів оглядати ся на се, що скаже єго король? А так, коли папа має свою державу, тоді він нікому не присягає на вірність, він тоді своїм власним паном і стає по тій стороні, по чиїй правда, а ніхто не сьміє єго потягнути до одвічальности. Папа мусить бути зовсім свобідним, мусить бути понад всіми королями і цісарами, він мусить бути вітцем усіх, так князів як і некнязів. Папа є для всіх і коли хто стає папою, мусить забути об тім, чи він Німець, Француз чи Італіянець, а памятати тілько, що він є папою.

Заснованє церковної держави.

— А прецінь з початку папи не мали своєї держави — сказав хорий.

— Бо і не було єї потреба — відповів о. Петро. — Се були зовсім инші часи! Папа в перших віках християньства, хоть не мав своєї держави, був в Римі і на цілім сьвіті так поважаний, що не то, що християни, але навіть дикі Гуни слухали єго. Папа Лев Великий своїми упімненями склонив короля Гунів, Атилю, а відтак короля Вандалів, Гайзерика, що оба відступили від облоги міста Риму. І так було нераз. Та пізнійше, в середних віках, в яких князї безнастанно провадили зі собою війни, а инші, що мешкали в Італії, раз в раз нападали на Рим і не давали папі виконувати своєї власти як Голові Церкви, тодї треба було доконче, щоби папа мав свою державу. І тодї справдї вона повстала.

— Побожні люди з давен-давна записували землї для „Престола сьв. Петра", а побожний король Піпін та єго син, Карло Великий, побивши ворогів

Церкви, дарували апостольскому престолови по вічні часи часть Італії.

— То папи мали своє войско? — перервав хорий.

— Так, — говорив дальше о. Петро — бо мусіли боронити своєї держави перед ворогами. А господар не буде боронити свого ґаздівства проти розбійників? Папи памятаючи про се, що церковна держава не є їх власностю, а власностю апостольского престола, добром Церкви, боронили єї для добра Церкви. Прецїнь і нині мусить сьвященик боронити церковного добра.

Авінїоньска неволя.

— Але був час, що папи покинули свою державу і мешкали у Франциї — докинув хорий.

— Були, — продовжав о. Петро — і се дуже сумні часи для Церкви. Якраз сих 70 літ, які папи не мешкали в Римі, а у Франциї, в Авінїонї, є найліпшим доказом, що се, що я тілько що сказав, є правдою. Через тих 70 літ, бути папи підданими францускихъ королів, які при-

мушували їх попирати інтереси Франциї проти инших держав.

— І щож вийшло із того? По смерти папи Григорія XI. вибрали папою Урбана, який не хотів мешкати в Авінїонї, а остав ся в Римі. Тодї прихильні Франциї кардинали, вибрали протипапу, який замешкав в Авінїонї. Настав крайний нелад в Церкві. Християни не знали кого слухати. Всї потратили голови, зїхали ся на нараду до міста Пізи і врадили, що обох папів треба зложити, а вибрати нового. Як сказали, так і зробили. Та в тім біда, що сї, що зібрали ся на нараду до Пізи, не мали права зложити законного папу з єго достоїньства. Оба давнїйші папи не хотїли уступити, а сей, що єго вибрали на нарадї в Пізї, признавав себе також папою. Так, що вмісто двох, було аж трох таких, що мали себе за папів.

Хто старший, папа чи собор?

— А чомуж собор в Пізї не мав права зложити папу? — спитав хорий.

— А ось чому — сказав о. Петро.

Раз, що зібране в Пізї не було собором, а тілько звичайною нарадою, а по друге, що хоть би зібране в Пізї навіть і було собором то не мало права зложити папи, бо папа є над собором, а не собор над папою.

— Як то — запитав хорий — то папа є старший як собор?

— Так — відповів о. Петро. І се вас дивує? А в родині хто старший, хто є над ким? Чи отець над цілою родиною, чи родина над вітцем? Чи може родина зібрати ся і сказати: „Ми не хочемо сего вітця, бо він нам не до вподоби“. Певно що нї! Доки отець жиє, або доки сам не уступить і не віддасть своєї власти кому инипому, доси він вітцем і головою родини.

— А в господарстві? Чи господар над усею челядию, чи челядь над господарем? Чи може челядь зібрати ся і сказати, що не хоче сего господара, а вибирає собі иншого?

— Так само є в католицкій Церкві. Церков є великою родиною Христа, в якій вітцем і господарем є папа римский. Він має по волї Ісуса Христа власть над

всіми, а вони над ним власти не мають і хоть би всї щось урадили, а папа сказав, що на се не годить ся, то всї їх ухвали не мають нїякої сили і значіня.

— А як-жеж полагоджено справу з тими трома папами? — спитав хорий.

— В р. 1414. зібрав ся вселеньский собор до Констанциї. Двох папів зложило добровільно свій уряд, а на третого, про якого знав цїлий сьвіт, що він не є папою, собор не зважав зовсїм і вибрав нового папу Мартина V., якого признав папою цїлий сьвіт.

— Ось тут маєте наглядний доказ, до чого доходить, коли папи підлягають якій небудь сьвітскій власти. Папа мусить бути независимий.

— А тепер, чи є отся держава? — питав хорий.

— Є, хоть дуже маленька — відповів о. Петро. Італїйский король Віктор Емануїл, щоби розширити свою державу, заняв в роцї 1870. цїлу церковну державу, полишаючи папі, як незалежну область, часть міста Риму, звану Леоновою. За се, що король зрабував церковну державу, ухвалив італїйский парлямент пла-

тити папі річну платню 3 і пів міліона франків, та папа сеї платні не приняв.

— Не приняв звиж три иіліони? — закликав зачудований хорий. Ось бач!

— Не приняв — говорив дальше о. Петро, — бо коли би був приняв, то виглядало би, що папа годить ся на сю кривду Церкви, яку заподіяв король. Цілий сьвіт обурив ся на отсего короля-рабівника, а папа оголосив всім, що Церкві стала ся кривда і що він уважає себе вязнем. Тому то і папа із своєї частини міста ніколи не виходить, щоби не ступати по землї того короля, що зрабував церковне добро та не підлягати єго власти.

— Цілий сьвіт признав папі, що він і на сім малім просторі є своїм паном і не є підданим італійского короля. Тому то і пануючі сьвіта мають при палатї папскій в Ватиканї, своїх заступників, як і при всїх инших дворах пануючих. Такого відпоручника, амбасадора, має і росийский цар. Папа рівнож, як независимий володар, має при дворах пануючих своїх заступників, що лазивають ся нунциями.

— То папа не приняв платнї?! А з чогож він жиє? — питав цікаво дальше хорий.

— Та папа для себе самого видає менше, чим я для своєї родини — відповів о. Петро. У папи нема нїяких принять, нї пирів. Папа нїгде не буває. Папі самому на удержанє вистарчила би зовсїм така парохія, як моя.

— Але я чув, що папа має богато служби — перервав хорий.

— Справдї — відповів о. Петро. Папа має дуже богато ріжних урядників та служби, яких удержує із тих сотиків, що їх складає увесь католицкий сьвіт і називає „Петровим грошем“.

— А все таки папа є великим паном — перервав хорий.

— Паном? Хто вам се сказав? Теперішний папа Пій X., походить з простої, міщаньскої родини, а єго прізвище Sarto (кравець) вказує, що єго родина займала ся кравецтвом.

— Е, кажіть своє! Таки він є великим паном. Він навіть не хоче ходити; єго носять в часї Служби Божої на тро-

нї та цілують в ноги — говорив дальше хорий.

— А, то ви по сім судите про его паньство? Тож знайте, що папи в часї Служби Божої нїколи не носять на тронї а тілько в часї обходів. А в прочім ношене на великім кріслї, або, як ви кажете на тронї, не е щось так надзвичайного. Прецїнь давнїйше, а в декотрих містах ще і нинї, е звичай уживати вмісто повозів, лектик, які носять слуги. Коли папу несуть на тронї, то тому, щоби товпи народу, які тодї збирають ся, могли его бачити та одержати від него Апостольске благословеньство.

— А се, що папу цїлують вірні в ногу, то треба вам знати, що вони цїлують в хрестик, який е вишитий на обуви, подібно як на рукавичках епископа. Сим цїлованем оказують вірні високу почесть і любов супроти Христового Наміcника. Вам дивно, що папу цїлують вірнї в ногу! А що ви скажете на се, що дїе ся в грецкій Церкві? Там царгородский патриярх цїлуе колїна або і ноги невірного бісурмена, турецкого султана або і его мінїстрів-везирів. Що дїпше?

Чи, щоби вірні з почести цілували ногу Христового Намісника, чи, щоби патриярх, голова грецкої Церкви, цілував ногу Турка?

Хорий мовчав, а о. Петро, поглянувши на годинник, став пращати ся з ним, бо мусів ще видати розпорядки для служби на завтрішний день. Хорий лишив ся сам, та довго ще роздумував над тим, що почув нинї від о. Петра.

VII.

Відпуст в день Непорочного Зачатя.

В який тиждень по послїдній розмові подужав хорий на стілько, що вже міг вставати з ліжка. Своєю першою повинностю уважав він піти до о. Петра і зложити єму щиру подяку за опіку, якою сей, разом зі своєю жінкою, окружали єго за весь час хороби. О. Петро вельми зрадів, побачивши хорого; запросив єго до своєї хостинної кімнати і поса-

дивши у вигіднім кріслї, став розпитувати про стан єго здоровля.

Що спонукало Василя Івановича утїкати з Росиї?

Хоть із зізнань хорого, зложених ще того дня, коли єго знайдено раненого в в лїсї, о. Петро знав єго імя і прізвище, то однак нїколи в розмові не порушав сего питаня, боячи ся споминами дїткнути болючої рани, яку без сумнїву мусїв носити нещасний збіглець у своїм серци. Нинї хорий сам розпочав про се розмову.

— Я прийшов, щоби вам, Всечеснїйший Отче, зложити щиру подяку за всьо-що Ви здїлали для бідного сироти — сказав хорий.

— То ви сирота — підхопив о. Петро.

— Нї, отче, я не сирота у властивім змислї, — відповів хорий — я гірш сироти, бо хоть маю вітця і матїр та ледви, чи коли в житю буду їх ще бачити. Я називаю ся Василий Іванович Ломанин. Мій отець є сьвящеником в селї Батів,

київскої ґубернії. Мене віддали родичі до духовної семинариї і я був би єї скінчив, наколи би не нещасний случай.

О. Петро не хотїв питати про причину, яка спонукала хорого кинути Росию, а утїкати до Австриї. Знав тільно, що він утїк перед війском та хорий став сам розказувати:

— Я був вже на послїднім році семинариї, коли одного разу між товаришами завела ся розмова про печать сповіди. Я висказав гадку, що сьвященик обовязаний завсїди додержати печати сповіди і нїколи не вільно єму зрадити єї, навіть коли би ходило о зраду держави або о заговір проти царя. За се накинули ся на мене товариші і казали, що сьвященик обовязаний виявити тайну сповіди, коли йде о заговір проти царя. Справа донесла ся до управи семинариї, мене зроблено бунтівщиком і неблагонадьожним та прогнано із заведеня. Всїд за тим ждала мене служба в салдатах і то, хто знає як довго і як далеко від рідних сторін. Цїле моє житє було зломане Я не мав відваги їхати до родичів, бо знав, що моє прогнанє, а ще

більше служба в салдатах, були би для них страшним ударом. Я довго роздумував над сим, а в кінци рішив ся утїкати за кордон та шукати у чужих способу до житя.

— То після науки росийскої Церкви, сьвященик обовязаний виявити тайну сповіди, коли йде о заговір проти цара? — спитав о. Петро.

— Так, — відповів Василь Іванович — та із сим я не міг ніяк погодити ся. По моїй гадцї, тайна сьв. сповіди є висша повад всякі людскі згляди і не вільно єї нїколи зрадити.

— Справдї так — сказав о. Петро. — Так учить католицка Церков. Навіть коли бич священик мав зізнавати під присягою, то мусить зізнавати, що нїчого не знає. Кілько то случаїв можна навести, де католицкий сьвященик радше поніс смерть, нїж виявив перед людьми се, про що довідав ся в сьв. сповіди.

— Так то так — перервав Василь Іванович — у вас, католиків, інакше а інакше у нас. У нас цар буває нераз старший чим Бог.

Який храм був в парохії о. Петра?

Виявивши причину, яка спонукала его до утечі за границю, сидів Василь Іванович якийсь час задуманий, мовби се признане вичерпало всї его сили. Між тим, причиною его задуми була журба про будучність. Так сиділи один проти другого добру хвилю. О. Петро шанував смуток хорого, бо відгадував, які то сумні гадки ворушать его ум.

Тишину перервав Василь Іванович. Він спитав, який храм є в парохії о. Петра, а питав не так із цікавости, як радше, щоби перервати немилу мовчанку.

— У нас храм Пречистої Діви, — відповів о. Петро. — В празник Непорочного Зачатя у нас великий відпуст.

Почувши таку нідповідь, підніс Василь Іванович голову, а в его очах слідно було зацікавлене.

— Що, се за празник Непорочного Зачатя? — запитав він.

— Се той сам празник, що в російскій Церкві називає ся: Зачатіе сьв. Анни, 9-го грудня.

— А для чогож ви називаєте єго: Непорочне Зачатє? — питав дальше Василь Іванович.

Що є Непорочне Зачатє Пречистої Діви?

— Ми, католики, — відповів о. Петро — називаємо єго Непорочне Зачатє тому, що зачатє Пречистої Діви Мариї було справді непорочне, а Вона сама є дійсно непорочною.

— Що се значить? — спитав хорий — поясніть мені. Я вже дещо чув про че, та не точно. Я чув, що ви, католики, робите Пречисту Діву богинею.

— Ми? — перервав о. Петро. — Нехай нас Бог хоронить від сего. Сеж було би ідолопоклоньством. Один є тілько Бог, а Пречиста Діва Мария є тілько чоловіком. Ось я вам розкажу про се.

— Ви без сумніву знаєте науку Церкви про первородний гріх.

— Так — відповів хорий. Се гріх, який вчинили прародичі в раю, а який з усіми наслідками-карами перейшов на всіх людий.

— На всіх, — перервав о. Петро —

з виїмкою одної Пречистої Діви. Гріх первородний полягає в тім, що чоловік приходить на сьвіт як дитя Божого гніву, позбавлений сеї первісної сьвятости, якою наділив Бог перших родичів, коли їх сотворив, а яку вони втратили через гріх непослуху. Пречисту Діву Марию ухоронив Господь Бог від гріха первородного, значить ся, з огляду на заслуги Ісуса Христа, наділив Єї від першої хвилї Єї єствованя сьвятостю так, що Непорочне Зачатє є не що иншого, як наділенє Пречистої Діви осьвячаючою ласкою та иншими чеснотами в незвичайно високім степени від першої хвилї Єї єствованя. Пречиста Діва в обявленю сьв. Бріґіди каже: „Господь Бог, якого я мала привести на сьвіт, не хотїв, щоби я уступала в чистотї праматери Еві, яка була сотворена без гріха.“

— Сеж прецїнь не значить зовсїм, що Пречиста Діва є „богинею“, бож і праматир Ева була також сотворена без гріха, а не була „богинею“.

Чи давнійше було сьвято в честь Непорочної Діви?

Хорий слухав уважно слів о. Петра, а вкінци сказав:

— Але се сьвято нове, в давній Церкві єго зовсім не було.

— Було, — відповів о. Петро, — хоть інакше називало ся, а що найцікавійше, то се, що найдавнійші вістки про него, маємо якраз в книгах грецкої Церкви. — Першу вістку про непорочне Зачатє знаходимо в письмах сьв. Сави, около року 485 по Христї. Перші похвальні пісні в честь Непорочного Зачатя, написав в семім столїтю сьв. Андрей Критскиий, той сам, якого канон співає і росийска Церков. В осьмім столїтю голошено проповіди про Непорочне Зачатє. Також і сьв. Теодор Студит в своїх бесідах говорить про Непорочне Зачатє Пречистої Діви. З давен давна називано в Церкві се сьвято: Зачатіє сьв. Анни.

— На чім-жеж опирає ся наука, що Пречиста Діва є непорочна? — спитав Василь Іванович.

Як величає Пречисту Діву східна Церков?

— Заки скажу Вам, на чім опирає ся наука католицкої Церкви про Непорочне Зачатє Пречистої Діви, мушу зазначити, що сама східна Церков, все одно, чи грецка, чи российска, чи инша, признає Пречисту Діву свобідну від всякого гріха, отжеж і первородного. Загляньте в Минею та прочитайте піснї, якими величає ся Пречиста Діва в день свого Рождества, дня 8. вересня, в день Входа в храм, дня 21. падолиста, або в день Зачатія сьв. Анни, дня 9. грудня. В тих піснях Зачатє і Народженє називає ся сьвятим, пречистим, непорочним, невиреченим, боголїпним, божественним, чудесним. Кілько то разів в церковних піснях східної Церкви читаємо, що Пречиста Діва є висшою небес, чистїйшою від всїх ангелів і архангелів і всїх небесних духів, пренепорочною, осьвяченою від зачатя, пренетлїнною отроковицею, всенепорочною невістою, нескверною голубицею, сьвято-первочистою похвалою небесних ангелів, чеснїйшою від

Херувимів і славнійшою без порівнаня від Серафимів.

— Наколиж Пречиста Діва є чеснійша від Херувимів і славнійша від Серафимів, то не могла ніколи мати на собі якого небудь гріха, бо не мали єго ніколи Херувими і Серафими, а Вона ще чеснійша від них.

— А прецінь сї піснї складали не латиньскі, а грецкі Вітцї Церкви і вони то в своїх величанях висказали віру грецкої Церкви.

— Що більше! Східна Церков почитає Пречисту Діву висше чим всїх Сьвятих, а в почитаню уживає слів, якими вона почитає тілько самого Бога. Коли в молитвах до сьвятих Угодників, уживає східна Церков слів „Умоли, моли Бога за нас", то в молитвах і піснях в честь Пречистої Діви каже: „Пресьвятая Богородице спаси нас", або „ізбави нас".

Що говорить сьв. Письмо про Пречисту Діву?

— Але в сьвятім письмі нема згадли про се, що Пречиста Діва є Непорочна — сказав хорий.

— Так думаєте? — відповів о. Петро. — А я вам скажу, що Ви є в блуді. Ось прочитайте в книзі Битія (III, 15) слова, які сказав Бог до змия, що звів прародичів до гріха: *„И вражду положу между тобою, и между женою, и между сѣменемъ твоимъ и между сѣменемъ шзоя“*.

— Що се за жена, про яку говорить Господь Бог?

— Се Пречиста Діва, Мати Спасителя — відповів хорий.

— Так — говорив дальше о. Петро.— Бог каже, що між змиєм, себто злим духом, а женою т. є. Пречистою Дївою, положить вражду (неприязнь). Значить, між злим Духом а Пречистою Дївою ніколи не було приязни. А була би приязнь, наколи би Пречиста Діва хоть одну хвилю мала первородний гріх, бо хто має гріх, сей ворог Божий, а приятель диявола.

— Тому то цар Соломон у своїй „Піснї пісний“ висказує слова, які Вітцї Церкви відносять до Пречистої Діви: *„Вся добра еси ближняя моя и порока нѣсть въ тебѣ“*.

— А з Нового Завіта пригадайте собі слова, якими архангел Гавриіл благо-

вістив Пречистій Діві, а які говорить ся в щоденній молитві: „*Радуйся обрадованная* (благодатная) *Господь съ тобою, благословенна ты въ женахъ*“.

— Що значать сї слова, як не се, що Пречиста Діва була повна ласки (благодати) і то ще заки звістив Єї се ангел. Чи міг би ангел говорити про повноту ласки, наколи би Мария, хоть одну хвилю була в грісї, значить ся, в неласцї у Бога?

Що учать сьв. Вітцї Церкви?

— Тому то і найдавнїйші Вітцї Церкви в своїх письмах висказують віру в Непорочне Зачатє Пречистої Діви. В дуже стариннім письмі грецкої Церкви ось які читаємо слова: „Як перший чоловік був сотворений з непорочної землї, так мусїв совершенний чоловік, Христос, родити ся з Непорочної Діви“.

— В Лїтурґії сьв. Якова, найдавнїйшій Лїтурґії грецкої Церкви, яка була ще перед сьв. Василїєм Великим, а яку мав списати сьв. апостол Яков молодший, називає ся Пречиста Діва Мария „непо-

рочною і під кождим зглядом неповинною і бездоганною Дївою“.

— Церковний писатель грецкий, Орiґен, що жив на початку третого столїтя і умер з ран понесених в часї гоненя християн за цїсаря Декія, називає „пречисту Дїву виразно „непорочною, якої не звів змий намовою, анї не осквернив Єї своїм закаженим віддихом“.

— Сьв. Єфрем сирийский, рівнож Отець грецкої Церкви, славить Пречисту Дїву „непорочною Дївою, вільною від всякої скверни і порока“.

— Пречиста Дїва по словам Вітцїв, є тим „чистим жерелом, якого вода нїколи не була занечищена“. Сьв. Йоан Дамаскин порівнує Єї зі „замкненим городом, до якого нїколи не дістав ся пекольний змий, бо нїколи не осквернив Єї гріх“.

— Не хочу наводити висказів сьв. Вітцїв західної Церкви, бо хочу Вам показати, що якраз сьв. Вітцї східної Церкви були перші, що висловлювали свою віру в Непорочне Зачатє Пречистої Діви Марии. Мушу однак навести слова одного Вітця західної Церкви, щоби Ви ба-

чили, що віра в непорочність Пречистої Діви була загальна в цілій Церкві Христовій. Маю тут на гадці сьв. Августина, якого впрочім і росийска Церков величає одним з найбільших, сьвятих Вітцїв Церкви. Він написав книжку про Божу ласку, проти єретика Пеляґія, котрий учив, що гріх первородний зашкодив тілько прародичам. В тій книжці доказує сьв Августин, що гріх первородний перейшов на всїх людий і що всї люди приходять на сьвіт в первороднім грісї. Одиноким виїмком є Пречиста Дїва Мария. Він каже: „Наколи є бесїда про гріх (первородний), то з під загального закона треба виняти Пречисту Дїву. Для оказаня почести мому Богови -- говорить дальше сьв. Отець, — не хочу навіть подумати, щоби Пречиста Дїва була коли небудь в станї гріха. Знаємо, що Вона одержала найбільші ласки, яких лиш могла доступити людска особа, щоби побідити гріх, бо сам Бог признав Єї достойною зачатя і ношеня в своїм пренепорочнім тілї Того, котрий нїколи не був способний до гріха“.

— Чи по сих висказах сьв. Вітцїв

Церкви, може ще хто сумнївати ся, що віра в непорочність Пречистої Діви була від початку в Церкві Христовій?

Як вірила грецка Церков по Керулярію?

— Така була віра в грецкій Церкві від самого початку, така була ще і по тім, як вона за Керулярія відірвала ся від католицкої Церкви. В XIII-тім столїтю була наука про Непорочне Зачатє Пречистої Діви, доґмою грецкої Церкви. Всї грецкі богослови того часу, як один, висказують ся за Непорочним Зачатєм, а один з послїдних, грецких цїсарів Мануіл II. Палеольоґ (1391—1425) грозить вилученєм з Церкви кождому, хто важив би ся учити, що Пречиста Діва не є непорочно зачата.

— Нинї грецка Церков не вірить в Непорочне Зачатє, а вірить в него католицка Церков. Котраж з них держить ся давної віри, а котра покинула єї? Покинула давну віру грецка Церков, а держить ся єї католицка.

— Першим, що зачав вчити в грецкій Церкві, що Пречиста Діва Мария

мала первородний гріх, був Митрофан Критопуль. Він помер в році 1641. І від того часу грецка Церков не признає науки про Непорочне Зачатє Пречистої Діви Марії.

— Та хоть грецка Церков нині не признає науки про Непорочне Зачатє Пречистої Діви, то в своїх церковних піснях, зложених старинними, грецкими Вітцями, ще нині величає Єї Непорочною. Приміром в Богородичині співає: „Порока нѣсть въ добротѣ твоей Дѣво; ты бо єдина пречистая явилася єси отъ вѣка всечистая“, або в канонї на день 22. падолиста: „Чистую и непорочную и свѣтлѣйшую всея твари“, а дня 21. падолиста: „Прежде зачатія чистая“.

Як вірила российска Церков в XVII-ім і XVIII-ім столітю?

— Российска Церков, ще довше, чим грецка, вірила в Непорочне Зачатє Пречистої Діви, а тепер відкидує єго, не з иншої причини, як тільки із ненависти до католицкої Церкви.

— А відкиж Ви, отче, знаєте, що

российска Церков вірила в Непорочне Зачатє? — перервав Василь Іванович.

— Знаю з писем найвизначнійших богословів российскої Церкви — відповів о. Петро. — Ви без сумнїву, знаєте таких вчених богословів российскої Церкви як: Баранович, Галятовский і Димитрій Ростовский.

— Так — відповів хорий. — Сеж „стовпи православної віри“, найвизначнійші богослови, а Димитрій Ростовский один з найбільших Сьвятих российскої Церкви.

— Ось бачите, — продовжав о. Петро — якраз вони в своїх письмах висказали віру в Непорочне Зачатє Пречистої Діви.

— Лазар Баранович, архиепископ Чернигівский (†1694), в своїй книжці п. з. „Трубы на дни нарочитые празниковъ“, виданій в Київі в р. 1684., помістив проповідь, в якій учить, що Пречиста Діва Мария „не имѣетъ никакового мрака, ниже самаго первороднаго грѣха“, а звертаючи ся до Пречистої Діви, величає Єї словами: „Како тя ублажимъ, Пресвятая Дѣво, мы въ без-

законіих зачатіи, тебе, безъ грѣха зачатую“.

— Йоаннїкій Галятовский, ректор Могиляньскої Академії в Київі, в книжцї п. з. „Ключъ разумѣнія“, виданій в 1639. роцї, ось як величає Пречисту Діву: „Бог учинив Пречистій Діві, що Єї визволив від первородного гріха, бо Пречиста Діва без гріха первородного почала ся і уродила ся“.

— Димитрій Туптала, Ростовский митрополит (†1709), якого росийска Церков величає Съвятим, помістив в своїй Четї-Минеї, на день 8. вересня і 9. грудня, науку про Непорочне Зачатє Преч. Діви Марії.

— Наколиж так вчили „стовпи православія“, найвизначнїйші богослови росийскої Церкви, XVII-го і XVIII-го столїтя, то се найлїпший доказ, яка була віра в росийскій Церкві в тім часї.

— З наукою тих „стовпів православія“ годять ся і пізнїйші богослови росийскої Церкви і то ті, що держали в своїх руках керму науки, ректори Могиляньскої Академії. Приміром, Іннокентій Поповский, ректор Академії (1704—1707),

виразно доказує, що Пречиста Діва ніколи не підлягала первородному гріхови, Він каже: „Віру в Непорочне Зачатє Пречистої Діви, завсїгди держала як східна так і західна Церков“.

— Так само учили і пізнїйші богослови российскої Церкви, як: Христофор Чарнуцкий, Іляріон Левицкий, Амврозій Дубневич і инші. Сей послїдний пише: „Пречиста Діва була вільна від первородного гріха; тому Церков приказала Богослуженє та Сьвято Непорочного Зачатя“.

Братство Пренепорочного Зачатя в Полоцку.

— В містї ·Полоцку засновано в XVII. столїтю братство Пренепорочного Зачатя, для піддержаня „православної“ (российскої) віри. Члени братства складали при своїм вступленю ось яку обітницю: „Беру собі Тебе (Пречиста Діво) за мою любу Матїр і буду вірною по всї днї мого житя Твому Непорочному і Пречистому Зачатю“. Як Ви думаєте, чи ті що складали таке приреченє, вірили в Непорочне Зачатє? — спитав о. Петро.

— Без сумнїву — відновів хорий.

— А прецінь — говорив дальше о. Петро — сї, що складали єго, були найревнїйшими членами „православної“ (росийскої) Церкви, бож для піддержуваня „православія“ оснували навіть братство.

— Така була віра в цілій росийскій Церкві аж до року 1721., коли то цар Петро Великий, піддав росийску Церков під власть царів і усунув віру в Непорочне Зачатє Пречистої Діви.

Віра Старообрядовців в Непорочне Зачат Пр. Діви.

— Що росийска Церков вірила в Непорочне Зачатє Пречистої Діви є найліпшии доказом, що вірять в него Старообрядовцї (Старовірцї), які відірвали ся від росийскої Церкви тому, що не хотїли приняти ріжних новостий, які вводив в росийску Церков московский патриярх Нікон.

— Старообрядовцї вірять, що Пречиста Діва „непричастна никоему пороку грѣховному, ниже прародительнѣй сквернѣ. Єяже и Зачатіє бѣ по Бозѣ, и

воистинну безгрѣшно яко Богомъ очищено и освящено". Сю віру висказали епископи Старообрядовців в своїм окружнім письмі з дня 24. лютого 1862. року.

— Тут мушу згадати ще про одну обставину. З давен-давна було в Церкві Сьвято, Зачатіє сьв. Анни, т. є., коли сьв. Анна почала Пречисту Діву. Вже те саме доказує, що зачатє Пречистої Діви було сьвяте, бевгрішне, бо наколи би зачатє було „в грісї первороднім", то Церков в честь „грішного" зачатя не була би завела Сьвята.

— А впрочім сам розум щирого Християнина домагає ся віри в непорочність Пречистої Діви. Наколи би Пречиста Діва була зачата в первороднім грісї, в такім случаю бута би Вона якийсь час невільницею диявола, ворогом Божим, стояла би низше в сьвятости від ангелів, які ніколи не мали гріха, а в кінци не можна би Єї називати Пречистою Дївою на души і на тілї.

Слова Преосвьященого Митрополита Андрея.

— Чудово пише наш Преосвященний Митрополит Андрей в своїм пастирскім

послану про Непорочне Зачатє Пресьвятої Богородиці. Ось єго слова: „Всемогуча рука Божа здержала филю гріха, що розливаючись по цїлім сьвітї, стягала кожду людску душу в безодню Божої неласки в хвилї самого зачатя в матернім лонї. Бог не позволив, щоби гріх діткнув ся, хоть би на хвилю, душу сеї вибраної Діви. Чудом своєї ласки виняв Єї з під загально-людского закона. Душу сеї небесної Царицї надїлив обильно своєю ласкою в самій хвилї, коли вийшовши з рук Божих, мала злучити ся з людским тїлом в лонї сьвятої Анни. Ту пресьвяту душу надїлив разом з єї сотворенєм так великою ласкою, що та ласка в души переляла ся на тїло і осьвятила єго та устерегла від всякої змази. Так з багна людскої природи виросла чистїсенька, біла лелїя. Так в людскім родї, грішнім і зіпсутім, найшла ся одна Діва, достойна стати обручницею Сьвятого Духа, Матерю Сина Божого“.

Наука католицкої Церкви?

— Загальна була віра в непорочність Пречистої Діви та не прогошувала єї

Церков, аж доки не найшли ся такі, що стали виступати проти неї. Тому то Сьвятїйший Отець Папа Пій IX., за згодою всїх епископів, оголосив дня 8. грудня 1854. року сю науку, як Богом обявлену. Ось єго слова: „Проголошуємо, що наука, яка учить, що Преблагословена Дїва Мария, в першій хвилї свого зачатя, особенною ласкою всемогучого Бога, з огляду на заслуги Господа Ісуса Христа, Спасителя людского роду, зістала ухоронена і свобідна від всякої скверни гріха первородного, єсть Богом обявлена і для того повинні єї всї сильно і постійно визнавати“.

— Се дуже взнесла і побожна наука — сказав в задумі Василь Іванович. — Але Ви, отче, згадали, що в празник Непорочного Зачатя є у вас відпуст. А богато у вас платить ся за такий відпуст?

Чи можна купити відпуст?

— За відпуст нїчого не платить ся, — підповів живо о. Петро. — Відпусту доступає сей, хто висповідає ся, присту-

пить до сьв. Причастя і побожно вислухає служби Божої. Такі є услівя нашого відпусту.

— То у вас за відпуст нічого не платить ся? — питав дальше зацікавлений Василь Іванович. — Я чув, що у вас можна собі купити відпущене гріхів за гроші.

— Най Бог боронить — відповів о. Петро. — Ніхто за гроші не може собі купити відпущеня гріхів, бо гріхи зділані по хрещеню, відпускають ся в сьв. Тайні Покаяня. Я знаю, що вороги католицкої Церкви голосять, будьто би відпуст був відпущенем гріхів та що такий відпуст можна купити за гроші. Що більше! Є і такі злобні, що кажуть, мов би то в католицкій Церкві можна за гроші купити собі відпущене гріхів наперед, нім ще зробило ся їх. Такої безбожної науки ніколи не голосила католицка Церков.

— А щож є відпуст? — спитав хорий.

— Щоби Вам пояснити науку католицкої Церкви про відпуст, мушу вперед сказати Вам науку Церкви про чистили-

ще і про сполучене Сьвятих, — говорив дальше о. Петро.

Що то є чистилище?

— Абож є чистилище? — спитав Василь Іванович.

— Так, без сумнїву, — відповів о. Петро. Сего домагає ся здоровий розсудок і кождий християнин, навіть некатолик, сли тільки троха знає науку Ісуса Христа, мусить признати, що є чистилище.

— Правда, що за кождий гріх належить ся кара?

— Так — відповів хорий.

— А тепер будьте так добрі, брате Василю, і відповіджте менї на отсї мої питаня. Котра душа йде по смерти до неба?

— До неба йде душа сьвята, чиста від всяких гріхів, яка або зовсїм не мала гріхів, або наколи мала, то їх спокутувала перед смертю — відповів хорий.

— А котра душа йде до пекла? — питав дальше о. Петро.

— До пекла йде душа, яка має

смертний гріх — відповів Василь Іванович.

— Як довго треває кара в пеклї і чи може душа з пекла дістати ся до неба, — питав дальше о. Петро.

— Кара пекольна є вічна — відповів Василь Іванович — і душа, яка дістала са до пекла, вже полишить ся в нім на вічні віки і нїколи не може дістати ся до неба.

— Зовсїм добре — говорив дальше о. Петро. — А щож стане ся з душею чоловіка, який покаяв ся на смертній постели. Де вона піде? Він справдї покаяв ся і єму гріх відпустив ся, він є в осьвячуючій ласцї Божій, але він не мав часу підправити покути за свої гріхи. До неба чейже не піде, бо в небі всї є безконечно щасливі, а єго душа має ще відправити покуту за свої гріхи. В небі нїхто не відправляє покути, бо відправляти покуту значить щось терпіти, а терпінє з безконечним щастєм в небі не дасть ся погодити. До пекла ся душа також не може піти, бо єї відпустили ся гріхи і вона є сьвята, а тілько що не відправила покути.

— Або скажіть мені, що стане ся з такою душею, яка не мала смертних гріхів, тілько самі простительні? І ся душа не може піти до неба, бо має гріхи простительні. Але і до пекла рівнож не піде вона, бо пекло є карою за смертні гріхи.

— Деж підуть такі душі? — питав о. Петро,

Василь Іванович мовчав.

— Тож я Вам скажу. Душі тих, яким відпустили ся смертні гріхи, а які мусять ще якийсь час покутовати за них, як і душі тих, що повмирали в простительних гріхах, йдуть до чистилища, де ще якийсь час терплять кари. По відпокутованю сих кар, йдуть до неба. Так воно мусить бути, бо Бог, який є наймилосерніший і радо прощає гріхи тим, що за них щиро жалують, є також і найсправедливійший, що домагає ся кари за кождий гріх. Хто відпокутовав кари в сім житю, сей по смерти йде до неба, а хто не мав часу відпокутовати в сім житю, мусить відпокутовати їх в чистилищи. Мало є ізбраних, говорить Божественний Спаситель, а і між ізбранними

не богато таких, які в хвилї смерти були би зовсїм чисті.

Що учить сьв. Письмо?

— В таке чистилище, по смерти вірили в Старім Завітї Жиди, бо молили ся за померших, як се видно з другої книги Маккавеїв (XII. 46). — Божественний Спаситель в Новім Завітї каже, щоби кождий, що має довг, загодив ся з вірителем ще в дорозї до суду, щоби не попав в руки судиї, який велить єго вкинути в темницю і держати доти, доки не віддасть до послїдного гроша. Хтож є тим судиєю, як не найсправедливійший Господь, а довжником грішний чоловік? Треба віддати всьо, відпокутувати і найменший гріх в сїм житю, доки не стане ся на судї, бо наколи не спокутує ся, то Справедливий Судия велить вкинути в темницю, в чистилище, з котрого не вийде ся, доки не сплатить ся довгу до послїдного гроша, не відпокутує ся до найменшої кари. Так учить Спаситель в Евангелию сьв. Матея (V. 25—26).

— У того самого сьв. Евангелиста

Матея (ХП, 32) говорить Ісус виразно, що є гріхи, які спокутовує чоловік в сїм житю, але є і такі, що їх може спокутувати в другім житю. Деж може спокутувати чоловік в другім житю. Деж може спокутувати чоловік гріхи в другім житю? В пеклї сего зробити не може, бо Божественний Спаситель в причтї про богача і Лазара визразно говорить, що з пекла нїхто вже не може дістати ся до неба. Проте мусить бути в другім житю місце, де ще можна спокутувати гріхи. Сим місцем є чистилище. — Віру в чистилище висказує і сьв. Павло в своїм першім письмі до Коринтиян (ІІІ, 12—15) де говорить, що деякий чоловік може бути спасений вогнем. Сей вогонь, то вогонь чистилища, муки, які мусить витерпіти душа не зовсїм чиста, заки буде спасена, с. є. заки дістане ся до неба.

Яка була віра з давен давна в Христовій Церкві.

— Так вірила Христова Церков від самого початку. Кілько то разів можна по гробах перших Християн вичитати

слова: „Моли ся за мною.“ Щож значать сї слова? Се нїма просьба вмерлого до того чоловіка, що стане колись над єго гробом. Вмерлий просить єго о молитву. По що єму еї? Видко, що вмерли за житя вірив, що єго душа по смерти може дістати ся в таке місце, в якій еї можна помочи молитвою. Якеж се місце? Небо? Там душа людска молитов вже не потрібує, бо вона вже щаслива. Пекло? Там еї вже молитви не поможуть, бо з пекла нема виходу. Мусїв вмерлий за житя вірити ще в якесь трете місце, в якім можна ще помочи молитвами, мусїв вірити в чистилище.

— В Лїтурґії сьвятого Якова, отже в найстаршій, писаній Лїтурґії, читаємо, що: „Се приношенє (себто безкровна Жертва) від живих о умерших, умолює для умерших упокоєня і очищує їх прогрішеня.“

— Сї слова виразно відносять ся до душ, що „очищують ся“ в чистилищи.

— Собор в Толєдо в 675 роцї, якого рішеня признала і грецка Церков, припоручає приносити безкровну Жертву за страчених судово злочинцїв, щоби допо-

мочи їх душам, наколи вони покаяли ся перед смертю.

— Чиж із сего рішеня не виходить зовсім певно, що в VII. столїтю, коли то грецка Церков ще не була відірвала ся, всї Християни вірили, що є місце по смерти, в якім душам можна помочи Службою Божою, отжеж — чистилище?

— Сьв. Йоан Золотоустий виразно каже: „Не даром приказали сьвяті апостоли при Службі Божій молити ся за вмерлих; вони знали, що із сего є великий хосен для вмерлих.“ Тому-то і відзиває ся він до вірних словами: „Вмерлим треба помагати не слезами, але молитвою, постом та милостинею.“

— Деж є ті вмерлі, яким можна помочи добрими ділами? В чистилищи, бо тілько там можуть бути їм помічні добрі діла.

— Тому-то і Христова Церков завсе молила ся за вмерлих, бо вірила в чистилище, вірила, що по смерти може душа чоловіка бути в такім місци, де єї можна ще помочи.

— І тут якраз заходить дивна річ у східній Церкві, все одно, чи грецкій,

чи российскій. Східна Церков каже, що є тілько небо і пекло, а прецінь в щоденних Богослуженях молить ся за вмерлих, а навіть відправляє за них осібні Богослуженя, як Літурґії за померших, панахиди і инші. Пощож вона молить ся, коли нема чистилища.

— І східна Церков дійсно вірить, що є місце по смерти, де душам можна помочи добрими ділами. Доказом сего най послужить віроісповідане єрусалимского патриярха Доситея, яке приймала і российска Церков. Доситей в сім віроісповіданю каже: „Ми віримо, що душі грішників, які покаяли ся перед смертю, але не мали часу відправити покути, сходять до „ада," де терплять справедливі кари за свої гріхи. Вони знають, що можуть бути спасені безконечним Божим милосердієм, через молитви сьвящеників і милостиню, які за них жертвують їх кревні." Щож се за „ад"? Сеж нїчо иншого як чистилище, в яке вірить католицка Церков.

— Видко, що східна Церков сама вірить в чистилище, а тілько не хоче до

сего признати ся явно, щоби не посудив єї хто, що вона католичить ся.

— Наука про чистилище, то не „якась“ видумка католицкої Церкви! То віра сгара як сьвіт, віра, яку потвердив Ісус Христос, а яку визнавала і східна Церков, тоді, коли вона була ще рідною сестрою римскої і з нею творила одну, правдиву Церков Христову.

— А для чогож Ісус Христос в своїм пророцтві про страшний суд, говорить тілько про небо і пекло? — спитав по хвилї хорий.

— Бо по страшнім суді буде тілько небо і пекло — відповів о. Петро. — Чистилища по страшнім суді не буде.

Що се є сполучене Сьвятих?

— Ті то душі в чистилищи разом зі Сьвятими в небі і тими правовірними християнами, що жиють на землї, належать до одної Церкви Христової.

— Як се треба розуміти? — запитав Василь Іванович.

— Ось послухайте, я Вам се поясню— відповів о. Петро. — Християнин не жиє

сам для себе, але всї творять одну, нерозривну суспільність, так сильо сполучену, що сьв. Павло в своїм першім письмі до Коринтян, порівнує єї до тїла, якого членами є поодинокі християни, а головою Ісус Христос. Але до сего сполученя належать не лишень правовірні християни, що живють на землї, але і всї, що померли в сполуцї з Христовою Церквою. Узи християньскої любови є нерозривні і не устають і по смерти. Проте в найтїснїйшім сполученю любови остають з християнами на землї і тї, що вже осягнули вічне щастє в небі і тї, що хоть померли в Божій ласцї, та мусять ще якийсь час терпіти кари в другім житю, щоби спокутувавши їх, могли дістати ся до неба. — Християни, що належать до католицкої Церкви на землї, називають ся Церквою воюючою, бо мусять, мов тї вояки, бороти ся з ріжними покусами.

Хосен із сполученя Сьвятих.

Тї, що вже осягнули щастє в небі, творять Церков торжествуючу, яка торжествує, себто радіє своєю побідою над

злим духом, а ті, що ще якийсь час мусять терпіти кари в чистилище, се Церков страдаюча.

— Між сими трома частинами Христової Церкви є як найтїснійша сполука. Церков воююча помагає душам в чистилищи своїми молитвами і всякими иншими добрими ділами, а коли вони завдяки молитвам воюючої Церкви, дістануть ся до неба, тоді будуть молити ся за членів Церкви воюючої. Церков воююча молить ся до Церкви торжествуючої, себто до Сьвятих, щоби вони молили ся за нею до Бога, а Церков торжествуюча молить ся і за нас, Церков воюючу, і за душі в чистилищи, Церков страдаючу. І члени воюючої Церкви можуть взаїмно помагати собі та виєднувати однї для других ласки у Бога молитвами та иншими ділами. — Як члени людского тїла, сповняючи працю, помагають і другим членам, так і члени цїлої Христової Церкви, сповняючи добрі діла, роблять не лишень добре для себе, але і для всїх членів, бо всї вони одно тїло, якого головою сам Ісус Христос

— Се сполученє усїх трох частий

Церкви називає ся сполученєм Сьвятих, не в тім змислї мов би всї, що до него належать, вже були Сьвятими, а в тім, що одні з них, члени торжествуючої Церкви, вже є Сьвятими, другі, страдаючі в чистилищи, будуть Сьвятими, а треті, члени воюючої Церкви, можуть бути Сьвятими, наколи тілько будуть сповняти Божу волю.

Що то є відпуст?

— А тепер дізнавшись про се, що є сполученє Сьвятих, порозумієте і науку католицкої Церкви про відпуст.

— Кари за гріх є двоякі. Одні є вічні в пеклї, а другі є дочасні, які ждуть чоловіка в сім житю або в чистилищи. Вони називають ся дочасними, бо тревають до часу с. є. якийсь час. В сьв. Тайнї покаяня відпускають ся гріхи разом з вічною карою та частию дочасних кар.

— Як се є? — спитав хорий. — Поясніть менї се.

— Ось послухайте, — відповів о. Петро. — Щось подібного бачимо і в житю. Батько має сина, який єго дуже тяж-

ко образив. Ображений батько постановив видідичити злого сина, але син довідавши ся про се, приходить до него, падає до ніг, признає ся до вини, жалує щиро, що допустив ся такої тяжкої образи, обіцює, що вже ніколи сего не зробить і добрий батько дає ся перепросити та каже до него: „Я прощаю тобі сю провину і не видідичу тебе, але за кару, через цілий рік, будеш на своє одержане діставати менше, чим давнійше.“

— Чи се злий батько? Ні, скаже кождий. Він добрий, дав ся перепросити, а ся кара, яку назначив синови, є тілько часовою (дочасною) і коли мине рік, а син єї відтерпить, то знова дістане всьо від батька, як мав перед тим. Се і зовсім справедливо і вийде синови на добре, бо буде памятати на свою провину та в будучности не буде так легко ображати батька.

— Так само робить і Отець небесний. Пригадайте собі історию Царя Давида.

— Коли Давид допустив ся тяжкого гріха, що велів убити Урію, тоді станув перед ним пророк Натан і сказав: „Царю, ти чоловіко-убійник, ти допустив ся

страшного гріха.“ Давид став жалувати за свій гріх, а жалуючи, зложив чудовий псалом: „Помилуй мя Боже.“ Натан побачивши такий надзвичайно великий і щирий жаль, ведений сьв. Духом, приходить до Давида і каже: „Царю, Бог простив тобі гріх — зиачить ся, ти вже не винен перед Ним, бо ти свою вину змив щирим жалем і не будеш покараний вічною карою — але за кару умре тобі твій син, якого ти так дуже любиш.“

— Бачите, як то Господь дарував Давидови гріх і вічну кару, бож за вбите чоловіка належить ся вічна кара в пеклї, а покарав єго карою дочасною, якою для Давида була смерть улюбленого сина.

— Значить ся, Бог прощає чоловікови вину гріха і вічну кару, коли чоловік щиро за него жалує та єго висповідає ся, але з вічною карою не завсїди прощає і цїлу кару дочасну.

— Відпущенє сих дочасних кар, які остають по відпущеню гріха і вічної кари, називаємо відпустом.

Хто має право уділяти відпусти?

— Добре — відповів Василь Іванович, — я се розумію, але хто має право відпускати сї дочасні кари або иншими словами, хто має право уділяти відпуст?

— Я вам се поясню приміром, — відповів о. Петро.

— Був раз чоловік, що власною працею доробив ся дуже великого майна. А мав він численну родину. Були в тій родині добрі і менше добрі і злі, були здорові і хорі, були роботящі і лїниві, звичайно як в численній родині. І сказав раз сей чоловік. „Моя рідне! Я тяжко працював через ціле житє та призбирав безліч скарбів, що і не знаю їх числа. Тепер хотїв би я зазнати троха супокою, але поки-що не хочу розділювати майна. Тому то я виберу собі одного з вас, віддам єму весь маєток, щоби він завідував ним.

— Ви, мої діти, працюйте також, а коли заробите більше, як потребуєте, то приносїть до спільної скарбони. Мій заступник буде з неї запомагати тих, які не в силї заробити тілько, кілько потре-

бують до житя. Виж прецінь одна родина, а в родині годить ся, щоби один підпомагав другого. Я роблю се нарочно, бо коли прийде час розділу майна, то я більше дам тим що заробляли більше.

— А були в тій родині, як я се вже сказав ріжні. Одні заробляли більше як потребували, другі менше чим їм потреба було до житя. Перші складали свою надвижку у спільній скарбоні, другі приходили з неї брати. А добрий завідатель, коли бачив, що хто не всилї заробити тілько, кілько потребує, бо не має здоровля чи сили до праці, хоть не брак у него щирої волї та охоти, давав підмоги зі спільної каси. Але тим, що не хотїли працювати, тим не давав нїчо і вони, хоть поки-що члени богатої родини, мусїли терпіти тяжку нужду.

— Тим богатим батьком є Господь наш Ісус Христос, що своїми муками і смертю призбирав невичерпаний скарб заслуг. Сим завідателем, то Христова Церков, якій віддав Христос скарб своїх заслуг, щоби вона розділювала з него між рідню, себто членів Христової Церкви. До сего невичерпаного скарбу заслуг Ісуса Христа, належать також заслуги усїх ин-

ших членів Церкви а передовсім величезні заслуги Пречистої Діви Марії, сьвятих апостолів, мучеників і инших Божих угодників. Всї вони призбирали в своїм житю більше заслуг чим їм було потреба, щоби дістати ся до небесного царства. Всї отсї надмірні заслуги не пропали, а остають власностю Церкви, як надвижки заробітків членів родини, стають власностю рідні.

— А тепер подумайте собі чоловіка, що відправив Тайну покаяня. Єму відпустили ся гріхи і вічна кара, а лишила ся якась часть кари дочасної, яка жде єго або в сім житю, або в другім, в чистилищи. Сеї дочасної кари мігби чоловік позбути ся, наколи би творив якісь добрі діла. Між тим він є слабий, немічний чоловік, що не має таких добрих діл. І тоді приходить такому чоловікови в поміч сьв. Церков і з невичерпаного скарбу заслуг Ісуса Христа, Пречистої Діви і инших Сьвятих, почислює єму тільки заслуг, кілько потрібно, щоби єму відпустила ся кара дочасна і то або вся або якась єї часть.

— Як то — спитав хорий, — то кождому уділює Церков відпуст?

— О ні — відповів о. Петро. — Щоби одержати відпуст, треба сповнити деякі услівя. Передовсім треба бути в осьвячуючій ласці, бо відпуст є відпущене дочасної кари, а дочасна кара не може відпустити ся тому, що має на своїй совісти смертний гріх, якого проте жде ще вічна кара. Відтак треба виповнити якесь добре діло, як примірОм, молити ся, постити, відвідати Церков, дати милостиню для бідних, або на якусь боговгідну ціль, та мати бажане одержати відпуст.

— А я чув, що у вас можна дістати відпуст на кілька днів — перервав Василь Іванович.

— Вам не добре сказали — відповів о. Петро. — Се не є відпусть на кілька днів, а відпуст „кількох днів“. А се зовсім що иншого.

— Треба вам знати, що відпуст може бути повний або частний. Повний відпуст є то відпущене усіх дочасних кар. Такий відпуст надає Церков що 25 літ і він називає ся ювилейним відпустом. Кромі ювилейного відпусту є ще инші

повні відпусти, які надає Церков при якихсь важних нагодах, приміром, коли є між людьми великий помір, або війна, або коли виберуть нового Голову Церкви. Такий повний відпуст уділює Церков також на годину смерти. Щоби одержати повний відпуст, потреба в першій мірі бути в осьвячуючій ласці, приступити до сьв. Причастія, відвідати кілька разів Церков і там молити ся в намірі Голови Церкви. Часом приписує Церков і инші діла, як піст або милостиню.

Що є частний відпуст?

— Частний відпуст є то відпущене якоїсь части дочасних кар і сей відпуст числить ся після днів. Приміром, відпуст 40 днів, відпуст 300 днів, відпуст сім седмиць, себто сім разів по сім днів і инші.

— Щож се значить відпуст 300 днів? — спитав Василь Іванович.

— Щоби се зрозуміти — відповів о. Петро — треба звернути ся гадкою у ті перші віки християньства, коли то в сьв. Тайві покаяня накладано нераз дуже дов-

го треваючі покути. Сї покути тревали нераз роками і ними відпокутував чоловік якусь частину дочасних кар. З часом змінили ся відносини. Накладанє довготреваючих покут почало чим раз більше виходити з уживаня, бо відправленє їх ставало для людий дуже трудним, а часом прямо неможливим.

— На їх місце стали сповідники накладати менші покути як, молитву, піст, милостиню, або инші подібні діла. Так воно є тепер і в католицкій Церкві і у східній. Відправивши теперішну покуту, одержує чоловік відпущенє якоїсь части дочасної кари, але ще не цілої. Тоді приходить єму Церков в поміч частним відпустом, примірем 300 днів. Щоби єго одержати, мусить чоловік бути в осьвячуючій ласці та відмовити якусь молитву або виповнити якесь инше добре діло.

— Кількож кари відпустить ся чоловікови, що одержав відпуст 300 днів? — спитав Василь Іванович.

— Тілько, кілько відпустило би ся єму, наколи би він, після давних звичаїв, покутував 300 днів — відповів о. Петро.

— Значить ся — говорив дальше

хорий — відпуст, се справді дуже хосенна річ, бо за коротку молитву або невеличку милостиню, відпускає ся чоловікови тілько дочасної кари, кілько відпустило би ся єму, наколи би він покутував через кількадесять або і кілька сот днів.

Відпуст для душ в чистилищи.

— Так — відповів о. Петро. Що більше! Відпустом можна помочи також душам в чистилищи, бо вони теж належать до католицкої Церкви, вони є теж членами великого тіла, якого невидимим Головою є Христос. Тут тілько заходить ся ріжниця, що душам в чистилищи можна помочи не кождим відпустом, а лиш тим, при якім виразно зазначено, що єго можна жертвувати і за душі в чистилищи.

— А коли душа, за яку жертвує ся відпуст є в пеклї або в небі, то що діє ся з відпустом? — питав дальше Василь Іванович. — В пеклї вже відпуст не поможе, а Сьвяті в небі не потрібують єго. Чи він пропадає?

— Ні, брате, — відповів о. Петро. —

І тоді відпуст не пропадає. Коли християнин-католик виповнить всі услівя відпусту і в молитві просить Господа Бога, щоби приняв сей відпуст для души, тоді Бог в безконечній своїй доброті і справедливости приймає єго, але вже від Єго безконечної премудрости залежить, чи Він сей відпуст почислить сїй души, для якої чоловік просить, чи иншій, про яку може нїхто не памятає і яка може більше потребує. Проте відпуст не пропадає, хоть би нещасна душа була в пеклї, або вже вічно щаслива в небі. В тім видко і найвисшу Божу справедливість, бо Бог нераз почислює відпуст тим бідним душам в чистилищи, які нікого не лишили на сьвітї, щоби памятав за них та помагав їм молитвами.

— *Велій єси Господи и чудна суть дѣла Твоя* — сказав набожно Василь Іванович — і в задумі схилив свою голову.

Розмову о. Петра з хорим перервала жінка о. Петра, яка як раз ввійшла до кімнати. Побачивши Василя Івановича, зраділа вельми та простягнувши до него щиро руку, пожелала цілковитого повороту до здоровля.

Пішла гутірка щира, сердечна, серед якої Василь Іванович заявив, що прийщов подякувати за опіку, бо чує ся вже на стілько здоровим, що за кілька днів задумує відїхати. О. Петро разом зі своєю добродійкою просили, щоби ще якийсь час полишив ся, аж доки не подужає зовсім, але Василь Іванович заявив, що мусить їхати, бо вже і так не знає чим вивдячить ся за тілько трудів, які обоє понесли коло него.

Впрочім сказав, що задумує відїхати до свого свояка, який має невеличку реальність і з яким урадять, що єму дальше робити. Якраз нинї повідомив він его про своє нещасте та приїзд.

VIII.

Побіда правди.

Ще майже тиждень перебував Василь Іванович у о. Петра. Нераз до пізна в ночи сиділи вони в городї та розмовляли про сї питаня, які обох так дуже обходили. В сих розмовах вже не бу-

ло тої пропасти, яка ще недавно ділила Василя Івановича від о. Петра.

Василь Іванович ще і тепер ставив питаня, але в них вже не було слідно ненависти до католицкої Церкви, а радше бажане пізнати цілу правду. По кождій такій розмові Василь Іванович чимраз більше переймав ся наукою католицкої Церкви, а о. Петро відмовлюючи правило, долучував молитву, в якій просив, щоби Бог позволив прозріти сій нещасній а щирій души та дав єї ласку стати дитиною сьвятої, католицкої Церкви.

Та час минав скоро і Василь Іванович, пращаний майже зі слезами в очах, відїхав до свого свояка.

* *

*

В кілька тижнів пізнійше прийшов від Василя Івановича лист. Усї домашні зійшли ся, щоби єго прочитати. Василь Іванович дякував за опіку, а вкінци писав?

„Всечеснійший Отче Добродію! Ви перший кинули зерно правди в моє сер-

це. Ви перший здіймили з моїх очий полуду. Я пізнав, де є правда і роздумавши всьо та порадивши ся о. пароха, рішив ся приймити католицку віру“.

Сего дня о. Петро в молитві щиро дякував Всевишньому, що в безконечній своїй доброті позволив нещасному збігцеви дійти до пізнаня правди, стати членом правдивої Церкви Христової.

* *
*

І минуло знова більше як місяць. Одного дня приніс сільский листонос з почти письмо з росийскими марками на верху. Се був лист від Івана Никифоровича Ломанина, вітця Василя Івановича.

І сей лист зачинав ся щирою подякою за опіку, якою окружав о. Петро Василя Івановича. Другу частину письма наводимо дослівно:

„Кілька днів тому одержав я письмо від мого сина. Довгий час не знали ми, що діяло ся з ним. Він не писав спершу, бо був хорий, а коли став приходити до здоровля, не хотів писати, бо як пише у

своїм листї, переходив таку внутрішну борбу, так бив ся з гадками, що не хотів писати неправди, а правди написати ще не мав відваги. Аж коли перейшов борбу, коли як пише в своїм письмі, „пізнав де правда“, написав лист. В нім доносить нам, про Ваш дім та опіку, а вкінци і про се, що тому тиждень приймив католицку віру по грецкому обряду.

Що з ним стало ся, що він перейшов до католицкої Церкви, не знаю? Одно тільки скажу, що він від малої дитини ніколи не зробив нам ніякої прикрости. Єго охота до праці, єго побожність, єго привязанє до Церкви, робили єго приміром для ровесників.

Се перша прикрість, яку він зробив нам. Та я не берусь єго судити. Дивні є стежки Божого Провидїня. Я сам є сьвященником, але з чистою совістю можу сказати, що як небудь поступив мій син, то він мусів добре роздумати над тим, що робить і мусів без сумнїву дійти до переконаня, що робить добре. Він малим хлопцем не робив нїчого не роздумавши добре, він і тепер сего не зробив.

Най єго Бог благословить, а Вам,

Всечеснійший Отче, най сторицею нагородить за всьо, що Ви зділали для мого сина.“

По лици о. Петра сплила слеза.

— Твердою дорогою — сказав він — провадив Господь Бог Василя Івановича до правди, *буди имя Господне длагословенно отъ нынѣ и до вѣка.*

ЗМІСТ.

VII. Відпуст в день Непорочного Зачатя. . . 235

[illegible] III [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] 869

[illegible] 1054